

कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ष विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको
अध्ययन

हेमन्त रेग्मी

परीक्षा क्रमाङ्क : ४१३०१३९/२०६६

त्रिविदि दत्ता क्रमाङ्क : ६-१-३२७-१८७-९७

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय,
नेपाली भाषा शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह
दोस्रो वर्षको पाठ्यांश (नेपा. शि.५९८)
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७१/२०१४

टीकापुर बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
टीकापुर, कैलाली

☎ ०९१-५६००८८

०९१-५६१०८८

टीकापुर बहुमुखी क्याम्पस
टीकापुर, कैलाली
स्थापित: २०५८

मिति : २०७१/०८/१२

मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत टीकापुर बहुमुखी क्याम्पस टीकापुर, नेपाली भाषा शिक्षा विभागका शोधार्थी हेमन्त रेग्मीले स्नातकोत्तर (एम.एड) तहमा नेपाली विषयको नेपाली शिक्षा ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नु भएको कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका निमित्त उपयुक्त ठहरिएकाले स्नातकोत्तर उपाधिका लागि स्वीकृति प्रदान गरिएको छ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१. विषय समिति अध्यक्ष/शोध निर्देशक उपप्रा. धनकृष्ण उपाध्याय
२. बाह्य परीक्षक डा. हर्कबहादुर शाही
३. विषय विशेषज्ञ सहप्रा. लयप्रसाद खतिवडा
४. विषय विशेषज्ञ सहप्रा. तिलकदेव गिरी

☎ ०९१-५६००८८
०९१-५६१०८८

टीकापुर बहुमुखी क्याम्पस

टीकापुर, कैलाली
स्थापित: २०५८

शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग टीकापुर बहुमुखी क्याम्पस टीकापुर, शिक्षा शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको नेपाली भाषा विषयको नेपाली शिक्षा ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी हेमन्त रेग्मीले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । यस शोधकार्यसँग म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यस शोधलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७१/०८/०७

.....
उपप्राध्यापक धनकृष्ण उपाध्याय
शोध निर्देशक

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र त्रि.वि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा. शि. ५९८ को आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार गरिएको हो ।

यस शोधपत्रको शीर्षक चयनदेखि लिएर रूपरेखा तयार पारी परिमार्जन र परिष्कृत तुल्याई अन्तिम रूप दिन यस कार्यको अन्योलको स्थितिमा आवश्यक निर्देशन उत्साह र प्रेरणा दिएर अतुलनीय योगदान पुऱ्याउनु हुने शोध निर्देशक श्रद्धेय गुरु उपप्राध्यापक धनकृष्ण उपाध्यायज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यसै गरी यस शोधकार्यलाई विधिवत् सुभाब र सल्लाह दिनुहुने आदरणीय गुरु सहप्राध्यापक लयप्रसाद खतिवडा, सहप्राध्यापक तिलकदेव गिरी र अन्य गुरुजनप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । साथै क्याम्पस प्रमुख श्री केशरबहादुर कुँवरज्यूप्रति विशेष आभार प्रकट गर्दछु । शोधकार्यमा आवश्यक पर्ने पुस्तक पत्रपत्रिका, शोधपत्रहरू तथा सन्दर्भ सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने लाइब्रेरी शाखाका इन्द्रबहादुर रावल र सामग्री सङ्कलनमा विविध तवरले सहयोग गर्नु भएका सम्पूर्ण विद्यार्थी शिक्षक एवम् अन्य महानुभावहरू साथै शोधकार्यमा प्रयोग भएका पाठ्य पुस्तक लेखकहरूप्रति आभारी छु ।

विभिन्न आर्थिक र व्यावहारिक समस्याहरूसँग सङ्घर्ष गर्दै अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई उत्साहपूर्वक यहाँ सम्म पुऱ्याउनु हुने प्रेरणाका पुञ्ज स्वर्गीय बुबा जगन्नाथ रेग्मी र पूजनीय आमा विन्द्रादेवी रेग्मीज्यूप्रति आजीवन ऋणी छु । मेरो अनुसन्धानका क्रममा सहयोग गर्ने मेरी जीवनसङ्गिनी चन्द्राकुमारी जोशी (रेग्मी) र भाइ चन्द्रप्रकाश रेग्मीलाई विशेष धन्वाद दिन चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोध कार्यको सिलसिलामा सामग्री सङ्कलनदेखि लिएर अन्य प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नु हुने दाजु लोकराज रेग्मी, अङ्कल कविराज रेग्मी लगायत अन्य शुभेच्छुक तथा मित्रहरू धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । त्यसैगरी सङ्कलित सामग्रीहरू होसियारीपूर्वक शुद्धसँग टङ्कन गरी सहयोग गर्ने हरि फोटोकपी सेन्टरका हरिराम चौधरी, सानु चौधरी र पवन चौधरीजीलाई पनि धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

शोधार्थी

हेमन्त रेग्मी

टीकापुर बहुमुखी क्याम्पस

शोधसार

शीर्षक : कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन

शोधार्थी : हेमन्त रेग्मी

शोध निर्देशक : उपप्राध्यापक धनकृष्ण उपाध्याय

विभाग : नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

क्याम्पस : टीकापुर बहुमुखी क्याम्पस, टीकापुर, कैलाली

शैक्षिक शत्र : २०६५/०६६

अध्याय : पाँच

पृष्ठ सङ्ख्या : १३+९५+१०

प्रस्तुत शोध त्रि.वि.वि.शिक्षा शास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग एम. एड. दोस्रो वर्षको नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांशको आवश्यकता पूर्तिका लागि तयार गरिएको हो ।

प्रस्तुत शोध अध्ययन कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली वर्ण विन्यासमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ? उक्त त्रुटि पत्ता लगाउनुका साथै त्रुटि क्षेत्र, त्रुटिका कारण पत्ता लगाई व्याख्या विश्लेषण गरी सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु रहेको छ ।

शोधका लागि कैलाली जिल्लाका ८ वटा सरकारी विद्यालयलाई नमुनाको रूपमा छनोट गरी आठ वटै विद्यालयबाट कक्षा ६ मा अध्ययनरत ८/८ जना विद्यार्थी मातृभाषी-विमातृभाषी र छात्र-छात्रा समान अनुपातमा पर्ने गरी नमुना जनसङ्ख्याको रूपमा छनोट गरी अध्ययन गरिएको छ । ती सबै विद्यार्थीहरूलाई कक्षा ६ को नेपाली पाठ्य पुस्तकबाट त्रुटि हुन सक्ने सम्भाव्य १५० वटा शब्दहरू श्रुतिलेखन गराई उत्तर पुस्तिका परीक्षणबाट साथै स्वतन्त्र अभिव्यक्तिका लागि मेरो विद्यालय शीर्षकमा निबन्ध लेख्न लगाई त्रुटि र त्रुटि क्षेत्र पहिचान गरिएको छ । अनुसन्धानका

क्रममा पाइएका त्रुटिहरूलाई ह्रस्व, दीर्घ, श/स/ष, ओ/व/ब, य/ए, ट र त वर्ग, रि/ऋ, क्ष/छ, ज्ञ/ग्यँ, पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दु, हलन्त र अजन्त आदिको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि क्षेत्र पहिचान गरी त्रुटिहरू पनि देखाइएको छ ।

लेखनका क्रममा कति जनाले ठिक र कति जनाले त्रुटिपूर्ण लेखन गरे त्यसको सङ्ख्या गणना गरी त्यसकै आधारमा सही र गल्तीको प्रतिशताङ्क निकाली तालिकीकरण गरिएको छ । तालिकीकरण गर्दा छात्रछात्रा र मातृभाषी विमातृभाषी पनि अलग-अलग छुट्याइएको छ । त्यही तालिकाको आधारमा त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

अन्तमा कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको निष्कर्ष निकालिएको छ । त्यस्ता त्रुटिहरू कसरी समाधान गर्न सकिन्छ, त्यसका लागि निराकरणका केही सुझावहरू दिइएको छ । त्यसका साथसाथै भावी अध्ययनका लागि केही सम्भाव्य शीर्षकहरू दिई शोधकार्य समाप्त गरिएको छ ।

विषय सूची

मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति-पत्र	क
शोध निर्देशकको सिफारिस-पत्र	ख
शोधसार	ग
कृतज्ञता ज्ञापन	ङ
सङ्केत सूची	च
विषय सूची	छ
तालिका सूची	ज
अध्याय एक : शोध परिचय	१-१२
१.१ शोध शीर्षक	१
१.२ शोध प्रयोजन	१
१.३ समस्या कथन	१
१.४ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.६ अध्ययनको औचित्य	८
१.७ अध्ययनको क्षेत्र र सीमाहरू	९
१.८ अध्ययन विधि	१०
१.८.१ अध्ययनका स्रोतहरू	१०
१.८.२ अध्ययनको जनसङ्ख्या तथा नमुना छनोट	१०
१.८.३ सामग्री निर्माण	११
१.८.४ तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण	११
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	१२

अध्याय दुई : त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

१३-२९

२.१	परिचय	१३
२.२	त्रुटि विश्लेषणका उद्देश्यहरू	१५
२.३	त्रुटि विश्लेषणको महत्त्व	१५
२.४	त्रुटिका स्रोत र कारक तत्त्वहरू	१७
	२.४.१ स्रोतभाषा	१७
	२.४.२ लक्ष्य भाषा	१७
	२.४.३ भाषिक वातावरण	१८
	२.४.४ कठिनाइस्तर	१८
	२.४.५ उमेर	१८
२.५	त्रुटिको वर्गीकरण	१८
	२.५.१ विकासशीलताको आधारमा	२०
	२.५.२ स्रोतको आधारमा	२१
	२.५.३ गम्भीरताको आधारमा	२१
	२.५.४ स्वरूपको आधारमा	२२
	२.५.५ औचित्य/अनौचित्यका आधारमा	२२
	२.५.६ भाषाकोटिको आधारमा	२३
	२.५.७ व्यापकताको आधारमा	२६
२.६	त्रुटि विश्लेषण पद्धति	२६
	२.६.१ पूर्व निर्धारित पद्धति	२७
	२.६.२ पश्च निर्धारित पद्धति	२७
२.७	त्रुटि विश्लेषण प्रक्रिया	२७
	२.७.१ त्रुटि पहिचान	२७
	२.७.२ त्रुटिको वर्गीकरण	२८
	२.७.३ त्रुटिको व्याख्या तथा विश्लेषण	२८
	२.७.४ त्रुटि निराकरण	२८

२.८	सारांश	२९
अध्याय तिन : ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटिको पहिचान र व्याख्या विश्लेषण		३०-५१
३.१	परिचय	३०
३.२	ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटि	३१
	३.२.१ शब्दादिमा त्रुटि	३२
	३.२.२ शब्द मध्यमा त्रुटि	३५
	३.२.३ शब्दान्तमा त्रुटि	३८
३.३	दीर्घसम्बन्धी त्रुटिहरू	४१
	३.३.१ शब्दादिमा त्रुटि	४१
	३.३.२ शब्द मध्यमा त्रुटि	४५
	३.३.३ शब्दान्तमा त्रुटि	४८
३.४	सारांश	५१
अध्याय चार : वर्णहरूको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन विश्लेषण		५२-८४
४.१	परिचय	५२
४.२	स, श र ष वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	५३
४.३	ओ, व र ब वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	५७
४.४	य र ए वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	६०
४.५	त र ट वर्णका वर्ण प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	६३
४.६	ऋ र रि वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	६७
४.७	क्ष र छ वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	७०
४.८	ज्ञ र ग्यँ प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	७३
४.९	पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	७६
४.१०	हलन्त र अजन्त वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	८०
४.११	सारांश	८४

अध्याय पाँच : उपसंहार	८५-९२
५.१ निष्कर्ष	८५
५.२ सुभावहरू	८८
५.३ शोध कार्यको शैक्षणिक उपयोगिता	९१
५.४ भावी अध्ययनका लागि सम्भाव्य शीर्षकहरू	९१

सन्दर्भ सूची	९३-९५
--------------	-------

परिशिष्ट

व्यक्तिगत विवरण

तालिका सूची

तालिका नं.	विवरण	पृष्ठ सङ्ख्या
१	ह्रस्व मात्राको प्रयोग	३१
२	शब्दादिमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति	३२
३	शब्दादिमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	३३
४	शब्दादिमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	३४
५	शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति	३५
६	शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूमा छात्रछात्राको स्थिति	३६
७	शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	३७
८	शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति	३८
९	शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	३९
१०	शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	४०

११	दीर्घ मात्राको प्रयोग	४१
१२	शब्दादिमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति	४२
१३	शब्दादिमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	४३
१४	शब्दादिमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	४४
१५	शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति	४५
१६	शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	४६
१७	शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	४७
१८	शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति	४८
१९	शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	४९
२०	शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	५०
२१	वर्ण विन्यासमा देखिने वर्ण प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि क्षेत्रहरू	५३
२२	स, श र ष वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति	५४
२३	स, श र ष वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	५५
२४	स, श र ष वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	५६
२५	ओ, व र ब वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति	५७
२६	ओ, व र ब वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	५८
२७	ओ, व र ब वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	५९
२८	य र ए वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति	६०

२९	य र ए वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूमा छात्रछात्राको स्थिति	६१
३०	य र ए वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	६२
३१	त र ट वर्णका वर्ण प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति	६४
३२	त र ट वर्णका वर्ण प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	६५
३३	त र ट वर्णका वर्ण प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीको स्थिति	६६
३४	ऋ र रि वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति	६७
३५	ऋ र रि वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	६८
३६	ऋ र रि वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीको स्थिति	६९
३७	क्ष र छ वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति	७०
३८	क्ष र छ वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	७१
३९	क्ष र छ वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	७२
४०	ज्ञ र ग्यँको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति	७३
४१	ज्ञ र ग्यँको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	७४
४२	ज्ञ र ग्यँको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	७५
४३	पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति	७७

४४	पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	७८
४५	पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	७९
४६	हलन्त र अजन्त वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति	८१
४७	हलन्त र अजन्त वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति	८२
४८	हलन्त र अजन्त वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति	८३

सङ्केत सूची

त्रि.वि.वि.	: त्रिभुवन विश्व विद्यालय
प्रा.	: प्राध्यापक
डा.	: डाक्टर
पृ.	: पृष्ठ
वि.स.	: विक्रम संवत्
ने.रा.प्र.प्र.	: नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
प्र.स.	: प्रथम संस्करण
दो.स.	: दोस्रो संस्करण
ते.स.	: तेस्रो संस्करण
ऐ.	: ऐजन
उ.मा.वि.	: उच्च माध्यमिक विद्यालय
मा.वि.	: माध्यमिक विद्यालय
नि.मा.वि.	: निम्न माध्यमिक विद्यालय
प्र.	: प्रकाशन
शिक्षार्थी	: विद्यार्थी
सिकारु	: सिक्ने/विद्यार्थी
क्र.स.	: क्रम सङ्ख्या
मातृभाषी	: नेपाली मातृभाषा भएको
विमातृभाषी	: गैरनेपाली मातृभाषी

अध्याय : एक

शोध परिचय

१.१ शोध शीर्षक

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन रहेको छ ।

१.२ शोध प्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्व विद्यालय, शिक्षा शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको विशिष्टीकरण विषय शोधपत्र लेखन (नेपा.शि.५९८) को प्रयोजनका निमित्त प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.३ समस्या कथन

भाषा मनुष्यको विचार विनिमय गर्ने सर्वोत्तम साधन हो, चेतनाको परिचायक हो, सभ्यता र संस्कृतिको उपज हो । यसैका माध्यमबाट मानिसले आफ्नो इच्छा, चाहना, मनोभावना, घटना र विचारको सम्प्रेषण गर्दछ । यसको प्रयोग विभिन्न माध्यमले भए तापनि स्थायी माध्यम भनेको लिखित रूप नै हो । लेखन कार्य गर्दा शुद्ध लेखिएन भने अर्थको अनर्थ हुन सक्ने, अर्को अर्थ लाग्न सक्ने सम्भावना रहन्छ ।

भाषिक लेख्य वर्णहरूको रखाइ क्रम नै वर्ण विन्यास हो । वर्णको अर्थ, अक्षर र विन्यासको अर्थ विशेष किसिमले वा नियमबद्ध रूपले राख्नु हो । वर्णहरूको रखाइ क्रमअन्तर्गत मात्रा लागेका वर्ण तथा वर्णहरूको संयुक्त एवम् मिश्रित आबद्धताका साथै पदयोग, पद वियोग र वर्णहरूको छनोट जस्ता कुराहरूलाई पनि सम्झनु पर्दछ । उच्चार्य वाक् प्रतीकहरूलाई नियमबद्ध रूपले लिपिबद्ध गरिएन भने भाषा स्पष्ट हुँदैन । भाषालाई उच्चारण अनुरूप लिपिमा रूपान्तरण गर्न निश्चित नियम पालना गर्नुपर्ने हुन्छ । वर्ण प्रतीकहरूको नियमबमोजिम लेखनको यही विधान नै वर्ण विन्यास हो । शब्दमा रहने अक्षरको व्यवस्थित क्रमलाई वर्ण विन्यास भनिन्छ । यसलाई नेपालीमा हिज्जे, खिप्ती, बर्तनी पनि भनिन्छ (पराजुली, २०६१ : १३९) ।

जुनसुकै भाषाको वर्ण विन्यास त्यसको लेख्य परम्परासँग सम्बन्धित रहन्छ । कथ्य भाषा जस्तै लेख्य भाषाको पनि आफ्नै परम्परा रहेको हुन्छ । कथ्य भाषाको प्रतिविम्बनका रूपमा लेख्य भाषालाई मानिने भए तापनि कथ्यभन्दा बेग्लै किसिमको विशेषतालाई पनि लेख्य भाषाले सँगालेको भिन्न विशेषतामध्ये एउटा महत्त्वपूर्ण विशेषता वर्ण विन्यास हो ।

नेपाल भाषिक विविधताले भरिएको मुलुक हो । यहाँ १२३ प्रकारका भाषाभाषी र १२५ भन्दा धेरै जातजाति छन् (राष्ट्रिय जनगणना, २०६८) । यहाँ प्रत्येक जातजातिको भाषा पनि फरक फरक पाइन्छ । त्यसैले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने र नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूका भाषिक त्रुटिहरू पनि फरक फरक प्रकृतिका हुन्छन् । नेपालमा मिश्रित जातजाति, भाषाभाषीका मानिसहरूको बसोबास भएको हुनाले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने त्रुटिहरू पनि फरक फरक हुने देखिन्छ । प्रत्येक भाषाभाषीका आफ्नै वर्ण व्यवस्था, शब्द व्यवस्था, सामाजिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक आदि कारणले नेपाली भाषा सिकाइमा प्रभाव पर्ने देखिन्छ । भाषिक पृष्ठभूमि, वातावरण, उमेर, शारीरिक, मानसिक पक्ष, उत्प्रेरणा, अभिरुचि आदि विविध कारणले नेपाली भाषा सिक्दा वर्ण विन्यासगत त्रुटिहरू हुने देखिन्छ ।

उपर्युक्त तथ्यका आधारमा यस शोध कार्यलाई निम्न लिखित समस्यामा केन्द्रित गरिएको छ :

- क) विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लेखनमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ?
- ख) उक्त त्रुटिका कारणहरू के के हुन् ?
- ग) उक्त त्रुटिहरूको निराकरण कसरी गर्न सकिन्छ ?

१.४ शोधकार्यको उद्देश्य

प्रस्तुत शोधकार्यका उद्देश्यहरू निम्नलिखित रहेका छन् :

- क) कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु,
- ख) त्रुटिका कारणहरू पत्ता लगाउनु,
- ग) त्रुटिहरूको निराकरणका लागि आवश्यक सुझाव प्रस्तुत गर्नु ।

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा

अनुसन्धान गर्नुभन्दा पहिले सम्बन्धित विषयमा लेखिएका ग्रन्थ, अनुसन्धान प्रतिवेदन, पत्रपत्रिका तथा अन्य श्रव्य दृश्य सामग्री पढेर, सुनेर, अध्ययन, मनन गरेर तिनको सङ्क्षिप्त टिप्पणीमूलक समीक्षा गर्नु नै पूर्वकार्यको समीक्षा हो (भट्टराई, २०६८ : ९३) । कुनै पनि कार्य थालनी गर्दा विगतमा उक्त कार्यसम्बन्धी के कस्ता अध्ययन भए त्यसको अध्ययन विना वर्तमानमा उक्त कार्यलाई पूर्णता दिन प्रायः असम्भव हुन्छ । पूर्वकार्यको अध्ययनबाट अनुसन्धान कर्तालाई सम्बन्धित विषयको कुन कुन क्षेत्रमा अध्ययन भए थाहा पाउन, नयाँ अध्ययन हुन बाँकी क्षेत्रहरू पत्ता लगाउन, अनुसन्धानको आधार प्रदान गर्न, अनुसन्धान पद्धतिको निक्यौल गर्न, अनुसन्धानलाई निर्दिष्ट गर्ने जस्ता कार्यमा मार्गदर्शन प्राप्त हुन्छ ।

त्रुटि विश्लेषणलाई खुलस्त पार्न विभिन्न विद्वानका विचारलाई यस प्रसङ्गमा उल्लेख गरिएको छ । डेबिट क्रिस्टलका अनुसार भाषा शिक्षण तथा सिकाइका क्रममा त्रुटि विश्लेषण त्यस्तो प्रविधि/तरिका हो जसका सहायताबाट विदेशी भाषा सिक्किरहेको व्यक्तिले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण र व्याख्या गरिन्छ । यसबाट सिकारुको भाषिक सामर्थ्यको स्तर स्पष्ट रूपमा भल्कन्छ । लङ्म्यान डिक्सनरी अफ अप्लाइड लिङ्विस्टिक्स बमोजिम त्रुटि विश्लेषण दोस्रो वा विदेशी भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण हो । त्यसै गरी एस. पिट. कर्डरका अनुसार भाषा सिक्ने क्रममा सिकारुले गरेका त्रुटिहरूको अध्ययनबाट उसको ज्ञानको स्तर थाहा पाइन्छ । यसबाट सिकारुले सिक्न बाँकी रहेका कुरा पनि पत्ता लगाउन सकिन्छ । भाषाका सिकारुले गरेका त्रुटिको सङ्कलन, वर्गीकरण, व्याख्या र वर्णन गरेर यस्तो मानसिक चित्र बनाउन सकिन्छ, जसले सिकारुका सिकाइमा रहेका खास खास समस्याको अवगत हुन्छ र समाधानका लागि सचेत प्रयास गर्न सकिन्छ । तसर्थ पूर्वकार्यको समीक्षा गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

नेपाली भाषाको सन्दर्भमा त्रुटि विश्लेषणको प्रारम्भ सन् १९७० को दशकपछि मात्र भएको पाइन्छ । त्रुटि विश्लेषणसम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान भए तापनि वर्ण विन्याससँग सम्बन्धित त्रुटिहरूको विश्लेषण धेरै भएको पाइँदैन । यस अध्ययनका लागि पूर्व अध्ययनहरूको अवलोकन गर्नुपर्ने भएकाले सङ्क्षिप्त समीक्षा प्रस्तुत गरिएको छ :

जगन्नाथ त्रिपाठी (२०३६), ले पद्मकन्या क्याम्पसका छात्राहरूको नेपाली व्याकरणसम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण भन्ने शीर्षकमा एउटा अध्ययन गरेको पाइन्छ । यस अध्ययनका उद्देश्यहरू उक्त छात्राहरूको व्याकरणगत त्रुटिहरू पत्ता लगाई शुद्धीकरणका निम्ति सल्लाह र सुझाव दिनु रहेको देखिन्छ । यस अध्ययनमा १०० जना छात्राहरूलाई नमुनाका रूपमा लिई उत्तर पुस्तिका परीक्षणबाट प्राप्त नतिजाका आधारमा त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएको पाइन्छ । यस अध्ययनमा पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको अध्ययन रहेको हुँदा उच्चारण क्षेत्रमा खासै ठोस निष्कर्ष नआए पनि त्रुटि विश्लेषणका निम्ति सहयोगी हुने देखिन्छ ।

रामचन्द्र लम्साल र अन्य (२०४०), द्वारा निम्न माध्यमिक तह पुरा गरेका आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटि पक्षको तुलनात्मक अध्ययन लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ । यसको मुल उद्देश्य दुवै खाले विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटि पक्षको पहिचान गर्नु र तुलनात्मक अध्ययन गर्नु रहको छ । यस अध्ययनमा उपत्यकाका दुई वटा आवासीय र दुई वटा साधारण विद्यालयका विद्यार्थीहरूको भाषिक पक्ष लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, वाच्य र पद गरी ६ वटा पक्षको अध्ययन गरिएको पाइन्छ । साधारण विद्यालयको तुलनामा आवासीय विद्यालयका विद्यार्थीहरूको त्रुटि बढी देखाइएको छ ।

हेमाङ्गराज अधिकारीद्वारा वि.सं.२०४० सालमा नेपाली भाषाका विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनका सिलसिलामा पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूका वाक्य गठनमा पाइने त्रुटिहरू र वि.सं.२०४२ सालमा नेपाली वर्ण विन्यासमा पाइने त्रुटिहरू नामक दुई लघु अध्ययनहरू भएको पाइन्छ। यी दुवै अध्ययनहरू काठमाडौंमा अध्ययनरत प्रवीणता प्रमाण-पत्र तहका विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त सामग्रीका आधारमा वाक्य गठनअन्तर्गत लिङ्ग, वचन, आदर, पुरुष र वाक्यसम्बन्धी पक्षहरूको त्रुटि पहिचान गरी वर्णन विश्लेषण गरिएको पाइन्छ। यी अध्ययनहरू नेपाली भाषा पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरूको तुलनात्मक अध्ययनमा आधारित छन्। यी अध्ययनहरू उपत्यकामा केन्द्रित भए पनि त्रुटि विश्लेषणमा सहयोगी हुने देखिन्छन्।

केदारप्रसाद शर्मा (२०४२), द्वारा माध्यमिक तहका अवधीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यहरूको लेखनमा गर्ने पदसङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ। माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने अवधीभाषी विद्यार्थीहरूको वाक्य लेखनमा पद सङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरू केलाउनु नै यस अनुसन्धानको मूल उद्देश्य रहेको पाइन्छ। यस अनुसन्धानमा बाँके र बर्दिया जिल्लाका क्रमशः ३ र ४ विद्यालका १०/१० जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनीधिका रूपमा लिइएको छ। पद सङ्गतिसम्बन्धी प्रश्न निर्माण गरी उत्तर पुस्तिका परीक्षण द्वारा व्याख्या विश्लेषण गरिएको पाइन्छ। यसमा उद्देश्य विधेयसम्बन्धी, पुरुष आदरार्थी, विशेषण विशेष्य, कर्ता क्रियासम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ। वाक्य लेखनका पद सङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरूमा केन्द्रित गरिएकाले यस अध्ययनमा अन्य पक्षहरूको समावेश गरिएको छैन।

रामप्रसाद भट्टराई (२०४३), द्वारा प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली व्याकरणसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । यसको मूल उद्देश्य नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी मान्यता र सिद्धान्त अध्ययन गर्नु, त्रुटिको सैद्धान्तिक चर्चा गर्नु, प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले प्रयोग गर्ने व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी क्षमता जाच्नु तथा समस्याहरूको उद्घाटन र निराकरणका उपायहरूको चर्चा गर्नु रहेको पाइन्छ । ६४ वटा प्रश्नहरू तयार गरी प्रमाणपत्र तहअन्तर्गत शिक्षा र मानविकी सङ्कायका ५०/५० मातृभाषी र गैरमातृभाषी विद्यार्थीहरूको प्रायः सबै व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी क्षमता पक्षको अध्ययन गरिएको पाइन्छ । उच्चारणसम्बन्धी अध्ययन यसमा भएको देखिदैन ।

उमा अधिकारी (२०४४), द्वारा प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको लेखन अभिव्यक्तिसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण अध्ययन प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । यस अध्ययनको उद्देश्य सम्बन्धित तहमा विद्यार्थीहरूको लेखन अभिव्यक्तिअन्तर्गत वाक्य गठन र वर्ण विन्यासका त्रुटिहरू पहिचान, वर्गीकरण र समस्या समाधानका लागि सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु रहेका छ । यसमा १०० जना विद्यार्थीहरूलाई गाउँले जीवन भन्ने शीर्षकमा निबन्ध लेखन गर्न लगाई उत्तर कापी परीक्षणबाट वर्ण विन्यास र वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ । उक्त अध्ययनमा वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरका प्रातः र दिवा समूहका जम्मा १०० जना विद्यार्थीलाई प्रतिनिधिका रूपमा लिई प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा ५० वटा कापीहरू पुनः परीक्षण गरी वाक्य गठन, विभक्ति, प्रत्यय, कर्ता, संयोजक, शब्द, लेख्य चिह्न आदि १२ वटा शीर्षकहरूमा विभाजन गरी त्रुटि विश्लेषण गरिएको छ । यसमा कुन पक्षमा कति प्रतिशतले त्रुटि गरे भन्ने कुरा नगरी त्रुटिहरूको प्रवृत्ति मात्र देखाइएको छ ।

बालाराम शिवाकोटी (२०४८), द्वारा माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्यासमा गर्ने त्रुटिको एक अध्ययन गरिएको पाइन्छ । यसको मुख्य उद्देश्य उक्त तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीको वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, वर्गीकरण गर्नु र समाधानका लागि सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु रहेको छ ।

गंगाबहादुर के.सी.(२०५५), द्वारा सुर्खेत जिल्लाका कक्षा ५ उत्तीर्ण मगरभाषी विद्यार्थीहरूमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । यसको मुख्य उद्देश्य मगरभाषी विद्यार्थीहरूको कविताको सस्वर पठन, शब्दोच्चारण, वाक्य गठन र वर्ण विन्यासमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु रहेको छ । यस अध्ययनमा सस्वर पठन, शब्दोच्चारण जस्ता नवीन विषयमा थोरै अध्ययन प्रस्तुत गरिएको छ । सुर्खेत जिल्लाका तिन वटा विद्यालयहरूबाट २०/२० जना विद्यार्थीहरूको सङ्गलनतामा सस्वर पठन र शब्दोच्चारणका निमित्त सामग्रीहरू टेप रेकर्ड गरी त्यसैका आधारमा विश्लेषण गरिएको पाइन्छ । यसमा त र ट वर्गका वर्णको उच्चारणसम्बन्धी अध्ययनको अभाव रहेको पाइन्छ भने अनुनासिक र संयुक्त उच्चारणका त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएको छ । यसको विषयवस्तु व्यापक हुन गई अध्ययन सतही देखिन्छ ।

अम्बिका सापकोटा (बेल्वासे) द्वारा वि.सं.२०५५ सालमा कक्षा ७ पुरा गरेका विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्याससम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । जसको मुख्य उद्देश्य काठमाडौं उपत्यकाका नेवार भाषाभाषी विद्यार्थीले गर्ने त्रुटि क्षेत्रमा सीमित रहेको पाइन्छ ।

भोलाप्रसाद ढकाल (२०५५), द्वारा कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा पाइने वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा व्याकरणिक कोटिका आधारमा वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन गर्ने उद्देश्य मात्रै राखेको पाइन्छ । त्यसै अनुसार अध्ययनलाई सीमित गरिएको पाइन्छ ।

सुशिला मिश्र (२०५६), द्वारा कक्षा ५ उत्तीर्ण थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा त्रुटिहरूको वाक्य गठनका सन्दर्भमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, आदर, वाच्य आदि क्षेत्रको पहिचान गरी वर्गीकरण तथा वर्णन विश्लेषण गर्ने उद्देश्य राखेको पाइन्छ ।

गणेश पौडेल (२०६३), द्वारा बारा जिल्लाका कक्षा १० मा पढ्ने थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषामा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषणात्मक अध्ययन शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त शोधपत्र बारा जिल्लाका कक्षा १० का थारूभाषी छात्रछात्राहरूको अध्ययनमा सीमित रहेको छ । कैलाली जिल्लाका विद्यार्थीको वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिको अध्ययनमा सहयोगी भए पनि पर्याप्त भने छैन ।

तेजप्रताप प्रसाद चौधरी (२०६४), द्वारा बारा जिल्लाका कक्षा ८ मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । त्यसको मुख्य उद्देश्य थारूभाषी विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्यासमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउनु रहेको छ । उक्त अध्ययन बारा जिल्लाका थारूभाषी विद्यार्थीमा केन्द्रित भएकाले कैलाली जिल्लाका विद्यार्थीका सन्दर्भमा सहयोगी हुँदाहुँदै पनि पर्याप्त देखिदैन ।

लोकराज रेग्मी (२०६५), द्वारा कैलाली जिल्लाका कक्षा ९ मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा लेखनमा गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त शोधपत्रका उद्देश्यहरूमा थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, उक्त विद्यार्थीले गर्ने उच्चारणगत त्रुटि पहिल्याउनु र वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्नु रहेका छन् । कैलाली जिल्ला टीकापुर नगरपालिका भित्रका ४ वटा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका ४० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाका रूपमा छनोट गरी वर्ण विन्याससम्बन्धी पदयोग र पद वियोग, चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु, हलन्त र अजन्त तथा वर्ण प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिहरूको मात्र अध्ययन विश्लेषण गरिएको पाइन्छ । त्रुटि पहिचानका लागि ४४ वटा शब्दहरू श्रुति लेखन र सस्वर वाचनका लागि कक्षा ९ को पारिजात जीवनीबाट एक अनुच्छेद छनोट गरिएको छ । स्वतन्त्र लेखनका लागि अनुशासनको महत्त्व शीर्षकमा एउटा संवाद लेखन लगाई गरिएको अध्ययनमा ग्रामीणभन्दा सहरी क्षेत्रका विद्यालयका विद्यार्थीहरूको त्रुटि कम भएको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

रामप्रसाद चौधरी (२०६८), द्वारा कैलाली जिल्लाका कक्षा १० मा अध्ययनरत थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त शोधपत्रका उद्देश्यहरू कैलाली जिल्लाका कक्षा १० का डगौरा थारू विद्यार्थीले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, नेपाली भाषाका त्रुटि क्षेत्र पत्ता लगाउनु, त्रुटि हुने कारण पत्ता लगाउनु, व्याख्या विश्लेषण गर्नु र निराकरणका लागि आवश्यक सुझाव प्रस्तुत गर्नु रहेका छन् । उक्त शोध कार्य कैलाली जिल्लाका ५ वटा सरकारी विद्यालयका ५० जना विद्यार्थीहरूलाई सम्भावित त्रुटि हुन सक्ने खालका २७३ शब्दहरूको सूची बनाई श्रुति लेखन र स्वतन्त्र अभिव्यक्तिका लागि मेरो देश शीर्षकमा निबन्ध लेख्न लगाई वर्ण विन्यासका क्षेत्रमा भएका गल्तीहरूलाई नमुना सामग्रीका रूपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधपत्रमा ह्रस्वदीर्घ र वर्ण छनोटमा विद्यार्थीले बढी त्रुटि गर्ने गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

माथि उल्लिखित शोधहरूलाई नियाल्दा सबै अध्ययनहरू क्षेत्रगत हिसाबले फरक फरक देखिएका छन् । नेपाली भाषाका त्रुटि विश्लेषणसम्बन्धी खोज अनुसन्धान पहिलेदेखि नै हुँदै आएको देखिए तापनि कैलाली जिल्लाको कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन अनुसन्धान भएको नपाइएकाले यो अध्ययन नवीन हुने विश्वास गरिएको छ ।

१.६ अध्ययनको औचित्य

नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्र भाषा भए तापनि यसको संवर्द्धन र विकासमा राज्य पक्षबाट गतिलो पाइला चालेको देखिँदैन । भाषिक त्रुटि निराकरणले मात्र भाषा शुद्ध र स्पष्ट हुन जान्छ । कुनै पनि समस्या निदान गर्न समस्याका तत्त्वहरू फेला पार्नु पर्ने हुन्छ । भाषिक त्रुटिहरू निराकरण गर्न विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिको अध्ययन र विश्लेषण गर्न जरुरी हुन्छ । त्रुटि विद्यार्थीको कमजोरी मात्र नभई सिकाइ प्रकृयाको पूर्वाधार पनि हो । भाषिक सिप विकासमा नवीन र महत्त्वपूर्ण विषयको रूपमा आफ्नो पहिचान बोकी अघि बढेको त्रुटि विश्लेषणले विद्यार्थीको सिकाइ प्रक्रिया कुन गतिमा अगाडि बढेको छ, त्यसको जानकारी दिन्छ । त्रुटि विश्लेषणको अध्ययनले शिक्षक विद्यार्थी र नेपाली भाषाका सिकारुबाट हुने त्रुटिका क्षेत्र, मात्रा, किसिम, कारण र प्रकृतिका बारेमा पत्ता

लगाउन मददत मिल्दछ । यसले भाषाको सिकाइका लागि अपनाउनु पर्ने विधिका बारेमा समेत जानकारी दिन्छ । त्रुटि विश्लेषणले कस्तो शिक्षण विधिबाट कस्तो सिकाइ भयो ? सिकाइमा के कस्ता अभाव खड्किए ? त्यसको पनि सङ्केत गर्ने भएकाले नेपाली भाषाको शिक्षणका सन्दर्भमा यस अध्ययनको ठुलो महत्त्व हुने देखिन्छ ।

नेपाल बहुभाषिक, बहुजातीय मुलुक हो । यहाँ विविध पृष्ठभूमिबाट आएका विद्यार्थीहरू एकसाथ अध्ययन गर्दछन् । नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीहरूका नेपाली भाषा सिकाइका समस्याहरू फरक फरक हुन्छन् । त्यसको जानकारीका लागि पनि त्रुटि विश्लेषणको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । विद्यार्थीहरूले पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा मातृभाषाको प्रभाव नेपाली भाषामा पर्छ । दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने विद्यार्थीले मातृभाषाको प्रभावका कारण नेपाली भाषामा त्रुटि गर्ने सम्भावना बढी हुन्छ । जसले गर्दा त्रुटिको समयमै अध्ययन विश्लेषण गरी भाषिक त्रुटि निराकरण गर्न सकिने भएकाले यसको महत्त्व धेरै रहेको छ । विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा पर्ने कठिनाइ र गर्न सक्ने त्रुटिहरूलाई कम गर्दै प्रभावकारी शिक्षणमा यस शोधकार्यले सहयोग गर्ने छ । विद्यार्थीले वर्ण विन्यासमा गरेका त्रुटिहरूको जानकारी समयमा गराई निराकरणको उपाय खोज्न र सचेत भई शुद्ध र स्पष्ट मानक नेपाली भाषा सिक्ने मार्गदर्शन गर्न यस अध्ययनले महत्त्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा राखिएको छ ।

१.७ अध्ययनको क्षेत्र र सीमाहरू

यस शोधपत्रको शीर्षक कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन रहेकाले निम्नलिखित सीमाभित्र आवद्ध गरिएको छ :

क) प्रस्तुत अध्ययनलाई कैलाली जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा मात्र सीमित गरिएको छ ।

ख) प्रस्तुत अध्ययनलाई कैलाली जिल्लाका ८ वटा सामुदायिक विद्यालयका ६४ जना विद्यार्थीहरूमा सीमित गरिएको छ ।

ग) यो अध्ययनलाई वर्ण विन्यासगत त्रुटिहरूको पहिचान, वर्णन र विश्लेषणमा सीमित गरिएको छ ।

१.८ अध्ययन विधि

प्रस्तुत शोधकार्य पुरा गर्नका लागि अध्ययन विधिको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । प्रस्तुत शोधकार्य पुरा गर्नका लागि प्राथमिक र गौण सामग्रीको अवलम्बन गर्दै क्षेत्रीय अध्ययन, वर्णनात्मक, तुलनात्मक तथा पुस्तकालयीय जस्ता अध्ययन विधि अपनाई अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ ।

१.८.१ अध्ययनका स्रोतहरू

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्ययन निम्नानुसारका स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा गरिएको छ :

क) प्राथमिक स्रोत

अध्ययनको प्राथमिक स्रोतअन्तर्गत प्रत्यक्ष रूपमा विद्यालयका विद्यार्थीहरूलाई त्रुटि हुन सक्ने सम्भावित १५० वटा शब्दहरू पाठ्य पुस्तकबाट छनौट गरी श्रुति लेखन गराइएको छ । स्वतन्त्र अभिव्यक्तिका लागि मेरो विद्यालय शीर्षकमा निबन्ध लेख्न लगाइएको छ । यसैका माध्यमबाट विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटि र त्रुटि क्षेत्र पत्ता लगाइएको छ । यसका साथसाथै शिक्षक तथा जानकार व्यक्तिहरूसँगको सोधपुछ, अवलोकनबाट शोधखोज गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ ।

ख) द्वितीय स्रोत

अध्ययनको द्वितीय स्रोतअन्तर्गत पुस्तक, पत्रपत्रिका, लेख, अनुसन्धान, शब्दकोष पूर्व गरिएका शोधपत्रहरू आदि रहेका छन् । प्राथमिक स्रोतबाट सङ्कलित सामग्रीहरूको विश्लेषण गर्न गौण सामग्रीको रूपमा पुस्तकालयीय अध्ययनबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरू रहेका छन् । त्यस्तै पूर्ववर्ती शोधकर्ताहरूका मिल्दा शोधहरूको अध्ययन गरी आवश्यक सामग्री ग्रहण गरिएको छ ।

१.८.२ अध्ययनको जनसङ्ख्या तथा नमुना छनोट

प्रस्तुत शोधपत्रको जनसङ्ख्यामा कैलाली जिल्लाको कक्षा छमा अध्ययनरत ८ वटा सामुदायिक विद्यालयका ६४ जना विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ । निम्नानुसार जनसङ्ख्याको नमुना छनोट गरिएको छ :

क) विद्यालय छनोट

सम्भावना नमुना छनोट विधिबाट यादृच्छिक नमुना छनोट विधिको प्रयोग गरी टीकापुर नगरपालिकाभित्रका ४ वटा र नगरपालिका बाहिरका ४ वटा गरी ८ वटा सामुदायिक विद्यालयलाई नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ ।

ख) विद्यार्थी छनोट

सम्भावना नमुना छनोट विधिअन्तर्गत कोटा नमुना छनोट विधिद्वारा विद्यार्थीहरूको वर्गीकरण गरिएको छ । सबै विद्यालयका सबै विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा छनोट गर्न गह्रो हुने भएकाले सामुदायिक विद्यालयका छात्र र छात्रा तथा मातृभाषी र विमातृभाषी गरी समानुपातिक रूपमा प्रत्येक विद्यालयबाट ८/८ जनाका हिसाबले ६४ जना विद्यार्थीहरूलाई अध्ययनमा सम्भावना नमुना छनोट विधिअन्तर्गत चिट्ठा प्रणालीद्वारा विद्यार्थी छनोट गरिएको छ ।

१.८.३ सामग्री निर्माण

प्रस्तुत अध्ययनका सामग्री सङ्कलनका लागि छनोट भएका नमुना जनसङ्ख्यालाई वर्ण विन्यासमा सम्भावित त्रुटि हुन सक्ने खालका १५० वटा शब्दहरूको सूची पठित पाठ्य पुस्तकबाट सङ्कलन गरी श्रुति लेखन गराइएको छ । स्वतन्त्र अभिव्यक्तिका लागि मेरो विद्यालय शीर्षकमा निबन्ध लेख्न लगाई वर्ण विन्यासका क्षेत्रमा भएका गल्तीहरूलाई नमुना सामग्रीका रूपमा लिइएको छ । सम्बन्धित विद्यालयका विषय शिक्षक र जानकार व्यक्तिहरूको जानकारी लिई सम्भावित त्रुटि क्षेत्र र त्रुटि पहिचान गरिएको छ ।

१.८.४ तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण

प्राप्त तथ्याङ्कलाई तालिकाको प्रयोग गरी त्रुटि क्षेत्रका आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । साथै विज्ञहरूको सुझाव समेत लिई निष्कर्षमा पुगिएको छ ।

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रको रूपरेखा निम्नानुसार ५ अध्यायमा रहेको छ :

अध्याय एक : शोध परिचय

अध्याय दुई : त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

अध्याय तिन : ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटिको पहिचान र व्याख्या विश्लेषण

अध्याय चार : वर्णहरूको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन विश्लेषण

अध्याय पाँच : उपसंहार

सन्दर्भ सूची

परिशिष्ट

अध्याय : दुई

त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ परिचय

भाषा सिकाइ शिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटिको उच्च महत्त्व रहन्छ । भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुले गर्ने त्रुटि र त्रुटिका कारणहरू के कस्ता रहेका छन् भन्ने अध्ययन त्रुटि विश्लेषणमा हुन्छ । सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिलाई स्वभाविक मानिन्छ । भाषा सिकाइमा प्राय सबैले त्रुटि गर्दछन् । यस्तो त्रुटि मातृभाषा तथा अरू भाषाको प्रयोगमा हुने गर्दछ । भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटिलाई कमजोरी ठानिदैन । भाषा सिक्दा सिकारुले जति त्रुटि गर्दै जान्छ उति नै सिकाइ प्रभावकारी बन्दै जान्छ (लामिछाने, २०६८ : २३१) । त्यसैले यसलाई स्वभाविक प्रक्रियाका रूपमा लिइन्छ । भाषिक त्रुटि हुँदै जाँदा तिनीहरूको त्रुटि पत्ता लगाएर विस्तारै हटाउँदै अघि बढ्नु यसको सबल पक्ष मानिन्छ । सिकारुले मातृभाषाको प्रयोग गर्दा होस् कि विमातृभाषा सिक्दा होस् गल्ती गर्छ (ढकाल, २०७०/०७१ : २९२) । यसलाई स्वभाविक ठानेर समयमै निराकरणका लागि सम्बन्धित पक्षले विशेष सावधान हुन जरुरी हुन्छ ।

भाषा शिक्षणमा त्रुटि विश्लेषण नयाँ पद्धति हो । यसको प्रारम्भ सन् १९७० को दशकपछि मात्र भएको पाइन्छ । भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटि विश्लेषणलाई भाषा सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने एउटा प्रमुख सिद्धान्तको रूपमा हेर्न सकिन्छ । यो आधुनिक भाषा विज्ञानबाट प्रभावित धारणा हो । भाषा शिक्षणमा त्रुटि स्वरूपको विशेष महत्त्व हुने भएकाले विद्यार्थीले के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् र ती त्रुटिहरू के कति कारणले हुन्छन् भनी अध्ययन गर्ने विषयलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । भाषा शिक्षणमा त्रुटि विश्लेषणको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको छ । यसको अभावमा शिक्षण प्रकृया त्रुटिपूर्ण हुने सम्भावना रहन्छ । भाषा अनुकरण सिद्धान्त र सादृश्यको नियम अनुसरण गरी भुल र प्रयत्नको अभ्यासद्वारा सिक्दै गइन्छ । भाषाका शिक्षकहरूलाई विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको प्रकृति थाहा भएमा कुन कुरा सिक्न सहज र कुन कुरा सिक्न कठिन छ भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्न सजिलो हुन्छ । यसबाट शिक्षकलाई भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा कठिनाई क्षेत्र र तिनको समाधान गर्न के कस्ता शैक्षिक सामग्रीको आवश्यकता पर्दछ भन्ने कुराको जानकारी हुन्छ । सिकारुले मातृभाषी हुन वा विमातृभाषी हुन त्रुटि गर्दछन् । त्रुटि के कति कारणले गरेका छन् भन्ने कुराको अध्ययन त्रुटि विश्लेषणका माध्यमबाट गरिन्छ ।

असफलता नै सफलताको जननी हो भने जस्तै भाषा सिकाइमा त्रुटि हुनु स्वभाविक हो । कुनै काममा एकैचोटी सफलता प्राप्त गर्न कठिन हुन्छ भने बारम्बारको प्रयासबाट सफलता प्राप्त गर्न सकिन्छ । स्वभाविक वातावरणमा भाषिक सिकाइ सहज र कम त्रुटिपूर्ण भए तापनि त्रुटिविहिन हुन सक्दैन । तसर्थ त्रुटिलाई सफलताको प्रयाय एवम् सिकाइ प्रक्रियाको कडी पनि भन्न सकिन्छ । भाषा विचार विनिमयको सशक्त माध्यम हो । त्यसैले एक आपसमा भाषा सम्प्रेषण हुँदा त्रुटि हुनु स्वभाविक मानिन्छ । यसरी त्रुटि विश्लेषणको अपरिहार्यता स्पष्ट हुन जान्छ । जबसम्म त्रुटिका कारण फेला पर्दैनन् तबसम्म तिनको निराकरण गर्न सकिदैन । त्रुटि शिक्षार्थीको कमजोरी मात्र नभई सिकाइ प्रक्रियाको पूर्वाधार पनि हो । भाषामा स्तरीयता कायम गर्न भाषिक त्रुटिहरूको निराकरण अपरिहार्य हुन्छ ।

त्रुटि विश्लेषण मूलतः दोस्रो भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा विकसित नवीन दृष्टिकोण हो । विभिन्न भाषिक पृष्ठभूमि भएका नेपाली शिक्षार्थीहरूले मानक नेपाली भाषा सिक्दा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गर्ने र उक्त त्रुटिको अध्ययनले भाषा शिक्षणमा प्रभावकारिता ल्याउन निकै उपयोगी हुने ठानिएको छ । तसर्थ त्रुटिलाई विद्यार्थीको कमजोरी नभई भाषा सिक्ने प्रवृत्ति र उपायको सङ्केतका रूपमा स्विकारिन्छ । अतः भाषा शिक्षकलाई विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिहरूको प्रवृत्ति थाहा भएमा उनीहरूलाई कुन कुरा सिक्न गाह्रो हुँदो रहेछ भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्न मद्दत मिल्छ । मातृभाषा सिक्दा होस् वा विदेशी भाषा सिक्दा सिकारुले त्रुटि गर्दछन् । भाषिक सिकाइ प्रक्रिया त्रुटिसँगै अगाडि बढ्छ । यसरी सिकाइका क्रममा हुने यस्ता त्रुटिहरूको अध्ययन एवम् अवलोकन गरेर तथ्याङ्क सङ्कलन तथा सूचना प्राप्त गरी पूर्वानुमानहरू सही वा गलत के छन् भन्ने कुराको पहिचान त्रुटि विश्लेषणले गर्ने गर्दछ । त्रुटि विश्लेषण र भाषा शिक्षण एक अर्काका परिपूरक हुन् । यी दुईमध्ये एकको अभावमा अर्को प्रायः अधुरो नै रहने सम्भावना रहन्छ । यसरी त्रुटि विश्लेषणले सिकाइ प्रक्रिया र अवस्थालाई समेत सङ्केत गरेको पाइन्छ । सिकाइ प्रक्रिया कसरी चलिरहेको छ भन्ने कुरा जान्न शिक्षार्थीले सिकिरहेको भाषामा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन महत्त्वपूर्ण हुन्छ ।

अतः भाषाका शिक्षकलाई विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिहरूको प्रकृति थाहा भएमा उनीहरूलाई कुन कुन कुरा सिक्न गाह्रो हुन्छ भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्न मद्दत मिल्दछ । यसबाट शिक्षण प्रक्रिया कसरी अगाडि बढाउने, शिक्षकले कुन कुरामा विशेष ध्यान दिने, भाषा सिकाइका कठिनाइ क्षेत्र कुन कुन हुन् र तिनको निराकरणका लागि के कस्ता उपाय अपनाउने भन्ने कुरामा समेत जानकारी प्राप्त हुन्छ । यसरी भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा शिक्षक तथा विद्यार्थी दुबैलाई नेपाली

भाषामा हुने गरेका त्रुटिको प्रकृति र क्षेत्रको पहिचान गरी प्रभावकारी भाषा शिक्षणका लागि मार्ग निर्देशन गर्न र सुधारात्मक कदम चाल्न त्रुटि विश्लेषणको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ ।

२.२ त्रुटि विश्लेषणका उद्देश्यहरू

त्रुटि शिक्षार्थी केन्द्रित हुने भएकाले जति जति त्रुटि हुँदै जान्छन् , त्यति त्यति उसले सच्याउँदै जाने अवसर पाएका खण्डमा त्रुटिबाट आफू सचेत भएर अगाडि बढ्ने प्रयास गर्दछ । भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि हुनु आफैमा नराम्रो होइन तर यसको स्रोत पत्ता लगाई बेलैमा निराकरण गर्न सकियो भने भाषा शिक्षण सिकाइ कार्यकलाप प्रभावकारी बन्न सक्ने कुरालाई विर्सन सकिदैन (लामिछाने, २०६८ : २३१) ।

भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा त्रुटि विश्लेषण आगन्तुक पद्धति हो । यो शिक्षार्थीले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्णन र वर्गीकरणसँग सम्बन्धित हुन्छ । विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिहरूको वर्गीकरण र व्याख्या विश्लेषण गरी सिकाइका क्रममा देखा परेका समस्याहरूको समाधान गर्न विभिन्न उपायहरू सुझाउनु यसको मुख्य उद्देश्य रहेको हुन्छ । तैपनि त्रुटि विश्लेषणका उद्देश्यहरूलाई निम्नानुसार बुँदागत गर्न सकिन्छ :

- क) व्यक्तिले आफू बोल्ने भाषा कति जानेको छ ? पत्ता लगाउनु ,
- ख) कुनै व्यक्तिले लक्षित भाषा कसरी सिकिरहेको छ, पत्ता लगाउनु,
- ग) भाषा सिकाइका क्रममा आइपर्ने समस्या पत्ता लगाउनु ,
- घ) भाषा सिकाइका क्रममा देखिने समस्याहरूको निदानका लागि अपनाइने प्रक्रिया पत्ता लगाउनु ।

२.३ त्रुटि विश्लेषणको महत्त्व

त्रुटि विश्लेषण भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा एक महत्त्वपूर्ण पद्धति हो । यसले भाषा सिकाइका कठिनाइका तहहरूको पहिचान गर्न, भाषाविषयक खास खास रोगहरू पत्ता लगाउनु, शिक्षण विधि, शिक्षण कार्यकलाप र शिक्षण सामग्रीको उपयोग गरेर शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन सहयोग पुग्दछ भन्ने दृष्टिकोण अधि सार्दछ (भण्डारी, २०५४ : २) । यसमा सिकारुको सिकाइ प्रक्रिया कस्तो हुन्छ, सिकाइ प्रक्रिया कसरी चल्दछ भन्ने जान्न सिकारुले गरेका भाषिक व्यावहार (बोलाइ र लेखाइ) लाई अध्ययन गर्नुपर्ने हुन्छ । भाषिक सिकाइमा त्रुटि स्वभाविक हुने हुँदा यसले भाषा सिकाइका प्रकृति र प्रवृत्तिलाई सङ्केत गर्दछ । भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुहरूको

अभिव्यक्तिमा पाइने त्रुटिको अध्ययनले उनीहरूको सिकाइ प्रक्रियाको जानकारीका साथै शिक्षक आफैँलाई समेत मार्गदर्शन वा पृष्ठपोषणको कार्य गरेको हुन्छ ।

भाषा सिकारुको भाषा विकास प्रक्रियाको अध्ययनमा त्रुटि विश्लेषणको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । यो भाषा शिक्षणका प्रस्तावित, निराकरणात्मक र संज्ञानात्मक विधिसँग निकट रहेको पद्धति हो । संज्ञानात्मक पद्धतिमा भाषालाई व्यवस्थाका रूपमा बुझ्न र सम्झन प्रोत्साहित गरिन्छ । तसर्थ यसको महत्त्व भन स्पष्ट हुन्छ । भाषा विकास प्रक्रियाको अध्ययन मातृभाषाका साथै दोस्रो भाषा सिकाइका सन्दर्भमा पनि उपयोगी हुने देखिन्छ ।

यसको अध्ययनले मनोभाषा विज्ञानको सिद्धान्तहरूको परीक्षण गर्न सघाउ पुग्ने देखिन्छ । स्रोत भाषाका वक्ताले लक्ष्य भाषा सिक्दा विभिन्न किसिमका सहजता र कठिनाइ सामना गर्नुपर्ने हुन्छ । लक्ष्य भाषा र स्रोत भाषाको दूरीले सरलता र जटिलताको मात्रा निर्धारण गर्ने गर्दछ । मातृभाषाका कतिपय भाषिक एकाइ र विशेषता दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा स्थानान्तरण हुने भएकाले दोस्रो भाषा सिकाइमा त्रुटि हुने सम्भावना हुन्छ ।

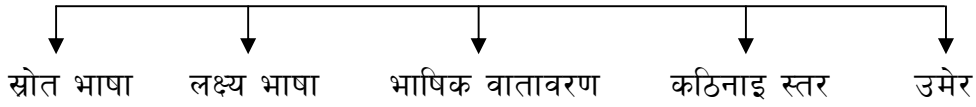
मनोभाषा विज्ञान र व्यतिरेकी विश्लेषण पूर्वानुमानलाई प्रमाणिकरण गर्ने कुरामा पनि त्रुटि विश्लेषणको विशेष महत्त्व रहेको हुन्छ । त्रुटिको दृष्टिले कुनै पनि नेपाली भाषाभाषी शिक्षार्थीको नेपाली भाषाको प्रयोग पूर्णतः त्रुटि निरपेक्ष नहुने हुनाले उनीहरूका लागि मानक नेपाली भाषा दोस्रो भाषा सरह मानिन्छ । यसरी नेपाली भाषा शिक्षण प्रक्रियामा त्रुटिका उक्त दुबै क्षेत्र त्रुटि विश्लेषणका दृष्टिले महत्त्वपूर्ण रहेका छन् ।

यसरी त्रुटि विश्लेषणले शिक्षार्थीमा सिकाइका कठिनाइको प्रकृति पहिचान गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्न शिक्षकलाई मार्ग निर्देशन गर्दछ । यसको अध्ययनले शिक्षण विधि, शिक्षण सामग्री, पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तकको निर्माणमा समेत आवश्यक सहयोग पुग्दछ । तसर्थ स्तरीय नेपाली भाषाको स्पष्ट, शुद्ध लेखन तथा प्रयोगका लागि यसका विभिन्न पक्षहरूको परिस्कार गर्न आवश्यक हुन्छ । वर्ण विन्यासगत त्रुटिहरूको अध्ययनले भाषाका त्रुटिहरू निराकरण गरी भाषा सिकाइलाई सहज बनाउने भएकाले यसको महत्त्व स्पष्ट हुन्छ ।

२.४ त्रुटिका स्रोत र कारक तत्त्वहरू

पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइलाई एकै जस्तो मानिए तापनि विभिन्न प्रभावकहरूले गर्दा यी दुवैमा फरक आउनु स्वभाविक हो । कुनै पनि व्यक्तिले सिकिसकेको भाषा र सिक्ने भाषाका संरचना

तथा विशेषताको भिन्नताले त्रुटिको मात्रामा फरक हुन सक्छ । वस्तुतः त्रुटिका स्रोत स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषा दुवै हुन सक्छन् । कतिपय सन्दर्भमा मातृभाषा र विमातृभाषा सिकाइको स्वरूप समान हुन्छ, तर कतिपय सन्दर्भमा चाहिँ विविध कारणले गर्दा दुवैको सिकाइलाई अन्तर गरिदिन्छ (ढकाल, २०६० : १०२) । त्रुटिका स्रोत र कारक तत्त्वहरूलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

२.४.१ स्रोतभाषा

भाषा सिकाइको क्रममा सिकारुले स्रोत भाषाका विशेषताहरू लक्ष्य भाषाका विशेषताहरूसँग सामान्यीकरण गर्न खोज्छ । त्यसैले समवर्गीय भाषाको सिकाइमा र भिन्न वर्गीय भाषाको सिकाइमा सरलता र जटिलताको मात्रामा फरक हुन्छ । त्यस्तै सिकारुको शारीरिक, मानसिक तथा बौद्धिक स्तरले पनि भाषा सिकाइमा प्रभाव पारिरहेको हुन्छ । यसरी सिकारुले स्रोत भाषाका कारण लक्ष्य भाषाको सिकाइमा त्रुटि गर्ने भएकाले स्रोत भाषालाई त्रुटिको कारक तत्त्वका रूपमा लिन सकिन्छ ।

२.४.२ लक्ष्य भाषा

शिक्षार्थीले सिक्न चाहेको भाषा लक्ष्य भाषा हो । सिकारुको मातृभाषा भन्दा सिक्न चाहेको दोस्रो भाषा फरक छ, भने उसलाई उक्तभाषा सिक्न कठिनाइ महसुस हुन्छ । जसले गर्दा सिकाइमा त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । त्यसैले लक्ष्य भाषालाई पनि त्रुटिको कारक तत्त्व मानिन्छ ।

२.४.३ भाषिक वातावरण

भाषा सिकाइमा वातावरणले ठूलो प्रभाव पार्दछ । पहिलो भाषाको सिकाइले स्वतन्त्र, अनियन्त्रित र अनौपचारिक वातावरण पाउँछ, भने दोस्रो भाषा सिकाइले निश्चित, निर्देशित र नियन्त्रित वातावरण पाउँछ । जसले गर्दा भाषिक त्रुटिहरू अधिक हुन्छन् । त्यसैले भाषिक वातावरण पनि त्रुटिको कारक तत्त्व मानिन्छ ।

२.४.४ कठिनाइ स्तर

भाषा सिकाइका क्रममा भाषाका विविध पक्षहरू अर्थात ज्ञान, सिप, धारणा पनि सिक्नु पर्दछ । विभिन्न आरोह अवरोह पार गर्नु पर्दछ । त्यसैले भाषाका सामान्य विषय वस्तुमा कम त्रुटि र

जटिल पक्षमा बढी त्रुटि हुने गर्दछ । तसर्थ कठिनाइ स्तरलाई पनि त्रुटिको एक कारक तत्त्व मानिन्छ ।

२.४.५ उमेर

भाषा सिकाइमा उमेरले निकै प्रभाव पार्दछ । प्रौढ तथा वयस्कले भन्दा किशोर तथा बालबालिकाले दोस्रो भाषा चाँडो सिक्दछन् । भाषा सिकाइमा कम उमेरको तुलनामा बढी उमेरमा त्रुटिहरू बढी हुने गर्दछन् । तसर्थ उमेरलाई पनि त्रुटिको एक कारक तत्त्व मानिन्छ ।

२.५ त्रुटिको वर्गीकरण

भाषा सिकाइका क्रममा स्रोत भाषाबाट लक्ष्य भाषा सिक्दा निर्धारण गरिएका गल्तीहरूलाई विभिन्न आधारमा सूचीबद्ध गरी वर्गीकरण गर्नु पर्दछ । वर्गीकरणका क्रममा विभिन्न आधारहरूलाई लिन सकिन्छ । नेपाली भाषाका सन्दर्भमा त्रुटिहरूको वर्गीकरण विकासशीलता, स्रोत, गम्भीरता, स्वरूप, औचित्य/अनौचित्य, भाषाकोटि तथा व्यापकताका आधारमा गर्न सकिन्छ (लामिछाने, २०६८ : २३२) । त्रुटिको वर्गीकरणलाई निम्नानुसार देखाइएको छ :

त्रुटिको वर्गीकरण

१. विकासशीलताको आधार	क) अव्यवस्थित त्रुटि ख) व्यवस्थित त्रुटि ग) उत्तर व्यवस्थित त्रुटि
२. स्रोतको आधार	क) भाषान्तरिक त्रुटि ख) अन्तरभाषिक त्रुटि
३. गम्भीरताको आधार	क) अर्थ घातक त्रुटि ख) अर्थ अघातक त्रुटि
४. स्वरूपको आधार	क) लोपगत त्रुटि ख) थपेटगत त्रुटि ग) विपर्ययगत त्रुटि
५. औचित्य/अनौचित्यको आधार	क) औचित्यपूर्ण त्रुटि ख) अनौचित्यपूर्ण त्रुटि
६. भाषाकोटिको आधार	क) उच्चारणगत त्रुटि ख) वर्ण विन्यासगत त्रुटि ग) शब्द प्रयोगगत त्रुटि घ) शब्द रचनागत त्रुटि ङ) वाक्य गठनगत त्रुटि च) रूप रचनागत त्रुटि छ) अर्थगत त्रुटि
७. व्यापकताको आधार	क) आंशिक त्रुटि ख) समग्र त्रुटि

२.५.१ विकासशीलताको आधारमा

त्रुटिको वर्गीकरण गर्ने सन्दर्भमा एस.पिट. कर्डरले तिन किसिम छन् भनी उल्लेख गरेका छन् । ती हुन् : क) अव्यवस्थित त्रुटि ख) व्यवस्थित त्रुटि ग) उत्तर व्यवस्थित त्रुटि । माथि उल्लिखित यी त्रुटिहरू विकासशीलताभित्र पर्दछन् ।

क) अव्यवस्थित त्रुटि

यसलाई प्रारम्भिक त्रुटि पनि भनिन्छ । प्रयोक्ताले भाषिक प्रयोग गर्दा कतै शुद्ध र कतै अशुद्ध रूपको प्रयोग गर्नु अव्यवस्थित वा प्रारम्भिक त्रुटि हो । यस्ता त्रुटि भाषिक प्रयोगको थालनीमा देखिन्छन् । सावधान गराउँदा भएको शुद्ध प्रयोगमा अर्का ठाउँमा गएर अशुद्ध र सङ्गतिहीन हुन पुग्ने हुँदा यस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू अनुमेय पनि हुँदैनन् । अव्यवस्थित त्रुटि व्यक्ति विशेषमा फरक फरक ढङ्गले देखा पर्छन् ।

ख) व्यवस्थित त्रुटि

भाषा सिक्ने क्रममा सचेत एवम् सक्रिय हुँदाहुँदै पनि सिकारुले सुधान नसकेको त्रुटिलाई व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू सबै ठाउँमा समान किसिमले वा नियमित रूपले दोहोरिने प्रकृतिका हुन्छन् । यस्ता त्रुटिले अन्तरभाषिक व्यवस्थालाई सङ्केत गर्दछ । यस्ता त्रुटिहरू अनुमेय हुन्छन् । व्यवस्थित त्रुटिको शुद्धीकरण प्रयोक्ताको सचेतताबाट हुन सक्दैन । त्यसैले यस्ता त्रुटिको शैक्षणिक महत्त्व बढी हुन्छ ।

ग) उत्तर व्यवस्थित त्रुटि

भाषा सिकाइका क्रममा नियम र सिद्धान्तको ज्ञान हुँदाहुँदै पनि भाषा प्रयोगकर्ताको लापरवाहीका कारण हुने त्रुटिलाई उत्तर व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटि असावधानीका कारण कहिले काहीँ मात्र देखिन्छन् । उत्तर व्यवस्थित त्रुटि भाषिक प्रयोगको रङ्काइ वा चिप्लाइबाट पनि हुने हुनाले सावधानी अपनाएमा कम हुने सम्भावना हुन्छ । भाषा सिकाइमा अवरोध आइ व्यावहारिक कारणबाट अपेक्षित वातावरणभन्दा भिन्न भाषिक प्रयोगको पूर्ण प्रयोग गर्न नपाउँदा यस्ता त्रुटि हुने गर्दछन् ।

२.५.२ स्रोतको आधारमा

सिकारुले कुन भाषिक स्रोतबाट प्रभावित भएर त्रुटि गरेको हो, त्यसका आधारमा पनि त्रुटिको वर्गीकरण गर्न सकिन्छ। त्यस्ता त्रुटिहरू दुई प्रकारका हुन्छन्। जसलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क) भाषान्तरिक त्रुटि

स्रोत वा मातृभाषाको अति सामान्यीकरणबाट उत्पन्न त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ। यस्तो त्रुटि सादृश्य विधानसँग सम्बन्धित रहेको हुन्छ (लामिछाने, २०६८ : २३६)। सिकारुले 'पढ्छ' 'लेख्छ' जस्ता वर्तमान कालिक क्रियालाई भूतकालमा क्रमशः 'पढ्यो', 'लेख्यो' का रूपमा रूपायन गर्छ, त्यसकै आधारमा उसले 'जान्छ' र 'हुन्छ' लाई 'जायो' र 'हुयो' का रूपमा प्रयोग गरी त्रुटि गर्नु यसको उदाहरण हो।

ख) अन्तरभाषिक त्रुटि

स्रोतभाषाका संरचनाबाट प्रभावित भएर लक्ष्य भाषामा देखिने त्रुटि अन्तरभाषिक हो (लामिछाने, २०६८ : २३७)। विमातृभाषी वक्ताले कुनै भाषाको प्रयोग गर्दा गर्ने त्रुटिलाई अन्तरभाषिक त्रुटि भनिन्छ। नेपाली भाषा राम्ररी जानिसकेकाहरूले पनि कोटीकरसम्बन्धी तथा अन्य कतिपय किसिमका त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ। जस्तै : एक जना खसी आयो, दाजु आयो, साथीहरू गयो आदि।

२.५.३ गम्भीरताको आधारमा

सम्प्रेषणमा बाधा उत्पन्न गर्ने त्रुटि गम्भीर प्रकृतिका मानिन्छन् भने सम्प्रेषणमा बाधा उत्पन्न नगर्ने चाहिँ कम गम्भीर प्रकृतिका त्रुटि हुन्छन्। गम्भीरताका आधारमा त्रुटिलाई निम्नानुसार वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

क) अर्थ घातक त्रुटि

अर्थमा अवरोध उत्पन्न गराउने त्रुटि अर्थ घातक वा अर्थ बाधक हुन् (लामिछाने, २०६८ : २३७)। अर्थ घातक त्रुटिले अर्थको अनर्थ लगाई दिन्छ। जसले गर्दा यस्तो त्रुटिलाई अर्थ घातक त्रुटि भनिन्छ। जस्तै: 'घर' भन्दा 'मर' हुने त्रुटि।

ख) अर्थ अघातक त्रुटि

सिकारुको भाषिक सम्प्रेषणमा त्रुटि भए तापनि अर्थमा बाधा उत्पन्न नभई शैलीमा मात्र परिवर्तन हुने त्रुटिलाई अर्थ अघातक त्रुटि भनिन्छ । यस्तो त्रुटिलाई गम्भीर प्रकृतिको त्रुटि मानिदैन । जस्तै: उनीहरू → उनेरु, हामीहरू → हामेरु आदि ।

२.५.४ स्वरूपको आधारमा

बाहिरी स्वरूपका आधारमा पनि त्रुटिहरूलाई विभाजन गर्न सकिन्छ । बाह्य स्वरूपका आधारमा त्रुटिलाई निम्नानुसार विभाजन गर्न सकिन्छ :

क) लोपगत त्रुटि

भाषिक प्रयोक्ताले बोल्दा वा लेख्दा कुनै वर्ण, अक्षर, शब्द आदि लोप भएको छ भने त्यस्तो त्रुटिलाई लोपगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: इटरी (इटहरी) गाको (गाएको) आदि ।

ख) थपोटगत त्रुटि

भाषा लेख्दा वा बोल्दा केही कुरा थपिएर आउँछ भने त्यस प्रकारको त्रुटिलाई थपोटगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: अस्थायी (स्थायी) ।

ग) विपर्ययगत त्रुटि

क्रममा परिवर्तन भएर देखिने त्रुटि विपर्ययगत हो । यसमा उल्टोपाल्टो स्थिति पनि देखिन्छ । जस्तै: टपरी (पटरी), बादल (बाल्द), तेस्रो (तेर्सो), सुती (सुत्री) आदि ।

२.५.५ औचित्य/अनौचित्यका आधारमा

भाषा तत्त्वका दृष्टिकोणले उपयुक्त वाक्य पनि सन्दर्भअनुरूप उपयुक्त छैन भने त्यस्तो वाक्यलाई त्रुटिपूर्ण भन्न सकिन्छ । यस्ता त्रुटिलाई औचित्यपूर्ण त्रुटि मान्न सकिदैन । तर भाषा तत्त्वका दृष्टिकोणले वाक्य बेठिक भए पनि सन्दर्भअनुरूप प्रयोगमा उपयुक्त देखिएमा त्यस्तो त्रुटिलाई अनुचित मान्नु हुँदैन । औचित्य अनौचित्यका आधारमा त्रुटिलाई निम्नानुसार विभाजन गरी स्पष्ट गर्न सकिन्छ :

क) औचित्यपूर्ण त्रुटि

नेपाली भाषामा 'सीता विद्यालय गएकी छ' भन्ने वाक्यमा भाषातत्त्वका दृष्टिकोणले गलत मानिए तापनि प्रयोग वा सन्दर्भका दृष्टिले त्रुटि मान्ने परम्परा क्रमशः हट्दै गइरहेको छ । त्यसैले यस्तो त्रुटिलाई औचित्यपूर्ण त्रुटि भन्न सकिन्छ ।

ख) अनौचित्यपूर्ण त्रुटि

भाषा तत्त्वका दृष्टिकोणले 'मेरो बुवा आयो' भन्ने वाक्य व्याकरण र सन्दर्भ दुवै दृष्टिले गलत भएकोले यस्तो त्रुटिलाई अनौचित्यपूर्ण त्रुटि मानिन्छ ।

२.५.६ भाषाकोटिको आधारमा

सिकारुको अभिव्यक्तिमा देखिने त्रुटिहरूलाई भाषाकोटिका आधारमा पनि विभाजन गर्न सकिन्छ । यस्ता त्रुटिलाई उच्चारणगत, वर्ण विन्यासगत, शब्द प्रयोगगत, शब्द रचनागत, वाक्य गठनगत, रूप रचनागत र अर्थगत भेदगरी प्रत्येक भाषिक एकाइभित्र पसेर आवश्यकता अनुसार स्पष्ट गर्न सकिन्छ । जसले गर्दा त्रुटि भाषाको कुन पक्षको हो, सो पहिचान गरी भाषा सिकाइका क्रममा हुन जाने त्रुटिहरूको निदान गर्न सकिन्छ । उक्त त्रुटिहरूका उदाहरण निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

क) उच्चारणगत त्रुटि

विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिको सम्भाव्य क्षेत्रभित्र पर्ने उच्चारणगत त्रुटि महत्त्वपूर्ण मानिन्छन् । स्रोत भाषाबाट लक्ष्य भाषातिर उन्मुख रहन लाग्दा यदि सिकारुले त्याहाँ स्रोत भाषामा नभएको ध्वनि फेला पायो भने त्यस अवस्थामा उसले स्रोत भाषाकै ध्वनिको प्रयोग गर्दछ । यस किसिमको त्रुटि प्रायः भोट बर्मेली भाषिक परिवारभित्रका सिकारुहरू गर्दछन् । यसको उदाहरण 'तातो' शब्दलाई 'टाटो' उच्चारण गर्नु हो । त्यस्तै नेपाली भाषाको संयुक्त व्यञ्जनमा पनि उच्चारणगत त्रुटि देखिन्छ । जस्तै: स्पष्ट (इस्पष्ट/अस्पष्ट), स्नान (इस्नान/अस्नान), स्थायी (इस्थायी/अस्थायी) आदि ।

ख) वर्ण विन्यासगत त्रुटि

शब्दमा रहने अक्षरको व्यवस्थित क्रमलाई 'वर्ण विन्यास' भनिन्छ । अर्थात् वर्णहरूको ठिक रखाइ वा शुद्ध लेखाइ नै वर्ण विन्यास हो । भाषा सिकाइमा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू हुन्छन् । यी त्रुटिहरूलाई विभिन्न आधारमा हेर्न सकिन्छ । एउटा भाषिक एकाइका आधारमा अर्को सिकाइ प्रक्रिया तथा त्रुटिका प्रकृतिका आधारमा त्रुटिलाई हेर्न सकिन्छ । यहाँ त्रुटिलाई भाषिक एकाइका

रूपमा हेरिएको छ । यस अनुसार वर्ण विन्यासलाई पनि एक भाषिक त्रुटिको एकाइ मान्न सकिन्छ । यस अध्ययनमा वर्ण विन्यासगत त्रुटिहरूको अध्ययन गर्न खोजिएको छ । वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिलाई निम्नानुसार विभिन्न पक्ष तथा क्षेत्रमा हेर्न सकिन्छ :

- क) ह्रस्व र दीर्घसम्बन्धी त्रुटि
- ख) वर्ण प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि
- ग) शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुसम्बन्धी त्रुटि
- घ) हलन्त र अजन्त प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

ग) शब्द प्रयोगगत त्रुटि

शब्दलाई ठिक ठाउँमा प्रयोग गर्न नसक्दा हुने त्रुटि शब्द प्रयोगगत त्रुटि हो (लामिछाने, २०६८ : २३५) । गलत ठाउँमा शब्दको प्रयोग भएमा शब्द प्रयोगगत त्रुटि मानिन्छ । अन्य भाषाका वक्ताले गरेको प्रयोग हेरी नेपाली भाषाको प्रयोग व्यावहार गर्दा कर्मपद र क्रियाको प्रयोगमा विविधता खोज्नु सान्दर्भिक हुँदैन । अन्य भाषाको प्रयोग हेरी 'राम खैनी च्याप्छ' , 'राम चिया पिउँछ' भन्नुभन्दा 'राम खैनी खान्छ', 'राम चिया खान्छ' मा नै स्वभाविकता देखिन्छ ।

घ) शब्द रचनागत त्रुटि

शब्द निर्माणका क्रममा सिकारुले त्रुटि गर्ने गर्दछ । यस क्रममा गाउँ शब्दमा 'ले' लगाउँदा गाउँले शब्दको निर्माण हुन्छ भनेर प्रयोग गर्नेले सहरमा 'ले' लगाउने अनि पाल्पा, भ्वापा, गोर्खा जस्ता आकारान्त शब्दमा 'ली' प्रत्यय लगाएर शब्द निर्माण गरे जस्तै हुम्ला शब्दमा पनि 'ली' नै प्रयोग गरी 'हुम्लाली' बनाउनु शब्द रचनागत त्रुटि हो ।

ङ) वाक्य गठनगत त्रुटि

यसलाई व्याकरणात्मक त्रुटि पनि भनिन्छ । स्रोत भाषामा वाक्य गठनको प्रक्रिया अवलम्बन गरि सकेका सिकारुले लक्ष्य भाषामा वाक्य गठन गर्दा पदक्रम र पदसङ्गतिमा विचार पुऱ्याएन भने वाक्य गठनगत त्रुटि भएको मानिन्छ ।

पदक्रम : नेपाली भाषा र अङ्ग्रेजी भाषाको वाक्य गठनमा भिन्नता देखिन्छ । नेपाली भाषामा कर्ता, कर्म र क्रियाको अन्वय हुन्छ भने अङ्ग्रेजी भाषाका चाहिँ कर्ता, क्रिया र कर्मको क्रम रहन्छ ।

नेपाली भाषालाई मातृभाषाका रूपमा प्रयोग गर्ने व्यक्तिले नेपालीबाट प्रभावित भएर मातृभाषाकै संरचनालाई अधि सार्न सक्दछ । जस्तै: म भात खान्छुका प्रभावमा I rice eat को संरचना गर्न पुग्नु पदक्रमगत त्रुटि हो ।

पद सङ्गति : भाषा १ र भाषा २ को पद सङ्गतिमा मेल हुन सक्दैन (लामिछाने, २०६८ : २३५) । पदसङ्गतिगत त्रुटिका भेदहरूलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल र आदरका आधारमा छुट्याउन सकिन्छ :

अशुद्ध	शुद्ध
लिङ्ग- रामको भतिजी अमेरिकामा छ ।	रामकी भतिजी अमेरिकामा छे ।
वचन - भाइहरू पढ्छ ।	भाइहरू पढ्छन् ।
पुरुष - तैले चिठी लेख्यो ।	तैले चिठी लेखिस् ।
काल - काका भोलि आउनु भयो ।	काका भोलि आउनुहुन्छ ।
आदर - दाजु घर गयो ।	दाजु घर जानुभयो ।

च) रूप रचनागत त्रुटि

रूप रचनागत त्रुटिको तात्पर्य विभक्तिका चिह्नहरू प्रयोग गर्दा देखिने त्रुटि हो । यसमा भोट बर्मेली त्यसमा पनि खास गरी दार्जिलिङ्गतिर प्रयोग हुने नेपाली भाषामा तथा प्रेरणार्थक क्रियापदको प्रयोगमा ठिक ढङ्गले सतर्कता अपनाउन नसक्दा तथा ओकारान्त लागेका नाम पदमा 'हरू' को प्रयोग गर्दा यस किसिमका त्रुटि हुने गरेको पाइन्छ । जस्तै:

तँहरूलाई यो कुरा कोले भन्यो ।
योलाई त्यो काम गर्न लगवाउँछु आदि ।

छ) अर्थगत त्रुटि

नेपाली वाक्यको संरचनागत परिपुष्टता हुँदाहुँदै पनि अर्थगत सम्बन्ध खुट्याउँदा त्रुटि फेला पार्न सकिने स्थिति देखिन्छ । कर्ता, कर्म र क्रियाको अन्वयबाट वाक्यको परिपूर्णता देख्न सकिन्छ तर त्यहाँ प्रयोग भएका शब्दले कस्तो अर्थगत सम्बन्ध देखाउँछ, त्यसैमा वाक्यको स्थिति निक्यौल गर्न सकिन्छ (लामिछाने, २०६८ : २३६) । जस्तै : बगैचाका फुलहरू जुरुक्क उठे । यस वाक्यको संरचना पक्ष बलियो रहेको छ । तर अर्थगत सम्बन्ध हेर्दा फुलहरू जुरुक्क उठ्ने कुरा सम्भव हुँदैन । त्यसैले यो वाक्य त्रुटिपूर्ण रहेको छ ।

२.५.७ व्यापकताको आधारमा

भाषागत रूपमा हुने त्रुटिहरू वाक्यको खास अंशसँग मात्र सम्बन्धित हुन्छन् भने कुनै चाहिँ समग्र वाक्य वा एकभन्दा बढी वाक्यसँग पनि सम्बद्ध हुन्छन् । अझ भन्दा पहिलो किसिमका त्रुटि खास शब्द, पदगत हुन सक्छन् भने दोस्रो किसिमका त्रुटि वाक्यका एक भन्दा बढी शब्द वा पदावलीसँग सम्बद्ध रहने हुन्छन् । यसलाई निम्नानुसार दुई भागमा विभाजन गरी अध्ययन गर्न सकिन्छ :

क) आंशिक त्रुटि

भाषाका क्षेत्रमा वाक्यको कुनै खास अंश वा शब्दमा मात्र हुने त्रुटिलाई आंशिक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : उसले पानी पनी ल्याएन, मेरो बहिनी आई आदि ।

ख) समग्र त्रुटि

वाक्य, अनुच्छेद आदिलाई प्रभावित तुल्याउने प्रकृतिका त्रुटिलाई समग्र वा व्यापक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : कृष्णकी आमाले दाजुको छोरी र मेरो छोरीलाई लुगा ल्याइ दिइन् । उहाँ सहयोगी र आत्मीय प्रकृतिको हुनु हुन्छ ।

२.६ त्रुटि विश्लेषण पद्धति

भाषाका क्षेत्रमा त्रुटि विश्लेषण एक नवीनतम् प्रणाली हो । भाषा शिक्षण सिकाइका सन्दर्भमा विद्यार्थीले के कस्ता त्रुटि गर्छन्, सो कुराको निक्यौल गरी शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई व्यवस्थित ढङ्गले अगाडि बढाउनु श्रेयशकर हुन्छ । वास्तविक त्रुटिको पहिचान नै नगरी शिक्षार्थीमा भएका भाषिक कमजोरीलाई हटाउन सकिदैन (लामिछाने, २०६८ : २३८) । यसरी भाषिक त्रुटिको समाधानका लागि त्रुटिको स्रोत तथा प्रकृति पत्ता लगाई निराकरण गर्न सकियो भने मात्र भाषा सिकाइ सफल हुन सक्छ । त्रुटि विश्लेषणका क्षेत्रमा प्रयोग गरिने मुख्य दुई पद्धतिहरू निम्नानुसार छन् :

२.६.१ पूर्व निर्धारित पद्धति

यस पद्धतिमा सर्वप्रथम सिकारुले भाषातत्वअन्तर्गत गर्ने त्रुटिहरू के कस्ता छन् तिनको प्रकृति र प्रकार पहिले नै अनुमान गरिन्छ । त्यस पश्चात उनीहरूले बोलेका वा लेखेका अभिव्यक्तिहरू सङ्कलन र परीक्षण गरी प्राप्त त्रुटिहरूलाई पूर्व निश्चित उपकोटि (उच्चारण, हिज्जे, रूप र वाक्य) सँग सम्बन्धित स्तम्भहरूमा क्रमशः भरिन्छ र सूचीकृत प्रत्येक त्रुटिको छुट्टाछुट्टै आधारमा वर्णन विश्लेषण गरिन्छ ।

२.६.२ पश्च निर्धारित पद्धति

यस पद्धतिमा सिकारुहरूका भाषिक अभिव्यक्ति लिई तिनीहरूको अध्ययन गरेर त्रुटिहरू सङ्कलन गर्ने, पहिचान गर्ने, वर्ग उपवर्गमा वर्गीकरण गर्ने गरिन्छ । यसरी प्राप्त त्रुटिहरूको आधारमा व्याख्या, वर्णन र विश्लेषण गरिन्छ ।

२.७ त्रुटि विश्लेषण प्रक्रिया

त्रुटि विश्लेषण भाषा शिक्षणको क्षेत्रमा एक नवीन पद्धति हो । यसमा सामग्री सङ्कलनदेखि व्याख्या गर्ने अवस्थासम्म गरिने सम्पूर्ण कार्यलाई त्रुटि विश्लेषण कार्य भनिन्छ । त्रुटि कस्तो किसिमको हो ? सोको वर्गीकरण पश्चात् वर्णन व्याख्याको कार्य सम्पन्न गरिन्छ । त्रुटिका प्रकृतिका अतिरिक्त त्रुटिका कारण, त्रुटिका आधारको खोजी गर्नु पर्दछ । यस किसिमका त्रुटि भाषा १ वा भाषा २ का कारणले वा पाठ्य पुस्तक, वातावरण, अभ्यास र शिक्षण प्रक्रियाका कारणबाट उत्पन्न भएको हो सो पत्ता लगाई व्याख्या विश्लेषण गर्नु उपयुक्त हुन्छ (लामिछाने, २०६८ : २४०) । तसर्थ कुनै पनि कार्य सम्पन्न गर्नका लागि विभिन्न चरणहरू पार गर्नु पर्दछ । यस प्रक्रियाका लागि निम्न चरणहरू आवश्यक हुन्छन् :

२.७.१ त्रुटि पहिचान

सिकारुले अभिव्यक्त गरेका मौखिक वा लिखित सामग्रीमा देखिएका त्रुटिलाई विकासशीलता, भाषाकोटि, स्रोत, गम्भीरता, व्यापकता, स्वरूप र औचित्य/अनौचित्यका आधारमा त्रुटि पहिल्याउनु पर्दछ । नियम सङ्गत र आधिकारिक संरचनासँग बाझ्ने प्रयोगलाई ठम्याउने काम त्रुटिको पहिचानअन्तर्गत हुन्छ । त्रुटि पहिचान एक जटिल र त्रुटि विश्लेषणको पहिलो खुड्किलो हो । मूलतः त्रुटिको पहिचान गर्ने सन्दर्भमा टिपोट गरिएका अभिव्यक्तिहरू त्रुटि हुन् वा होइनन् एकिनसाथ

ठम्याउनु पर्दछ भने त्रुटिहरू असावधानीपूर्ण मात्र हुन कि त्यसमा नियमितता पनि छ, जस्ता विविध पक्षमा ध्यान दिनु अति आवश्यक हुन्छ ।

२.७.२ त्रुटिको वर्गीकरण

सिकारुका अभिव्यक्तिमा भएका त्रुटिहरू ठिक तरिकाले पहिल्याए पछि ती त्रुटिको सामूहीकरण गरिन्छ । यसको वर्णन र व्याख्या गर्न सजिलो हुने गरी विभिन्न भेद र उपभेदमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । अर्थात् विकासशीलता, भाषाकोटि, स्रोत, गम्भीरता, व्यापकता, स्वरूप र औचित्य/अनौचित्यका आधारमा त्रुटिलाई वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

२.७.३ त्रुटिको व्याख्या तथा विश्लेषण

त्रुटिको पहिचान र वर्गीकरणपछि त्यसको व्याख्या तथा विश्लेषण गर्नु पर्दछ । यस क्रममा वर्णनात्मक, विश्लेषणात्मक, तुलनात्मक आदि तरिकाहरू अपनाउनुपर्दछ । त्रुटिहरू कस्ता र कसरी भएका हुन् ? यसका कारणहरू के के हुन् ? कस्ता त्रुटि कति विद्यार्थीले कति मात्रामा गर्दा रहेछन् भनी वर्णन विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ । खास प्रकृतिका त्रुटिलाई त्रुटिरहित रूपसँग तुलना गरी तालिकीकरण गरेर पनि व्याख्या विश्लेषण गर्न सकिन्छ । यस क्रममा त्रुटि हुनाका कारणहरू पहिलो भाषा, दोस्रो भाषाको प्रकृति, सिकाइको प्रक्रिया, शिक्षण विधि, शिक्षण सामग्री, स्रोत भाषाको भाषिक स्वरूप, लक्ष्य भाषाको जटिलता आदिका साथै सिकारुको शारीरिक तथा मनोवैज्ञानिक कारणहरू हुन सक्छन्, त्यसको पनि उल्लेख गर्न सकिन्छ । यसरी विभिन्न आधारमा त्रुटिको व्याख्या तथा विश्लेषण गर्न सकिन्छ ।

२.७.४ त्रुटि निराकरण

सिकारुका भाषिक अभिव्यक्तिमा रहेका त्रुटिहरू पहिल्याई त्यसलाई हटाउने उपाय नै त्रुटि निराकरण हो । सुधारको यस प्रक्रियामा त्रुटि क्षेत्र वा तथ्याङ्क प्रस्तुत गरी स्रोत अनुसार समस्याको पहिचानपछि आवश्यक नियमहरूसित परिचित गराउन खास खास सूचना तथा तथ्याङ्कहरू समेत उपलब्ध गराउनु राम्रो मानिन्छ (लामिछाने, २०६८:२४१) । भाषा प्रयोक्ताको अभिव्यक्तिमा भएका त्रुटिहरू न्यून गर्न वा निराकरण गर्न त्रुटिका स्रोत वा कारक तत्त्वको पहिचान गरी पर्याप्त तथ्याङ्कहरू नमुनाका रूपमा प्रस्तुत गर्ने, शुद्धरूपसँग भिडाएर हेर्ने, नियमसँग भिन्न प्रयुक्ति ठम्याउने, त्रुटिको कारणलाई स्पष्ट ढङ्गले व्याख्या गर्ने र अभ्यास गराउने गर्नुपर्छ । यस क्रममा अनुलेखन, हस्त लेखन र श्रुति लेखनको अभ्यास गराउन सकिन्छ । वर्ण विन्यासगत, शब्द प्रयोगगत

र व्याकरणीक त्रुटिका उपर्युक्त अभ्यास उपयोगी भए पनि अर्थतात्त्विक त्रुटिको अनुभूति र अभिव्यक्तिको सामाञ्जस्यता हेरी पुनर्लेखन गराउनु जरुरी हुन्छ । यसरी विश्लेषकले त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषणबाट प्राप्त निचोडका आधारमा तिनको निराकरण गर्ने उपाय अवलम्बन गर्नु तथा त्यस्ता उपाय सुझाउनु पनि सार्थक हुन्छ ।

२.८ सारांश

सिकारुले भाषा सिक्ने क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, व्याख्या र विश्लेषणलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । अर्थात भाषा सिक्ने सिकारुले के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् र ती त्रुटिहरू के कति कारणले हुन्छन् भनी अध्ययन गर्ने विषय त्रुटि विश्लेषण हो । भाषा सिकारुको भाषा विकास प्रक्रियामा त्रुटि विश्लेषणको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । सिकारुको भाषा सिक्ने प्रक्रिया कसरी चलिरहेको छ भन्ने कुरा जान्न उनीहरूले सिक्दै गरेको भाषामा गरेका त्रुटिहरूको अध्ययन महत्त्वपूर्ण हुन्छ । शिक्षार्थीहरूका त्रुटिहरूको अध्ययनले उनीहरूको सिकाइ प्रक्रिया र प्रवृत्तिको जानकारीका साथै शिक्षक स्वयम्लाई पनि पृष्ठपोषणको कार्य गर्दछ ।

भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा त्रुटि विश्लेषण एक नवीन दृष्टिकोण हो । कुनै पनि भाषा सिकाइका क्रममा स्रोत भाषाबाट लक्ष्य भाषा सिक्दा गरिएका गल्तीहरूलाई सूचीबद्ध गरी वर्गीकरण गर्दा विभिन्न आधारहरूलाई लिन सकिन्छ । नेपाली भाषाका सन्दर्भमा त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्न विकासशीलता, स्रोत, गम्भीरता, स्वरूप, औचित्य/ अनौचित्य, भाषाकोटि र व्यापकताको आधारलाई लिन सकिन्छ । यसरी शिक्षक तथा सिकारुलाई स्तरीय भाषा प्रयोग गर्न महत्त्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने हुँदा त्रुटि विश्लेषणलाई प्रायोगिक भाषाविज्ञानको महत्त्वपूर्ण विधाको रूपमा लिन सकिन्छ ।

अध्याय : तिन

ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटिको पहिचान र व्याख्या विश्लेषण

३.१ परिचय

शब्दमा रहने अक्षरहरूको व्यवस्थित रखाइ वर्ण विन्यास हो । वर्ण विन्यास नमिलेका शब्दहरू अशुद्ध वा त्रुटिपूर्ण मानिन्छन् । वर्ण विन्यासअन्तर्गत ह्रस्व, दीर्घ, हलन्त, अजन्त, य/ए, व/ओ/ब, श/स/ष, पदयोग, पद वियोग आदिलाई सम्झनु पर्दछ । यस्ता त्रुटिहरू सिकारुको भाषिक पृष्ठभूमि, कथ्य र लेख्य भाषामा हुने भिन्न प्रयोग आदिका कारणले हुने गर्दछन् ।

वर्ण विन्यासमा देखिने त्रुटिहरूमध्ये ह्रस्व र दीर्घसम्बन्धी त्रुटि सिकारुले बढी गरेको पाइन्छ । ह्रस्व र दीर्घ भन्नाले लेख्य भाषामा प्रयोग गरिने मात्रा (बाइमात्रा र तर्कुले : इ, उ, ि, तथा दायाँ मात्रा र बर्धने: ई, ऊ, ि,) हुन् । भाषिक लेखन सिक्दा र सिकाउँदा ह्रस्व र दीर्घसम्बन्धी त्रुटिहरूले ठुलो समस्या पार्ने देखिन्छ । शब्दको आदि, मध्य र अन्तमा ह्रस्व लेख्नु पर्ने ठाउँमा दीर्घ लेख्नु र दीर्घ लेख्नु पर्ने ठाउँमा ह्रस्व लेख्नु ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटि हो । विद्यार्थीहरू वर्ण विन्यासका क्रममा त्यस्ता ठाउँमा बढी त्रुटि गर्दछन् जहाँ मौखिक भाषिक रूप र लिखित रूपमा भिन्नता हुन्छ । विद्यार्थीहरूले भाषा सिक्ने क्रममा यस्तो त्रुटि बढी गर्ने गरेको पाइन्छ । यो परम्परित हुन्छ । लिपिको विकासक्रम सँगै भाषाका शब्द वा पदहरूमा निश्चित ठाउँमा निश्चित वर्ण र मात्राको प्रयोग गरिन्छ । वर्ण विन्यास लेख्य भाषाले जन्माएको आफ्नो परम्परा हो । ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी नियम यसभित्र रहेका हुन्छन् ।

वर्ण विन्यासमा देखिने ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटिहरू :

ह्रस्व

शब्दादि	शब्दमध्य	शब्दान्त
बीहान	विविधता	सृष्टी
नीर्माण	प्रावीधिक	दुर्गती
सीकार	नैतीकता	विषालू
दूर्बल	फुर्तीलो	जीवाणू
बूद्धिमान	मानीस	अघी

दीर्घ			
	↓	↓	↓
	<u>शब्दादि</u>	<u>शब्दमध्य</u>	<u>शब्दान्त</u>
	मुर्ति	शारिरिक	मोति
	शिर्षक	अमुल्य	त्रिवेणि
	भुगोल	रोदिघर	भुमरि
	जिवन	भेडिगोठ	अँजुलि
	धित	प्रदुषण	खँजडि

३.२ ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटि

वर्ण विन्यासगत त्रुटि क्षेत्रान्तर्गत प्रमुख त्रुटि ह्रस्वमा देखिन्छ । कथ्य भाषामा जे उच्चारण गरिन्छ, लेख्य भाषामा सोही उच्चार्य ध्वनि लिपिवद्ध गर्दा ह्रस्वको भाषालाई बढी ख्याल गर्नुपर्ने देखिन्छ । बाइमात्रा (i) र तर्कुले (u) लागेका थोरै समयमा उच्चारण हुने शब्द ह्रस्व हुन् । ह्रस्व प्रयोगलाई अभ्र प्रष्ट पार्न तलको तालिका प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका १ : ह्रस्व मात्राको प्रयोग

किसिम	ह्रस्व	
	बाइमात्रा	तर्कुले
भेद		
सङ्केत चिह्न	i	u
उच्चारण	कि	कु
	चि	चु
	टि	टु
	ति	तु
	पि	पु

माथि चिह्न अनुसार प्रयोग हुनुपर्ने ठाउँमा दीर्घ मात्रा लेखी त्रुटि गर्नुलाई ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटि भनिन्छ । अर्थात् बाइमात्रा र तर्कुले प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा दाहिना र बर्धने मात्रा प्रयोग गर्नु ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटि हो ।

३.२.१ शब्दादिमा त्रुटि

कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू नेपाली भाषा लेखनमा सक्षमतातिर उन्मुख हुन्छन् । उनीहरू कतिपय शब्द लेखनमा ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटि गर्छन् । शब्दादिमा ह्रस्व लेख्नुपर्ने ठाउँमा दीर्घ लेखी त्रुटि गर्ने प्रवृत्ति देखियो । विशेष गरी नाम, सर्वनाम, विशेषण वर्गका शब्दमा उक्त त्रुटि बढी मात्रामा देखियो । यस्तो त्रुटि नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीमा बढी भएको पाइएको छ । जस्तै :

तालिका : २ शब्दादिमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्द	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	बिहान	४८	७५	१६	२५	बीहान
२	मिसावट	४०	६२.५	२४	३७.५	मीसावट
३	फुल	३२	५०	३२	५०	फूल
४	सिर्जना	२०	३१.२५	४४	६८.७५	सीर्जना
५	मुहान	६४	१००	-	-	मुहान
६	विशाल	३८	५९.३७	२६	४०.६२	वीशाल
७	रिसानी	३४	५३.१२	३०	४६.८७	रीसानी
८	यिनी	१६	२५	४८	७५	यीनी
९	ठुलो	३२	५०	३२	५०	ठूलो
१०	निडर	३५	५४.६८	२९	४५.३१	नीडर
औसत		३५९	५६.०९	२८१	४३.९०	

छनोट गरिएका शब्द १०

भागलिने विद्यार्थी सङ्ख्या ६४

माथिको तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कबाट के कुरा स्पष्ट हुन्छ भने सबभन्दा बढी 'यिनी' शब्दको लेखनमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या ७५ प्रतिशत रहेको छ । त्यसै गरी सबैभन्दा कम 'बिहान' शब्दमा २५ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । शब्दादिमा ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा औसत

४३.९० प्रतिशत विद्यार्थीको दीर्घ लेखी त्रुटि गरेको पाइएको छ । 'मुहान' शब्दमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि नगरेको देखिन्छ । औसतमा ५६.०९ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखेको पाइयो ।

तालिका ३ : शब्दादिमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्द	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	बिहान	२२	६८.७५	२६	८१.२५	१०	३१.२५	०६	१८.७५
२	मिसावट	१८	५६.२५	२२	६८.७५	१४	४३.७५	१०	३१.२५
३	फुल	१६	५०	१६	५०	१६	५०	१६	५०
४	सिर्जना	१२	३७.५	०८	२५	२०	६२.५	२४	७५
५	मुहान	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
६	विशाल	१६	५०	२२	६८.७५	१६	५०	१०	३१.२५
७	रिसानी	२०	६२.५	१४	४३.७५	१२	३७.५	१८	५६.२५
८	यिनी	१०	३१.२५	०६	१८.७५	२२	६८.७५	२६	८१.२५
९	ठुलो	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५	१८	५६.२५
१०	निडर	१७	५३.१२	१८	५६.२५	१५	४६.८७	१४	४३.७५
	औसत	१८१	५६.५६	१७८	५५.६२	१३९	४३.४३	१४२	४४.३७

छानोट गरिएका शब्द १०

छानोट गरिएका विद्यार्थीमा छात्र ३२

छानोट गरिएका विद्यार्थीमा छात्रा ३२

उपर्युक्त तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कका आधारमा शब्दादिमा सबैभन्दा बढी छात्राहरूले त्रुटि गरेको पाइयो । औसत ४४.३७ प्रतिशत छात्राहरूले त्रुटि गरेको पाइयो भने ४३.४३ प्रतिशत छात्रहरूले त्रुटि गरेको पाइयो । सबभन्दा बढी 'यिनी' शब्दमा ८१.२५ प्रतिशत छात्रा र ६८.७५ प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम 'बिहान' शब्दमा छात्र ३१.२५ प्रतिशत र छात्रा १८.७५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । 'मुहान' शब्दमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि नगरेको पाइयो । औसत ५६.५६ प्रतिशत छात्र र ५५.६२ प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखेको पाइयो । छात्रको तुलनामा छात्राले बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

तालिका ४ : शब्दादिमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्द	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	बिहान	३२	१००	१६	५०	-	-	१६	५०
२	मिसावट	२०	६२.५	२०	६२.५	१२	३७.५	१२	३७.५
३	फुल	१४	४३.७५	१८	५६.२५	१८	५६.२५	१४	४३.७५
४	सिर्जना	१२	३७.५	०८	२५	२०	६२.२५	२४	७५
५	मुहान	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
६	विशाल	२२	६८.७५	१६	५०	१०	३१.२५	१६	५०
७	रिसानी	१४	४३.७५	२०	६२.५	१८	५६.२५	१२	३७.५
८	यिनी	०९	२८.१२	०७	२१.८७	२३	७१.८७	२५	७८.१२
९	ठुलो	१५	४६.८७	१७	५३.१२	१७	५३.१२	१५	४६.८७
१०	निडर	१८	५६.२५	१७	५३.१२	१४	४३.७५	१५	४६.८७
औसत		१८८	५८.७५	१७१	५३.४३	१३२	४१.२५	१४९	४६.५६

छनोट गरिएका शब्द १०

छनोट गरिएका विद्यार्थीमा मातृभाषी ३२

छनोट गरिएका विद्यार्थीमा विमातृभाषी ३२

माथिको तालिकालाई हेर्दा औसत ४१.२५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले शब्दादिमा त्रुटि गरेको पाइयो भने औसत ४६.५६ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइयो । 'मुहान' शब्दमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् भने 'बिहान' शब्दमा मातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । 'यिनी' शब्दमा मातृभाषी र विमातृभाषी दुबै विद्यार्थीले त्रुटि बढी गरेका छन् । मातृभाषी विद्यार्थी ७१.८७ प्रतिशत र विमातृभाषी विद्यार्थी ७८.१२ प्रतिशतले 'यिनी' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको देखिन्छ । त्यसै गरी सबैभन्दा कम मातृभाषी विद्यार्थी 'विशाल' शब्दमा ३१.२५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् भने 'रिसानी' र 'मिसावट' शब्दमा विमातृभाषी विद्यार्थीले कम ३७.५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै औसत ५८.७५ प्रतिशत मातृभाषी र ५३.४३ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् ।

३.२.२ शब्द मध्यमा त्रुटि

शब्दको मध्यमा ह्रस्व लेख्नु पर्ने ठाउँमा दीर्घ लेखी गरेको त्रुटि शब्द मध्य त्रुटि हो । लेखनका क्रममा शब्दादिमा मात्र नभई विद्यार्थीहरूले शब्दको मध्यमा पनि उल्टिकै त्रुटि गरेको पाइयो । यसमा विशेष गरी नाम, क्रिया जस्ता वर्गमा बढी त्रुटि भएको पाइएको छ । शब्द मध्यमा दीर्घ लेखेर निम्न शब्दमा त्रुटि भएको देखियो । जस्तै :

तालिका ५ : शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	आजित	३४	५३.१२	३०	४६.८७	आजीत
२	पढिन्	३०	४६.८७	३४	५३.१२	पढीन्
३	बघिनी	३६	५६.२५	२८	४३.७५	बघीनी
४	अँजुली	४०	६२.५	२४	३७.५	अँजूली
५	चिन्तित	४६	७१.८७	१८	२८.१२	चिन्तीत
६	भूमिका	४०	६२.५	२४	३७.५	भूमीका
७	अनुकूल	४२	६५.६२	२२	३४.३७	अनूकूल
८	धार्मिक	३२	५०	३२	५०	धार्मीक
९	पसिना	२८	४३.७५	३६	५६.२५	पसीना
१०	सजिलो	२६	४०.६२	३८	५९.३७	सजीलो
औसत		३५४	५५.३१	२८६	४४.६८	

उपर्युक्त तालिका अनुसार शब्द मध्यमा ह्रस्व लेख्नुपर्ने ठाउँमा दीर्घ लेखी धेरै विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइयो । सबभन्दा बढी 'सजिलो' शब्दमा ५९.३७ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइयो भने सबभन्दा कम 'चिन्तित' शब्दमा २८.१२ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइयो । औसत ४४.६८ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् भने औसत ५५.३१ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् ।

तालिका ६ : शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्द	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	आजित	१८	५६.२५	१६	५०	१४	४३.७५	१६	५०
२	पढिन्	१४	४३.७५	१६	५०	१८	५६.२५	१६	५०
३	बघिनी	१६	५०	२०	६२.५	१६	५०	१२	३७.५
४	अँजुली	२२	६८.७५	१८	५६.२५	१०	३१.२५	१४	४३.७५
५	चिन्तित	२०	६२.५	२६	८१.२५	१२	३७.५	०६	१८.७५
६	भूमिका	२०	६२.५	२०	६२.५	१२	३७.५	१२	३७.५
७	अनुकूल	२०	६२.५	२२	६८.७५	१२	३७.५	१०	३१.२५
८	धार्मिक	१६	५०	१६	५०	१६	५०	१६	५०
९	पसिना	१८	५६.२५	१०	३१.२५	१४	४३.७५	२२	६८.७५
१०	सजिलो	१२	३७.५	१४	४३.७५	२०	६२.५	१८	५६.२५
	औसत	१७६	५५	१७८	५५.६२	१४४	४५	१४२	४४.३७

माथिको तथ्याङ्क अनुसार शब्द मध्यमा ह्रस्व लेखनपनेमा दीर्घ लेखी धेरै विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ । त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्रालाई अलग अलग गरी हेर्दा सबैभन्दा बढी छात्रले 'सजिलो' शब्द लेखनमा ६२.५ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइयो । 'पसिना' शब्द लेखनमा सबैभन्दा बढी ६८.७५ प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम त्रुटि १८.७५ प्रतिशत छात्रले 'चिन्तित' शब्द लेखनमा र ३१.२५ प्रतिशत छात्रले 'अँजुली' शब्द लेखनमा गरेका छन् । औसत ५५ प्रतिशत छात्र र ५५.६२ प्रतिशत छात्रले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने औसत ४५ प्रतिशत छात्र र ४४.३७ प्रतिशत छात्रले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको देखियो । यहाँ छात्राको तुलनामा छात्रले बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

तालिका ७ : शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्द	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	आजित	१८	५६.२५	१६	५०	१४	४३.७५	१६	५०
२	पढिन्	१४	४३.७५	१६	५०	१८	५६.२५	१६	५०
३	बघिनी	१८	५६.२५	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५
४	अँजुली	२२	६८.७५	१८	५६.२५	१०	३१.२५	१४	४३.७५
५	चिन्तित	२६	८१.२५	२०	६२.५	०६	१८.७५	१२	३७.५
६	भूमिका	२०	६२.५	२०	६२.५	१२	३७.५	१२	३७.५
७	अनुकूल	२०	६२.५	२२	६८.७५	१२	३७.५	१०	३१.२५
८	धार्मिक	१६	५०	१६	५०	१६	५०	१६	५०
९	पसिना	१८	५६.२५	१०	३१.२५	१४	४३.७५	२२	६८.७५
१०	सजिलो	१४	४३.७५	१२	३७.५	१८	५६.२५	२०	६२.५
	औसत	१८६	५८.१२	१६८	५२.५	१३४	४१.८७	१५२	४७.५

उपर्युक्त तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कलाई हेर्दा थुप्रै मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीले शब्द मध्यमा ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा दीर्घ लेखी त्रुटि गरेका छन् । सबभन्दा धेरै ५६.२५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'सजिलो' र 'पढिन्' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने ६८.७५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'पसिना' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइयो । त्यसै गरी सबभन्दा कम १८.७५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'चिन्तित' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइयो भने ३१.२५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'अनुकूल' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइयो । औसत ५८.१२ प्रतिशत मातृभाषी र ५२.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने औसत ४१.८७ प्रतिशत मातृभाषी र ४७.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि बढी गरेको पाइएको छ ।

३.२.३ शब्दान्तमा त्रुटि

शब्दको अन्तमा ह्रस्व लेखिनु पर्ने ठाउँमा दीर्घ लेखिनु यस प्रकारको त्रुटि हो । नेपाली भाषाका शब्दहरूमा आदि मध्यमा जुन रूपले त्रुटि गर्ने प्रवृत्ति छ, सोही अनुसार नै शब्दान्तमा पनि विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्ने गर्दछन् । सामान्यतया नाम, अव्यय जस्ता वर्गहरूमा यस प्रकारको त्रुटि हुने देखिन्छ । प्रायः विद्यार्थीहरूले एक ठाउँमा शुद्ध लेखेको शब्द अर्को ठाउँमा त्रुटि गर्ने गरेको देखिन्छ । शब्दान्तमा दीर्घ लेखेर त्रुटि हुन आएका शब्दहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

तालिका ८ : शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	ज्योति	३८	५९.३७	२६	४०.६२	ज्योती
२	मूर्ति	३४	५३.१२	३०	४६.८७	मूर्ती
३	सृष्टि	३२	५०	३२	५०	सृष्टी
४	माथि	३५	५४.६८	२९	४५.३१	माथी
५	मुनि	२८	४३.७५	३६	५६.२५	मुनी
६	प्रकृति	३०	४६.८७	३४	५३.१२	प्रकृती
७	पनि	१६	२५	४८	७५	पनी
८	जीवाणु	२६	४०.६२	३८	५९.३७	जीवाणू
९	अवधि	२८	४३.७५	३६	५६.२५	अवधी
१०	आकृति	४०	६२.५	२४	३७.५	आकृती
औसत		३०७	४७.९६	३३३	५२.०३	

माथिको तालिकामा दिइएको तथ्याङ्कलाई हेर्दा शब्दको अन्तमा ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा दीर्घ लेखी धेरै विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । सबभन्दा धेरै ७५ प्रतिशत विद्यार्थीले 'पनि' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम ३७.५ प्रतिशत विद्यार्थीले 'आकृति' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ४७.९६ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने ५२.०३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । विद्यार्थीमा ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी ज्ञान र अभ्यासको कमीले यस्तो त्रुटि भएको अनुमान गरिएको छ ।

तालिका ९ : शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्द	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	ज्योति	२०	६२.५	१८	५६.२५	१२	३७.५	१४	४३.७५
२	मूर्ति	१६	५०	१८	५६.२५	१६	५०	१४	४३.७५
३	सृष्टि	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५	१८	५६.२५
४	माथि	१६	५०	१९	५९.३७	१६	५०	१३	४०.६२
५	मुनि	१८	५६.२५	१०	३१.२५	१४	४३.७५	२२	६८.७५
६	प्रकृति	१४	४३.७५	१६	५०	१८	५६.२५	१६	५०
७	पनि	१०	३१.२५	०६	१८.७५	२२	६८.७५	२६	८१.२५
८	जीवाणु	१२	३७.५	१४	४३.७५	२०	६२.५	१८	५६.२५
९	अवधि	१४	४३.७५	१४	४३.७५	१८	५६.२५	१८	५६.२५
१०	आकृति	२२	६८.७५	१८	५६.२५	१०	३१.२५	१४	४३.७५
	औसत	१६०	५०	१४७	४५.९३	१६०	५०	१७३	५४.०६

माथिको तालिका अनुसार शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा औसत ५० प्रतिशत छात्रहरूले शब्दको अन्त्यमा ह्रस्व लेखनुपर्नेमा दीर्घ लेखी त्रुटि गरेको पाइएको छ भने औसत ५४.०६ प्रतिशत छात्राले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । सबैभन्दा धेरै ६८.७५ प्रतिशत छात्र र ८१.२५ प्रतिशत छात्राले 'पनि' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबैभन्दा कम ३१.२५ प्रतिशत छात्रले 'आकृति' शब्द र ४०.६२ प्रतिशत छात्राले 'माथि' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । छात्रहरूको तुलनामा छात्राहरूले त्रुटि बढी गरेको देखिन्छ ।

तालिका १० : शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्द	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	ज्योति	२२	६८.७५	१६	५०	१०	३१.२५	१६	५०
२	मूर्ति	१८	५६.२५	१६	५०	१४	४३.७५	१६	५०
३	सृष्टि	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५	१८	५६.२५
४	माथि	१५	४६.८७	२०	६२.५	१७	५३.१२	१२	३७.५
५	मुनि	१४	४३.७५	१४	४३.७५	१८	५६.२५	१८	५६.२५
६	प्रकृति	१६	५०	१४	४३.७५	१६	५०	१८	५६.२५
७	पनि	०६	१८.७५	१०	३१.२५	२६	८१.२५	२२	६८.७५
८	जीवाणु	१४	४३.७५	१२	३७.५	१८	५६.२५	२०	६२.५
९	अवधि	१४	४३.७५	१४	४३.७५	१८	५६.२५	१८	५६.२५
१०	आकृति	२४	७५	१६	५०	०८	२५	१६	५०
औसत		१६१	५०.३१	१४६	४५.६२	१५९	४९.६८	१७४	५४.३७

माथिको तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कका आधारमा औसत ४९.६८ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ । उनीहरूले सबैभन्दा बढी ८१.२५ प्रतिशतले 'पनि' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम 'आकृति' शब्दमा २५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । त्यसै गरी औसत ५४.३७ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शब्दान्तमा ह्रस्व लेखनुपर्नेमा दीर्घ लेखी त्रुटि गरेका छन् । उनीहरूले पनि सबैभन्दा धेरै ६८.७५ प्रतिशतले 'पनि' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबैभन्दा कम ३७.५ प्रतिशतले 'माथि' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले औसत त्रुटि बढी गरेका छन् ।

३.३ दीर्घसम्बन्धी त्रुटिहरू

कथ्य भाषामा मात्रालाई त्यति ख्याल नगरिए पनि कथ्य सामग्रीलाई लिखित रूपमा व्यक्त गर्न मात्राको विशेष रूपले ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ । वर्ण विन्यासगत त्रुटि हुने अर्को क्षेत्र दीर्घ मात्राको प्रयोग हो । दीर्घ मात्राको सही रूपमा विन्यास नभएमा कतिपय ठाउँमा त्रुटि भई अर्थमा समेत प्रभाव पर्न जाने देखिन्छ । भाषिक शुद्धता कायम गर्न दीर्घमात्राको प्रयोग ठिक तरिकाले गर्नु पर्दछ । दाहिना वा बर्धने लागेका लामो उच्चारण हुने वर्ण नै दीर्घ हुन् । दीर्घ मात्रालाई स्पष्ट बुझ्नका लागि निम्नानुसार तालिकाबाट प्रस्ट हुन सकिन्छ :

तालिका ११ : दीर्घ मात्राको प्रयोग

किसिम	दीर्घ	
भेद	दाहिना	बर्धने
सङ्केत चिह्न	ी	ू
उच्चारण	की	कू
	ची	चू
	टी	टू
	ती	तू
	पी	पू

उक्त चिह्न र सङ्केत प्रयोग गर्नुपर्ने स्थानमा त्यस विपरीत मात्राको प्रयोग गर्नुलाई दीर्घसम्बन्धी त्रुटि भनिन्छ ।

३.३.१ शब्दादिमा त्रुटि

नेपाली भाषाको लेखनमा शब्दको शुरुमा दीर्घको मात्राको प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा ह्रस्व मात्राको प्रयोग गर्दा शब्दादिमा त्रुटि देखा पर्दछ । यो पनि एक त्रुटि क्षेत्र हो । कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले यस क्षेत्रमा धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ । दीर्घसम्बन्धी त्रुटिका लागि गरिएको अनुसन्धानबाट निम्नानुसार त्रुटि गरेको पाइएको छ :

तालिका १२ : शब्दादिमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	पूर्णमा	४०	६२.५	२४	३७.५	पूर्णमा
२	जीवन	४१	६४.०६	२३	३५.९३	जिवन
३	सूर्य	३३	५१.५६	३१	४८.४३	सुर्य
४	धूर्त	२७	४२.१८	३७	५७.८१	धुर्त
५	धीत	४०	६२.५	२४	३७.५	धित
६	दूषित	३८	५९.३७	२६	४०.६२	दुषित
७	कीटनाशक	४२	६५.६२	२२	३४.३७	किटनाशक
८	पीडा	४८	७५	१६	२५	पिडा
९	धूमधाम	३६	५६.२५	२८	४३.७५	धुमधाम
१०	शीर्षक	४४	६८.७५	२०	३१.२५	शिर्षक
औसत		३८९	६०.७८	२५१	३९.२१	

प्रस्तुत तालिका अनुसार शब्दको आदिमा दीर्घ लेखनुपर्नेमा ह्रस्व लेखी थुप्रै विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ । सबभन्दा धेरै ५७.८१ प्रतिशत विद्यार्थीले 'धूर्त' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम २५ प्रतिशत विद्यार्थीले 'पीडा' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ६०.७८ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेको पाइएको छ भने औसत ३९.२१ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी ज्ञान र अभ्यासको कमीले गर्दा यस्तो त्रुटि भएको अनुमान गरिएको छ ।

तालिका १३ : शब्दादिमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	पूर्णमा	२३	७१.८७	१७	५३.१२	०९	२८.१२	१५	४६.८७
२	जीवन	२०	६२.५	२१	६५.६२	१२	३७.५	११	३४.३७
३	सूर्य	१५	४६.८७	१८	५६.२५	१७	५३.१२	१४	४३.७५
४	धूर्त	१४	४३.७५	१३	४०.६२	१८	५६.२५	१९	५९.३७
५	धीत	२०	६२.५	२०	६२.५	१२	३७.५	१२	३७.५
६	दूषित	२१	६५.६२	१७	५३.१२	११	३४.३७	१५	४६.८७
७	कीटनाशक	२१	६५.६२	२१	६५.६२	११	३४.३७	११	३४.३७
८	पीडा	२२	६८.७५	२६	८१.२५	१०	३१.२५	०६	१८.७५
९	धूमधाम	१८	५६.२५	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५
१०	शीर्षक	२४	७५	२०	६२.५	०८	२५	१२	३७.५
	औसत	१९८	६१.८७	१९१	५९.६८	१२२	३८.१२	१२९	४०.३१

माथिको तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कलाई हेर्दा सबभन्दा धेरै छात्र ५६.२५ प्रतिशत र छात्रा ५९.३७ प्रतिशतले 'धूर्त' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम २५ प्रतिशत छात्रले 'शीर्षक' शब्द र १८.७५ प्रतिशत छात्राले 'पीडा' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । शब्दादिमा दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखी औसत ३८.१२ प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेको देखिन्छ भने ४०.३१ प्रतिशत छात्राले त्रुटि गरेको देखिन्छ । छात्रको तुलनामा छात्राहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइयो । औसत ६१.८७ प्रतिशत छात्र र ५९.६८ प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखन गरेको देखिन्छ ।

तालिका १४ : शब्दादिमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	पूर्णमा	२२	६८.७५	१८	५६.२५	१०	३१.२५	१४	४३.७५
२	जीवन	२०	६२.५	२१	६५.६२	१२	३७.५	११	३४.३७
३	सूर्य	१८	५६.२५	१५	४६.८७	१४	४३.७५	१७	५३.१२
४	धूर्त	१५	४६.८७	१२	३७.५	१७	५३.१२	२०	६२.५
५	धीत	२०	६२.५	२०	६२.५	१२	३७.५	१२	३७.५
६	दूषित	१५	४६.८७	२३	७१.८७	१७	५३.१२	०९	२८.१२
७	कीटनाशक	२२	६८.७५	२०	६२.५	१०	३१.२५	१२	३७.५
८	पीडा	३०	९३.७५	१८	५६.२५	०२	०६.२५	१४	४३.७५
९	धूमधाम	२०	६२.५	१६	५०	१२	३७.५	१६	५०
१०	शीर्षक	२२	६८.७५	२२	६८.७५	१०	३१.२५	१०	३१.२५
	औसत	२०४	६३.७५	१८५	५७.८१	११६	३६.२५	१३५	४२.१८

प्रस्तुत तालिका अनुसार धेरै मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीले शब्दको सुरुमा दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखी त्रुटि गरेको देखिन्छ । सबभन्दा धेरै ५३.१२ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'दूषित' र 'धूर्त' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने ६२.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले पनि 'धूर्त' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् त्यसै गरी सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'पीडा' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने २८.१२ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'दूषित' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ६३.७५ प्रतिशत मातृभाषी र ५७.८१ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेको पाइएको छ भने ३६.२५ प्रतिशत मातृभाषी र ४२.१८ प्रतिशत विमातृभाषीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीको औसत त्रुटि प्रतिशत धेरै रहेको छ ।

३.३.२ शब्द मध्यमा त्रुटि

नेपाली भाषाको लेखनमा कतिपय शब्दमा बिचको मात्रा दीर्घ लेख्नु पर्ने हुन्छ । शब्द मध्यमा दीर्घ लेख्नु पर्नेमा ह्रस्व लेख्दा यस प्रकारको त्रुटि हुने गर्दछ । भाषिक लेखाइका क्रममा शब्दादिमा जस्तै शब्द मध्यमा पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ । कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले यस क्षेत्रमा धेरै त्रुटि गर्ने गरेको पाइएको छ । यस क्षेत्रमा प्रायः एकै शब्दमा धेरैले त्रुटि गरेको देखिन्छ, जसलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका १५: शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	शारीरिक	३६	५६.२५	२८	४३.७५	शारिरिक
२	खेतीपाती	४८	७५	१६	२५	खेतिपाती
३	अम्लीयपन	४४	६८.७५	२०	३१.२५	अम्लियपन
४	कर्मशील	३२	५०	३२	५०	कर्मशिल
५	परीक्षण	३६	५६.२५	२८	४३.७५	परिक्षण
६	प्राचीन	३०	४६.८७	३४	५३.१२	प्राचिन
७	प्रदूषण	३५	५४.६८	२९	४५.३१	प्रदुषण
८	भेडीगोठ	४१	६४.०६	२३	३५.९३	भेडिगोठ
९	रोदीघर	३७	५७.८१	२७	४२.१८	रोदिघर
१०	विभूति	३२	५०	३२	५०	विभुति
औसत		३७१	५७.९६	२६९	४२.०३	

उपर्युक्त तालिकालाई हेर्दा शब्द मध्यमा दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखी थुप्रै विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । सबभन्दा धेरै ५३.१२ प्रतिशत विद्यार्थीले 'प्राचीन' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम २५ प्रतिशत विद्यार्थीले 'खेतीपाती' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ५७.९६ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने ४२.०३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । विद्यार्थीमा ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी ज्ञान र अभ्यासको कमीले गर्दा यस्तो भएको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

तालिका १६ : शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	शारीरिक	१९	५९.३७	१७	५३.१२	१३	४०.६२	१५	४६.८७
२	खेतीपाती	२६	८१.२५	२२	६८.७५	०६	१८.७५	१०	३१.२५
३	अम्लीयपन	२२	६८.७५	२२	६८.७५	१०	३१.२५	१०	३१.२५
४	कर्मशील	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५	१८	५६.२५
५	परीक्षण	१८	५६.२५	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५
६	प्राचीन	१४	४३.७५	१६	५०	१८	५६.२५	१६	५०
७	प्रदूषण	१८	५६.२५	१७	५३.१२	१४	४३.७५	१५	४६.८७
८	भेडीगोठ	२०	६२.५	२१	६५.६२	१२	३७.५	११	३४.३७
९	रोदीघर	२०	६२.५	१७	५३.१२	१२	३७.५	१५	४६.८७
१०	विभूति	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५	१८	५६.२५
	औसत	१९३	६०.३१	१७८	५५.६२	१२७	३९.६८	१४२	४४.३७

तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कका आधारमा शब्द मध्यमा दीर्घ लेखनपुर्णमा ह्रस्व लेखी त्रुटि गर्ने छात्रछात्राहरू धेरै रहेका छन् । छात्रमा सबभन्दा धेरै ५६.२५ प्रतिशतले 'प्राचीन' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम १८.७५ प्रतिशतले 'खेतीपाती' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । छात्रामा सबभन्दा धेरै ५६.२५ प्रतिशतले नै 'कर्मशील' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम ३१.२५ प्रतिशतले 'अम्लीयपन' र 'खेतीपाती' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ६०.३१ प्रतिशत छात्र र ५५.६२ प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने ३९.६८ प्रतिशत छात्र र ४४.३७ प्रतिशत छात्राले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । औसत छात्रको तुलनामा छात्राको त्रुटि प्रतिशत बढी रहेको पाइएको छ ।

तालिका १७ : शब्द मध्यमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्द	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	शारीरिक	१८	५६.२५	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५
२	खेतीपाती	२८	८७.५	२०	६२.५	०४	१२.५	१२	३७.५
३	अम्लीयपन	२१	६५.६२	२३	७१.८७	११	३४.३७	०९	२८.१२
४	कर्मशील	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५	१८	५६.२५
५	परीक्षण	२०	६२.५	१६	५०	१२	३७.५	१६	५०
६	प्राचीन	१५	४६.८७	१५	४६.८७	१७	५३.१२	१७	५३.१२
७	प्रदूषण	२०	६२.५	१५	४६.८७	१२	३७.५	१७	५३.१२
८	भेडीगोठ	२५	७८.१२	१६	५०	०७	२१.८७	१६	५०
९	रोदीघर	१८	५६.२५	१९	५९.३७	१४	४३.७५	१३	४०.६२
१०	विभूति	१७	५३.१२	१५	४६.८७	१५	४६.८७	१७	५३.१२
	औसत	२००	६२.५	१७१	५३.४३	१२०	३७.५	१४९	४६.५६

माथिको तालिकाबाट के कुरा स्पष्ट हुन्छ भने सबभन्दा धेरै 'प्राचीन' शब्दको लेखनमा ५३.१२ प्रतिशत मातृभाषी र 'कर्मशील' शब्दको लेखनमा ५६.२५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ । त्यसै गरी सबभन्दा कम १२.५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'खेतीपाती' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने २८.१२ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'अम्लीयपन' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ६२.५ प्रतिशत मातृभाषी र ५३.४३ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेको पाइएको छ भने ३७.५ प्रतिशत मातृभाषी र ४६.५६ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । यसरी मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीको त्रुटि अधिक रहेको छ । ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी ज्ञान र निरन्तर अभ्यासको कमीका कारण त्रुटि भएको हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ ।

३.३.३ शब्दान्तमा त्रुटि

नेपाली भाषाको लेखनमा शब्दको अन्तमा दीर्घ लेख्नु पर्ने ठाउँमा ह्रस्व लेखिनु शब्दान्तमा हुने दीर्घसम्बन्धी त्रुटि हो । यस क्षेत्रमा पनि विद्यार्थीहरूले धेरै मात्रामा त्रुटि गर्ने गर्दछन् । अनुसन्धानको क्रममा विद्यार्थीले गरेका त्रुटिहरूलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका १८ : शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्द	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	समभदारी	५०	७८.१२	१४	२१.८७	समभदरि
२	त्रिवेणी	४२	६५.६२	२२	३४.३७	त्रिवेणि
३	मोती	३८	५९.३७	२६	४०.६२	मोति
४	भुमरी	६४	१००	-	-	भुमरी
५	पाडी	६०	९३.७५	०४	६.२५	पाडि
६	मिहिनेती	३८	५९.३७	२६	४०.६२	मिहिनेति
७	साथी	६२	९६.८७	०२	३.१२	साथि
८	खैजडी	४८	७५	१६	२५	खैजडि
९	स्वार्थी	४०	६२.५	२४	३७.५	स्वार्थि
१०	यी	३२	५०	३२	५०	यि
औसत		४७४	७४.०६	१६६	२५.९३	

उपर्युक्त तथ्याङ्कका आधारमा शब्दान्तमा दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखी थुप्रै विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । सबभन्दा धेरै 'यी' शब्द लेखनमा ५० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम 'साथी' शब्दको लेखनमा ३.१२ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । औसत ७४.०६ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने २५.९३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । त्यस्तै 'भुमरी' शब्दको लेखनमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् ।

तालिका १९ : शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्द	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	समझदारी	२४	७५	२६	८१.२५	०८	२५	०६	१८.७५
२	त्रिवेणी	२२	६८.७५	२०	६२.५	१०	३१.२५	१२	३७.५
३	मोती	२०	६२.५	१८	५६.२५	१२	३७.५	१४	४३.७५
४	भुमरी	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
५	पाडी	३२	१००	२८	८७.५	-	-	०४	१२.५
६	मिहिनेती	१८	५६.२५	२०	६२.५	१४	४३.७५	१२	३७.५
७	साथी	३०	९३.७५	३२	१००	०२	६.२५	-	-
८	खैजडी	२२	६८.७५	२६	८१.२५	१०	३१.२५	०६	१८.७५
९	स्वार्थी	२०	६२.५	२०	६२.५	१२	३७.५	१२	३७.५
१०	यी	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५	१८	५६.२५
	औसत	२३८	७४.३७	२३६	७३.७५	८२	२५.६२	८४	२६.२५

माथिको तालिका अनुसार सबभन्दा धेरै ४३.७५ प्रतिशत छात्रहरूले 'मिहिनेती' र 'यी' शब्दमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम 'साथी' शब्द लेखनमा ६.२५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै सबभन्दा बढी ५६.२५ प्रतिशत छात्राले पनि 'यी' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने सबभन्दा कममा १२.५ प्रतिशत छात्राले 'पाडी' शब्दमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । छात्रहरूले 'भुमरी' र 'पाडी' शब्दमा त्रुटि गरेका छैनन् भने छात्राले 'साथी' र 'भुमरी' शब्दमा त्रुटि गरेका छैनन् । औसतमा ७४.३७ प्रतिशत छात्र र ७३.७५ प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने २५.६२ प्रतिशत छात्र र २६.२५ प्रतिशत छात्राले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको देखिन्छ । छात्रको तुलनामा छात्राको त्रुटि प्रतिशत बढी रहेको छ ।

तालिका २० : शब्दान्तमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्द	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	समझदारी	२७	८४.३७	२३	७१.८७	०५	१५.६२	०९	२८.१२
२	त्रिवेणी	२२	६८.७५	२०	६२.५	१०	३१.२५	१२	३७.५
३	मोती	२०	६२.५	१८	५६.२५	१२	३७.५	१४	४३.७५
४	भुमरी	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
५	पाडी	३०	९३.७५	३०	९३.७५	०२	६.२५	०२	६.२५
६	मिहिनेती	२०	६२.५	१८	५६.२५	१२	३७.५	१४	४३.७५
७	साथी	३२	१००	३०	९३.७५	-	-	०२	६.२५
८	खैजडी	२४	७५	२४	७५	०८	२५	०८	२५
९	स्वार्थी	१२	६८.७५	१८	५६.२५	१०	३१.२५	१४	४३.७५
१०	यी	१५	४६.८७	१७	५३.१२	१७	५३.१२	१५	४६.८७
	औसत	२४४	७६.२५	२३०	७१.८७	७६	२३.७५	९०	२८.१२

माथि प्रस्तुत गरिएको तालिकाका तथ्याङ्कहरूलाई हेर्दा शब्दान्तमा ह्रस्व लेख्नु पर्नेमा दीर्घ लेखी थुप्रै मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइयो । मातृभाषी विद्यार्थीले सबभन्दा धेरै 'यी' शब्दको लेखनमा ५३.१२ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखिन्छ । उनीहरूले सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशतले 'पाडी' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । त्यसै गरी विमातृभाषी विद्यार्थीले सबभन्दा धेरै ४६.८७ प्रतिशतले 'यी' शब्दकै लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशतले 'साथी' र 'पाडी' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । 'भुमरी' शब्दको लेखनमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् भने 'साथी' शब्दको लेखनमा मातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । औसतमा ७६.२५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थी र ७१.८७ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने २३.७५ प्रतिशत मातृभाषी र २८.१२ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीको औसत त्रुटि प्रतिशत तथ्याङ्कले धेरै देखाएको छ ।

३.४ सारांश

शब्दमा रहने अक्षरहरूको व्यवस्थित रखाइ वर्ण विन्यास हो । वर्ण विन्यासअन्तर्गत ह्रस्व, दीर्घ, हलन्त, अजन्त, य/ए, व/ओ/व, श/स/ष, त/ट वर्ग, रि/ऋ वर्ण, पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु, चन्द्रविन्दु आदि पर्दछन् । वर्ण विन्यासमा देखिने त्रुटिहरूमध्ये ह्रस्व र दीर्घसम्बन्धी त्रुटि पनि एक महत्त्वपूर्ण त्रुटिका रूपमा रहेको छ । ह्रस्व भन्नाले वाइमात्रा र तर्कुले तथा दीर्घ भन्नाले दायाँ मात्रा र बर्धने हुन् । यस अध्यायमा प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा थुप्रै विद्यार्थीले ह्रस्व र दीर्घसम्बन्धी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

शब्दादिमा ह्रस्व लेख्नु पर्नेमा करिब आधा जसो विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । जसमा छात्रा र विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि धेरै गरेका छन् । त्यसैगरी शब्दमध्य र शब्दान्तमा ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा दीर्घ लेखी थुप्रै विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्रुटि गर्नेमा छात्रा र विमातृभाषी विद्यार्थीको सङ्ख्या अधिक पाइएको छ । शब्दको आदि, मध्य र अन्त्यमा दीर्घ लेख्नु पर्नेमा ह्रस्व लेखी थुप्रै विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् । औसत त्रुटि गर्नेमा छात्रको तुलनामा छात्रा र मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थी बढी प्रतिशत रहेको प्राप्त तथ्याङ्कले देखाएको छ ।

यस्ता अनेक त्रुटिहरूका पछाडि विद्यार्थीको मातृभाषाको प्रभाव, अभ्यासको कमी, शिक्षण सामग्रीको प्रयोग न्यून हुनु, अर्थमा भिन्नता नआउने ठान्नु, उच्चारणमा कठिनाइ हुनु, नेपाली भाषाप्रति उदासीनता, नेपाली भाषाको संरचनागत जटिलता, स्तरीय शैक्षिक व्याकरणको कमी र वर्ण विन्याससम्बन्धी नियमको परिवर्तन जस्ता कारण रहेको पाइन्छ ।

अध्याय : चार

वर्णहरूको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन विश्लेषण

४.१ परिचय

शब्दमा रहने अक्षरहरूको व्यवस्थित क्रमलाई वर्ण विन्यास भनिन्छ । वर्ण विन्यास उचित किसिमले नभए शब्द अशुद्ध हुन्छन् । वर्ण विन्यास भित्र ह्रस्वदीर्घ, वर्णहरूको प्रयोग, चिह्नहरूको प्रयोग, पदयोग पद वियोग आदि जस्ता कुराहरू पर्दछन् । कथ्य भाषाको प्रतिविम्बन लेख्य भाषामा हुने गर्दछ । लेख्य भाषाको विशेषता कथ्य भाषाभन्दा केही फरक हुने भएकाले लेख्य भाषामा त्रुटिहरू बढी भएको पाइन्छ । त्यस्ता त्रुटिहरू एकै प्रकारका नभई फरक-फरक प्रकृतिका हुन्छन् । अझ नेपाली मातृभाषी विद्यार्थी र विमातृभाषी विद्यार्थीले गर्ने वर्ण विन्यासगत त्रुटिमा भिन्नता रहेको हुन्छ । यस्तो भिन्नता वर्ण प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिमा समेत पाइन्छ ।

एउटा वर्ण प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा अर्को वर्ण प्रयोग भई हुने त्रुटिलाई वर्णहरूको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि भनिन्छ । अर्थात् उस्तै उच्चारण हुने एउटा वर्ण प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा अर्को वर्ण प्रयोग गर्नु यस प्रकारको त्रुटि हो । यस अन्तर्गत स/श/ष, ओ/व/ब, ए/य रि/ऋ, क्ष/छ, ज्ञ/ग्यं, इ/ऋ/ण्/न्/म्, शिरविन्दु, चन्द्रविन्दु, हलन्त, अजन्तको प्रयोग पर्दछन् । अतः यहाँ कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई आधार बनाई नेपाली भाषामा उनीहरूले गर्ने वर्ण विन्यासगत त्रुटिअन्तर्गत वर्ण प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिहरूको सम्भावित क्षेत्रहरू पहिचान गरी लेखन कार्य गर्न लगाइएको थियो । उक्त लेखनमा भएको वर्ण विन्यासगत त्रुटिहरूको खोज गरी निम्नानुसार सम्भावित त्रुटि क्षेत्रहरूको पहिचान गरियो :

तालिका २१ : वर्ण विन्यासमा देखिने वर्ण प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि क्षेत्रहरू

क्र.सं..	त्रुटि क्षेत्र
१	स, श र ष वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि
२	ओ, व र ब वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि
३	य र ए वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि
४	त र ट वर्णका वर्ण प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि
५	रि र ऋ को प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि
६	क्ष र छ वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि
७	ज्ञ र ग्यँको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि
८	पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि
९	हलन्त र अजन्त वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

४.२ स, श र ष वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली वर्णमालामा पाइने तिन किसिमका 'स' मध्य तालुबाट बोलिनेलाई 'तालव्य श' मूर्धाबाट बोलिनेलाई 'मूर्धन्य ष' र दाँतबाट बोलिनेलाई 'दन्त्य स' भनिन्छ । कथ्य नेपाली भाषामा एउटा मात्र 'दन्त्य स' वा पातलो 'स' को प्रयोग भए पनि लेख्य रूपमा तिन वटै स को प्रयोग गरिन्छ । वर्ण विन्यासको नियम अनुसार सबै शब्द र परिवेशमा एउटै मात्र 'स' लेख्दा प्रसङ्ग र शब्द अनुसार त्रुटि हुने हुनाले वर्ण विन्यासको दृष्टिकोणले तिन वटै स (श, ष, स) को प्रयोग आवश्यक हुन्छ ।

उच्चारणका दृष्टिले फरक नसुनिने भए तापनि प्रयोग गर्दा विविध प्रसङ्ग र शब्दमा फरक रूपले प्रयोग हुने भएकाले विद्यार्थीहरू 'स' को प्रयोगमा त्रुटि गर्ने गर्दछन् । खास सन्दर्भका अभावमा विद्यार्थीहरू प्रयोग सन्दर्भ छुट्याउन अल्मलिन्छन् । उनीहरूले 'स' लेख्नु पर्ने ठाउँमा ष/श, 'श' लेख्नुपर्ने ठाउँमा ष/स र 'ष' लेख्नुपर्ने ठाउँमा श/स लेखी वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

नेपाली वर्णमालामा भएका तिन वटा 'स' कुनै अर्थ भेदक वर्ण होइनन् । नेपाली उच्चारण अनुसार 'पातलो स' लेख्नु पर्ने मान्यता आइरहेको भए तापनि यी वर्णहरूको प्रसङ्ग अनुसार छुटाछुट्टै प्रयोग गर्ने गरिन्छ । पातलो वा दन्त्य 'स' लाई मौलिक नेपाली र तद्भव नेपाली शब्दको

आदि, मध्य र अन्तमा प्रयोग गरिन्छ । तालव्य वा मोटो 'श' लाई संस्कृत तत्सम शब्द, फारसी भाषाबाट आएका शब्द र विसर्ग सन्धि प्रयोग हुने स्थानमा प्रयोग गरिन्छ । त्यस्तै मूर्धन्य वा पेट फाच्यो 'ष' पनि नेपाली भाषामा प्रयुक्त संस्कृत तत्सम शब्दहरूमा प्रयोग गरिन्छ । कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्यासगत त्रुटिअन्तर्गत स, ष, श वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिहरू प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरी अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका २२ : स, श र ष वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	समाज	५२	८१.२५	१२	१८.७५	शमाज
२	रासायनिक	४८	७५	१६	२५	राशायनिक
३	मानिस	५६	८७.५	०८	१२.५	मानिश
४	रिसानी	४२	६५.६२	२२	३४.३७	रिशानी
५	शिक्षित	३८	५९.३७	२६	४०.६२	सिखित
६	जलाशय	३४	५३.१२	३०	४६.८७	जलासय
७	शत्रु	३७	५७.८१	२७	४२.१८	सत्रु
८	विनाश	४०	६२.५	२४	३७.५	विनाष
९	षड्यन्त्र	३२	५०	३२	५०	सड्यन्त्र
१०	हर्ष	३६	५६.२५	२८	४३.७५	हर्स
औसत		४१५	६४.८४	२२५	३५.१५	

माथि उल्लिखित शब्दहरूको लेखनका क्रममा पातलो स को सट्टा मोटो श, मोटो श प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा पातलो स/ष को प्रयोग गरी त्रुटि गरेको देखिन्छ । औसत ३५.१५ प्रतिशत विद्यार्थीले स, श र ष वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने ६४.८४ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् । सबभन्दा बढी ५० प्रतिशत विद्यार्थीले 'षड्यन्त्र' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम १२.५ प्रतिशत विद्यार्थीले 'मानिस' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा हेर्दा विद्यार्थीहरूले स,श र ष को प्रयोगमा धेरैले त्रुटि गरेका छन् । यस्तो प्रवृत्तिमा मूलतः कुन स कुन ठाउँमा उच्चारण हुन्छ र कहाँ प्रयोग गर्नुपर्ने हो भन्ने कुराको ज्ञान नभएको कारण यस्तो भएको हुन सक्ने देखिन्छ ।

तालिका २३ : स, श र ष वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	समाज	३०	९३.७५	२२	६८.७५	०२	६.२५	१०	३१.२५
२	रासायनिक	२३	७१.८७	२५	७८.१२	०९	२८.१२	०७	२१.८७
३	मानिस	२९	९०.६२	२७	८४.३७	०३	९.३७	०५	१५.६२
४	रिसानी	२२	६८.७५	२०	६२.५	१०	३१.२५	१२	३७.५
५	शिक्षित	१८	५६.२५	२०	६२.५	१४	४३.७५	१२	३७.५
६	जलाशय	१८	५६.२५	१६	५०	१४	४३.७५	१६	५०
७	शत्रु	१७	५३.१२	२०	६२.५	१५	४६.८७	१२	३७.५
८	विनाश	२०	६२.५	२०	६२.५	१२	३७.५	१२	३७.५
९	षड्यन्त्र	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५	१८	५६.२५
१०	हर्ष	१६	५०	२०	६२.५	१६	५०	१२	३७.५
	औसत	२११	६५.९३	२०४	६३.७५	१०९	३४.०६	११६	३६.२५

माथिको तथ्याङ्कलाई हेर्दा छात्रहरूमा सबभन्दा धेरै ५० प्रतिशतले 'हर्ष' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने छात्राहरूमा सबभन्दा धेरै ५६.२५ प्रतिशतले 'षड्यन्त्र' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । त्यसैगरी छात्रहरूले सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशतले 'समाज' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने छात्रामा सबभन्दा कम १५.६२ प्रतिशतले 'मानिस' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । औसत ६५.९३ प्रतिशत छात्र र ६३.७५ प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखन गरेको देखिन्छ भने औसत ३४.०६ प्रतिशत छात्र र ३६.२५ प्रतिशत छात्राले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको देखिन्छ । छात्रको तुलनामा छात्राले धेरै त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

तालिका २४ : स, श र ष वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	समाज	२६	८१.२५	२६	८१.२५	०६	१८.७५	०६	१८.७५
२	रासायनिक	२५	७८.१२	२३	७१.८७	०७	२१.८७	०९	२८.१२
३	मानिस	२७	८४.३७	२९	९०.६२	०५	१५.६२	०३	०९.३७
४	रिसानी	२३	७१.८७	१९	५९.३७	०९	२८.१२	१३	४०.६२
५	शिक्षित	१९	५९.३७	१९	५९.३७	१३	४०.६२	१३	४०.६२
६	जलाशय	२०	६२.५	१४	४३.७५	१२	३७.५	१८	५६.२५
७	शत्रु	२०	६२.५	१७	५३.१२	१२	३७.५	१५	४६.८७
८	विनाश	१८	५६.२५	२२	६८.७५	१४	४३.७५	१०	३१.२५
९	षड्यन्त्र	१९	५९.३७	१३	४०.६२	१३	४०.६२	१९	५९.३७
१०	हर्ष	१८	५६.२५	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५
	औसत	२१५	६७.१८	२००	६२.५	१०५	३२.८१	१२०	३७.५

माथिको तालिका हेर्दा स, श र ष को प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि धेरै विद्यार्थीले गरेका छन् । मातृभाषी विद्यार्थीमा सबभन्दा धेरै ४३.७५ प्रतिशतले 'हर्ष' र 'विनाश' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने विमातृभाषी विद्यार्थीमा सबभन्दा धेरै ५९.३७ प्रतिशतले 'षड्यन्त्र' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्यसैगरी मातृभाषी विद्यार्थीमा सबभन्दा कम १५.६२ प्रतिशतले 'मानिस' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने विमातृभाषी विद्यार्थीमा सबभन्दा कम ९.३७ प्रतिशतले 'मानिस' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ६७.१८ प्रतिशत मातृभाषी र ६२.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने औसत ३२.८१ प्रतिशत मातृभाषी र ३७.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले धेरै त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

४.३ ओ, व र ब वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली स्वर वर्णमा प्रयुक्त 'ओ' वर्णको उच्चारण घाँटी र तालुबाट गरिन्छ । प्रायः शब्दको अगाडि, क्रियाको विचमा र पछाडि 'ओ' वर्ण प्रयोग गरिन्छ । नेपाली व्यञ्जन वर्णमा प्रयुक्त व र ब विभेदित वर्ण हुन् । उच्चारण र सुनाइका आधारमा यी दुई वर्ण भिन्न रहेका छन् । दुवै वर्ण उच्चारण गर्दा स्पष्ट रूपले छुट्टिन्छन् तापनि नेपाली वर्ण विन्यासमा व र ब प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि विद्यार्थीहरूले प्रसस्तै गर्ने गर्दछन् । नेपाली भाषामा 'व' उच्चारण हुने शब्दहरू ज्यादै कम रहेको पाइन्छ । संस्कृतबाट नेपालीमा आएका तत्सम शब्दहरूमा प्रायः व वर्णको प्रयोग गरिन्छ । यस्ता शब्दमा प्रयोग गरिएको व वर्णको उच्चारणमा भने 'ब' नै गरिने हुनाले लेखनमा भेद छुट्याउन नसकेर त्रुटि हुने गरेको पाइन्छ ।

अध्ययनका क्रममा विद्यार्थीहरूले लेखेका शब्दहरूलाई अवलोकन गर्दा ओ, व र ब वर्णको प्रयोगमा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गरेको देखिन्छ । प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा हेर्दा कुन शब्दमा व लेख्नु पर्ने हो, कुन शब्दमा व/ओ लेख्नु पर्ने हो भन्ने कुराको स्पष्ट ज्ञानको कमीबाट त्रुटि हुन गएको देखिन्छ । कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले ओ, व र ब वर्णको प्रयोगमा गरेका त्रुटिलाई निम्नानुसार तालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका २५ : ओ, व र ब वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	ओखती	६०	९३.७५	०४	६.२५	वखती
२	ओठ	६४	१००	-	-	ओठ
३	ओडार	५२	८१.२५	१२	१८.७५	वडार
४	विशाल	३९	६०.९३	२५	३९.०६	विशाल
५	वन	३६	५६.२५	२८	४३.७५	वन
६	विसर्जन	३२	५०	३२	५०	विसर्जन
७	भगवान्	६४	१००	-	-	भगवान्
८	दुर्बल	४८	७५	१६	२५	दुर्बल
९	कार्वन	५४	८४.३७	१०	१५.६२	कार्वन
१०	बेरोजगारी	६४	१००	-	-	बेरोजगारी
औसत		५१३	८०.१५	१२७	१९.८४	

माथिको तालिका हेर्दा विद्यार्थीहरूले 'ओ' लेख्नुपर्ने ठाउँमा 'व', 'व' लेख्नुपर्ने ठाउँमा 'व' र 'व' लेख्नुपर्ने ठाउँमा 'व' लेखी त्रुटि गरेको देखिन्छ । विद्यार्थीहरूले सबभन्दा धेरै ५० प्रतिशतले

‘विसर्जन’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशतले ‘ओखती’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । ‘ओठ’, ‘भगवान्’ र ‘बेरोजगारी’ शब्द लेखनमा कसैले पनि त्रुटि गरेका छैनन् । औसत ८०.१५ प्रतिशतले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने १९.८४ प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । विद्यार्थीको असचेतता र वर्ण प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको कमीले त्रुटि गर्ने गरेको देखिएको छ ।

तालिका २६ :ओ, व र ब वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	ओखती	२८	८७.५	३२	१००	०४	१२.५	-	-
२	ओठ	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
३	ओडार	२७	८४.३७	२५	७८.१२	०५	१५.६२	०७	२१.८७
४	विशाल	२०	६२.५	१९	५९.३७	१२	३७.५	१३	४०.६२
५	वन	१८	५६.२५	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५
६	विसर्जन	१७	५३.१२	१५	४६.८७	१५	४६.८७	१७	५३.१२
७	भगवान्	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
८	दुर्बल	२४	७५	२४	७५	०८	२५	०८	२५
९	कार्बन	२८	८७.५	२६	८१.२५	०४	१२.५	०६	१८.७५
१०	बेरोजगारी	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
	औसत	२५८	८०.६२	२५५	७९.६८	६२	१९.३७	६५	२०.३१

माथिको तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा छात्रको तुलनामा छात्राले त्रुटि बढी गरेको देखिएको छ । सबभन्दा धेरै ४६.८७ प्रतिशत छात्र र ५३.१२ प्रतिशत छात्राले ‘विसर्जन’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम १२.५ प्रतिशत छात्र र छात्राले ‘कार्बन’ तथा १२.५ प्रतिशत छात्रले ‘ओखती’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ८०.६२ प्रतिशत छात्र र ७९.६८ प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने औसत १९.३७ प्रतिशत छात्र र २०.३१ प्रतिशत छात्राले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । छात्रको तुलनामा छात्राको औसत त्रुटि प्रतिशत

बढी रहेको छ । ओ, व र ब वर्णको प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको अभाव र निरन्तर अभ्यासको कमीका कारण यस्तो त्रुटि भएको देखिन्छ ।

तालिका २७ : ओ, व र ब वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	ओखती	३१	९६.८७	२९	९०.६२	०१	३.१२	०३	९.३७
२	ओठ	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
३	ओडार	२८	८७.५	२४	७५	०४	१२.५	०८	२५
४	विशाल	२०	६२.५	१९	५९.३७	१२	३७.५	१३	४०.६२
५	वन	२०	६२.५	१६	५०	१२	३७.५	१६	५०
६	विसर्जन	१६	५०	१६	५०	१६	५०	१६	५०
७	भगवान्	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
८	दुर्बल	२२	६८.७५	२६	८१.२५	१०	३१.२५	०६	१८.७५
९	कार्वन	२७	८४.३७	२७	८४.३७	०५	१५.६२	०५	१५.६२
१०	बेरोजगारी	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
	औसत	२६०	८१.२५	२५३	७९.०६	६०	१८.७५	६७	२०.९३

माथिको तथ्याङ्क अनुसार मातृभाषी विद्यार्थीमा औसत १८.७५ प्रतिशत र विमातृभाषी विद्यार्थीमा औसत २०.९३ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । सबभन्दा धेरै ५० प्रतिशत मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीले 'विसर्जन' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम ३.१२ प्रतिशत मातृभाषी र ९.३७ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'ओखती' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । 'ओठ', 'भगवान्' र 'बेरोजगारी' शब्दमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । औसत ८१.२५ प्रतिशत मातृभाषी र ७९.०६ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेको देखिन्छ । मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि बढी गरेका छन् । त्रुटि वर्णको प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको अभाव, मातृभाषाको प्रभाव र अभ्यासको कमीका कारण भएको हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ ।

४.४ य र ए वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषामा प्रयुक्त य र ए भिन्न उच्चारण हुने वर्ण भए तापनि कतिपय स्थितिमा यिनलाई एउटै उच्चारणका दुई लिपि चिह्न ठान्ने प्रवृत्तिले वर्ण विन्यासगत त्रुटि हुने गरेको पाइन्छ । य लाई ए र ये वैकल्पिक रूपमा प्रयोग गर्ने प्रवृत्ति विद्यार्थीहरूको लेखनमा कहीं देखा पर्दछ । ए र य सम्बन्धी अन्य इ, यी र ए, ये जस्ता वर्णहरूको प्रयोगमा पनि विद्यार्थीहरूले धेरै त्रुटि गर्ने गर्दछन् । यस्ता वर्ण/अक्षरहरूलाई एकै किसिमले उच्चारण गर्नु परे पनि लेख्य रूपमा भिन्नता छुट्याई ठिक वर्णको प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

य तालव्य व्यञ्जन वर्ण भएकाले यसको उच्चारण तालुबाट गरिन्छ । ए तालुसँगै सम्बन्धित स्वर वर्ण हो । यस वर्णको उच्चारण कण्ठ र तालुबाट गरिन्छ । कथ्य भाषामा विद्यार्थीहरू य लाई ए को रूपमा पनि उच्चारण गर्ने गर्दछन् । जस्तै: यस्तो/एस्तो, यता/एता आदि । त्यसकारण उक्त उच्चारणको प्रभाव लेखनमा पर्नु स्वभाविकै हो । त्यसैले ए र य को उच्चारणको भिन्नता विद्यार्थीले छुट्याउन नसक्ने हुँदा धेरै त्रुटि गर्ने गर्दछन् । यसरी य र ए को वैकल्पिक प्रयोग वर्ण विन्यासका दृष्टिकोणले त्रुटिपूर्ण हुने गर्दछ । कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीले गर्ने वर्ण विन्यासगत त्रुटिक्षेत्रमध्ये ए र य वर्णको प्रयोगमा गर्ने त्रुटि पनि प्रमुख रहेको छ । प्राप्त तथ्यका आधारमा उपर्युक्त वर्णहरूको प्रयोगमा भएको वर्ण विन्यासगत त्रुटिलाई निम्नानुसार तालिकीकरण गरी विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका २८ : य र ए वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	यति	५५	८५.९३	०९	१४.०६	एति
२	टायम	५८	९०.६२	०६	९.३७	टाएम
३	न्याय	४३	६७.९८	२१	३२.८१	न्याए
४	भूक्षय	५२	८१.२५	१२	१८.७५	भूक्षए
५	यता	३१	४८.४३	३३	५१.५६	एता
६	एक	६४	१००	-	-	एक
७	एजेन्ट	५४	८४.३७	१०	१५.६२	यजेन्ट
८	एघार	४८	७५	१६	२५	यघार
९	देखाए	५२	८१.२५	१२	१८.७५	देखाये
१०	आएको	६०	९३.७५	०४	६.२५	आयेको

औसत	५१७	८०.७८	१२३	१९.२१	
-----	-----	-------	-----	-------	--

माथिको तथ्याङ्कलाई हेर्दा य र ए वर्णको प्रयोगमा थुप्रै विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ । य वर्णको प्रयोगमा सबभन्दा धेरै ५१.५६ प्रतिशत विद्यार्थीले 'यता' शब्दको लेखनमा गरेका छन् भने सबभन्दा कम ९.३७ प्रतिशत विद्यार्थीले 'टायम' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । त्यसैगरी 'ए'को प्रयोगमा सबभन्दा धेरै २५ प्रतिशतले 'एघार' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशत विद्यार्थीले 'आएको' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । 'एक' शब्दको लेखनमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । औसत ८०.७८ प्रतिशत विद्यार्थीले य र ए वर्णको प्रयोग शुद्ध रूपमा गरेका छन् भने १९.२१ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । विद्यार्थीले यी दुई वर्णको प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको अभावमा त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

तालिका २९ : य र ए वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	यति	२९	९०.६२	२६	८१.२५	०३	९.३७	०६	१८.७५
२	टायम	२८	८७.५	३०	९३.७५	०४	१२.५	०२	६.२५
३	न्याय	२३	७१.८७	२०	६२.५	०९	२८.१२	१२	३७.५
४	भूक्षय	२६	८१.२५	२६	८१.२५	०६	१८.७५	०६	१८.७५
५	यता	१६	५०	१५	४६.८७	१६	५०	१७	५३.१२
६	एक	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
७	एजेन्ट	२८	८७.५	२६	८१.२५	०४	१२.५	०६	१८.७५
८	एघार	२२	६८.७५	२६	८१.२५	१०	३१.२५	०६	१८.७५
९	देखाए	२७	८४.३७	२५	७८.१२	०५	१५.६२	०७	२१.८७
१०	आएको	२९	९०.६२	३१	९६.८७	०३	९.३७	०१	३.१२
	औसत	२६०	८१.२५	२५७	८०.३१	६०	१८.७५	६३	१९.६८

माथिको तालिका हेर्दा औसत १८.७५ प्रतिशत छात्र र १९.६८ प्रतिशत छात्राले त्रुटि गरेका छन् । छात्रमा सबभन्दा धेरै ५० प्रतिशतले 'यता' शब्द र सबभन्दा कम ९.३७ प्रतिशतले 'यति' र 'आएको' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी छात्रामा सबभन्दा धेरै ५३.१२ प्रतिशतले

‘यता’ शब्द र सबभन्दा कम ३.१२ प्रतिशतले ‘आएको’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । औसत ८१.२५ प्रतिशत छात्र र औसत ८०.३१ प्रतिशत छात्राले य र ए वर्णको शुद्ध प्रयोग गरेका छन् । छात्रको तुलनामा छात्राले धेरै त्रुटि गरेका छन् । य र ए वर्णको उच्चारणगत भिन्नता छुट्याउन नसक्नु, उक्त वर्ण प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको अभाव र अभ्यासको कमीले त्रुटि भएको देखिन्छ ।

तालिका ३० : य र ए वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	यति	२७	८४.३७	२८	८७.५	०५	१५.६२	०४	१२.५
२	टायम	३०	९३.७५	२८	८७.५	०२	६.२५	०४	१२.५
३	न्याय	२३	७१.७८	२०	६२.५	०९	२८.१२	१२	३७.५
४	भूक्षय	३०	९३.७५	२२	६८.७५	०२	६.२५	१०	३१.२५
५	यता	१६	५०	१५	४६.८७	१६	५०	१७	५३.१२
६	एक	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
७	एजेन्ट	२८	८७.५	२६	८१.२५	०४	१२.५	०६	१८.७५
८	एघार	२४	७५	२४	७५	०८	२५	०८	२५
९	देखाए	२८	८७.५	२४	७५	०४	१२.५	०८	२५
१०	आएको	२८	८७.५	३२	१००	०४	१२.५	-	-
	औसत	२६६	८३.१२	२५१	७८.४३	५४	१६.८७	६९	२१.५६

माथिको तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कका आधारमा थुप्रै मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीले य र ए वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गरेका छन् । सबभन्दा धेरै ५० प्रतिशत मातृभाषी र ५३.१२ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले ‘यता’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले ‘टायम’ र ‘भूक्षय’ शब्दको लेखन र १२.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले ‘टायम’ र ‘यति’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ८३.१२ प्रतिशत मातृभाषी र ७८.४३ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेको पाइएको छ भने औसत १६.८७ प्रतिशत मातृभाषी र २१.५६ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । मातृभाषी

विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेको पाइयो । मातृभाषाको प्रभाव, ए र य वर्ण प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको कमीका कारण त्रुटि भएको देखिन्छ ।

४.५ त र ट वर्गको वर्ण प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषाको व्याकरण अनुसार त र ट वर्गका वर्णहरू व्यञ्जन वर्ण हुन् । ट वर्गका वर्णको उच्चारण जिब्राको अग्र भाग र वत्स्य स्थानका सहायताले हुने भएकाले यी वर्णहरूलाई वत्स्य व्यञ्जन वर्ण भनिन्छ । त वर्गका वर्णहरूको उच्चारण जिब्राको अग्रभाग र माथिल्लो दाँतका सहायताले हुने हुँदा यी वर्णहरूलाई (न बाहेक) दन्त्य व्यञ्जन वर्ण भनिन्छ । नेपाली भाषामा ट वर्गका वर्णहरू (ट, ठ, ड, ढ र ण) तथा त वर्गका वर्णहरू (त, थ, द, ध र न) उच्चारणगत हिसाबले फरक फरक भएतापनि विमातृभाषी नेपाली वक्ताहरूले एउटै हिसाबले उच्चारण गरेको पाइन्छ । यी दुई वर्गका वर्णहरू उच्चारणगत आधारमा फरक र कुनै पनि परिवेशमा प्रयोग हुँदा अर्थगत रूपमा पनि फरक पर्दछ ।

नेपाली भाषाका ट वर्ग र त वर्गका वर्णहरूको उच्चारण नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीले अलग अलग रूपमा गरे तापनि विमातृभाषी वक्ताहरूले एउटै उच्चारण अङ्गबाट गर्दछन् । उनीहरूमा त वर्गका वर्णहरू दन्त्य भए पनि ट वर्गका वर्णहरूको उच्चारण र त वर्गका वर्णहरूको उच्चारणमा एकरूपता पाइन्छ । उनीहरू दुवै वर्गका वर्णको उच्चारण गर्दा त र ट कुन हो भनी छुट्याउन सक्दैनन् । यसको प्रभाव लेखनमा परी त्रुटि हुन गएको देखिन्छ । यसरी त वर्गको वर्णको प्रयोग हुनुपर्ने ठाउँमा ट वर्गको वर्ण र ट वर्गको वर्णको प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा त वर्गको वर्ण प्रयोग गरी हुने त्रुटि यसअन्तर्गत पर्दछ । यहाँ कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीले गरेको त र ट वर्गका वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरी विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका ३१ : त र ट वर्गका वर्ण प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	ताल	३४	५३.१२	३०	४६.८७	टाल
२	थाल	३६	५६.२५	२८	४३.७५	ठाल
३	दाल	४०	६२.५	२४	३७.५	डाल
४	धान	३७	५७.८१	२७	४२.१२	ढान
५	धोती	३४	५३.१२	३०	४६.८७	होटी
६	टाउको	३०	४६.८७	३४	५३.१२	ताउको
७	ठेकी	३२	५०	३२	५०	थेकी
८	डोरी	४८	७५	१६	२५	दोरी
९	ढोका	४४	६८.७५	२०	३१.२५	धोका
१०	ऋण	५०	७८.१२	१४	२१.८७	ऋन
औसत		३८५	६०.१५	२५५	३९.८४	

माथिको तालिकाको आधारमा 'ट' वर्गका वर्णको ठाउँमा 'त' वर्गका वर्णको प्रयोग र 'त' वर्गका वर्णको ठाउँमा 'ट' वर्गका वर्णको प्रयोग गरी थुप्रै विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ । सबभन्दा धेरै ५३.१२ प्रतिशत विद्यार्थीले 'टाउको' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम २१.८७ प्रतिशत विद्यार्थीले 'ऋण' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ६०.१५ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने ३९.८४ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । मातृभाषाको प्रभाव र अभ्यासको कमीले यस्तो त्रुटि भएको देखिएको छ ।

तालिका ३२ : त र ट वर्गका वर्ण प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	ताल	१८	५६.२५	१६	५०	१४	४३.७५	१६	५०
२	थाल	१८	५६.२५	१८	५६.२५	१४	४३.७५	१४	४३.७५
३	दाल	१९	५९.३७	२१	६५.६२	१३	४०.६२	११	३४.३७
४	धान	१९	५९.३७	१८	५६.२५	१३	४०.६२	१४	४३.७५
५	धोती	१७	५३.१२	१७	५३.१२	१५	४६.८७	१५	४६.८७
६	टाउको	१४	४३.७५	१६	५०	१८	५६.२५	१६	५०
७	ठेकी	१६	५०	१६	५०	१६	५०	१६	५०
८	डोरी	२६	८१.२५	२२	६८.७५	०६	१८.७५	१०	३१.२५
९	ढोका	२२	६८.७५	२२	६८.७५	१०	३१.२५	१०	३१.२५
१०	ऋण	२६	८१.२५	२४	७५	०६	१८.७५	०८	२५
	औसत	१९५	६०.९३	१९०	५९.३७	१२५	३९.०६	१३०	४०.६२

उपर्युक्त तालिका अनुसार सबभन्दा धेरै ५६.२५ प्रतिशत छात्रहरूले 'टाउको' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने ५० प्रतिशत छात्राले 'ताल', 'टाउको' र 'ठेकी' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । त्यसै गरी सबभन्दा कम १८.७५ प्रतिशत छात्रहरूले 'डोरी' र 'ऋण' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने २५ प्रतिशत छात्राले 'ऋण'

शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । औसत ६०.९३ प्रतिशत छात्र र ५९.३७ प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने औसत ३९.०६ प्रतिशत छात्र र ४०.६२ प्रतिशत छात्राले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । छात्रको तुलनामा छात्राले बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ । छात्राहरूले पढाइको साथसाथै घरायसी काममा पनि सहभागी हुनुपर्ने भएकाले त्रुटि बढी भएको अनुमान गरिएको छ ।

तालिका ३३ : त र ट वर्गका वर्ण प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	ताल	३२	१००	०२	६.२५	-	-	३०	९३.७५
२	थाल	३१	९६.८७	०५	१५.६२	०१	३.१२	२७	८४.३७
३	दाल	३२	१००	०८	२५	-	-	२४	७५
४	धान	३०	९३.७५	०७	२१.८७	०२	६.२५	२५	७८.१२
५	धोती	३२	१००	०२	६.२५	-	-	३०	९३.७५
६	टाउको	३०	९३.७५	-	-	०२	६.२५	३२	१००
७	ठेकी	३२	१००	-	-	-	-	३२	१००
८	डोरी	३२	१००	१६	५०	-	-	१६	५०
९	ढोका	३०	९३.७५	१४	४३.७५	०२	६.२५	१८	५६.२५
१०	ऋण	२९	९०.६२	२१	६५.६२	०३	९.३७	११	३४.३७
	औसत	३१०	९६.८७	७५	२३.४३	१०	३.१२	२४५	७६.५६

माथिको तालिकालाई विश्लेषण गर्ने हो भने 'त' र 'ट' वर्गका वर्णको प्रयोगमा विमातृभाषी विद्यार्थीले बढी त्रुटि गर्ने गरेको देखिएको छ । औसत ३.१२ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले त र ट वर्गका वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गरेका छन् भने औसत ७६.५६ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त र ट वर्गका वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गरेका छन् । सबभन्दा धेरै ९.३७ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'ऋण' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने सबभन्दा धेरै ९३.७५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'ताल' र 'धोती' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्यसै गरी सबभन्दा कम ३.१२ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'थाल' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने ३४.३७ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'ऋण' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । 'ताल', 'दाल', 'धोती', 'ठेकी' र 'डोरी' शब्दको लेखनमा मातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् भने 'टाउको' र 'ठेकी' शब्दको लेखनमा सम्पूर्ण विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । औसत ९६.८७ प्रतिशत मातृभाषी र २३.४३ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेको पाइएको छ । उक्त तथ्याङ्कका आधारमा मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि धेरै गरेको देखिएको छ । मातृभाषाको प्रभाव र अभ्यासको कमीले त्रुटि बढी भएको देखिन्छ ।

४.६ ऋ र रि वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

‘ऋ’ को उच्चारण नेपाली भाषामा ‘रि’ हुन्छ । तत्सम शब्दमा मात्र ‘ऋ’ को प्रयोग गरिन्छ । ऋषि, ऋतु, ऋचा, ऋग्वेद, ऋद्धि, ऋषभ , नैऋत्य आदि ‘ऋ’ प्रयोग हुने शब्दका उदाहारण हुन् । त्यसैगरी चिह्नका रूपमा ‘ऋ’ प्रयोग हुने शब्दमा कृति, गृह, तृप्त, मातृत्व आदि हुन् । यसरी नेपाली भाषामा ऋ को छुट्टै उच्चारण नभए पनि तत्सम शब्दमा मात्र यसको प्रयोग गरिन्छ । तद्भव र आगन्तुक नेपाली शब्दहरूमा ‘रि’ वर्णको प्रयोग गरिन्छ । यो ‘रि’ वर्णको प्रयोग तत्सम शब्दमा पनि गरिन्छ । यसरी ‘ऋ’ प्रयोग हुने ठाउँमा ‘रि’ को प्रयोग र ‘रि’ को प्रयोग हुने ठाउँमा ‘ऋ’ को प्रयोग गर्नुलाई ऋ र रि वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि भनिन्छ । यस्तो त्रुटि विद्यार्थीहरूमा यी वर्णको प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको अभाव र उच्चारणमा भिन्नता नहुने भएकाले गर्दछन् । कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीले रि र ऋ वर्णको प्रयोगसम्बन्धी गरेका त्रुटिहरूलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरी विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका ३४ : ऋ र रि वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	ऋषि	५१	७९.६८	१३	२०.३१	रिसी
२	ऋतु	३८	५९.३७	२६	४०.६२	रितु
३	ऋचा	३४	५३.१२	३०	४६.८७	रिचा
४	कृष्ण	३६	५६.२५	२८	४३.७५	किस्न
५	कृषि	५६	८७.५	०८	१२.५	किर्सी
६	रिन	६४	१००	-	-	रिन
७	रिस	६४	१००	-	-	रिस
८	रिक्सा	५८	९०.६२	०६	९.३७	रेक्सा
९	रिवाज	४२	६५.६२	२२	३४.३७	ऋवाज
१०	रिक्त	३९	६०.९३	२५	३९.०६	ऋक्त
औसत		४८२	७५.३१	१५८	२४.६८	

‘ऋ’ र ‘रि’ वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिलाई हेर्ने हो भने विद्यार्थीले सबभन्दा धेरै ४६.८७ प्रतिशतले ‘ऋचा’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने सबभन्दा कम ९.३७ प्रतिशत विद्यार्थीले ‘रिक्सा’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । ‘रिन’ र ‘रिस’ शब्दको लेखनमा कसैले पनि त्रुटि गरेका छैनन् । औसत ७५.३१ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने २४.६८ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । ऋ र रि वर्णको प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको अभाव र अभ्यासको कमीले विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

तालिका ३५ : ऋ र रि वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	ऋषि	२७	८४.३७	२४	७५	०५	१५.६२	०८	२५
२	ऋतु	२०	६२.५	१८	५६.२५	१२	३७.५	१४	४३.७५
३	ऋचा	१६	५०	१८	५६.२५	१६	५०	१४	४३.७५
४	कृष्ण	१९	५९.३७	१७	५३.१२	१३	४०.६२	१५	४६.८७
५	कृषि	२७	८४.३७	२९	९०.६२	०५	१५.६२	०३	९.३७
६	रिन	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
७	रिस	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
८	रिक्सा	३०	९३.७५	२८	८७.५	०२	६.२५	०४	१२.५
९	रिवाज	२०	६२.५	२२	६८.७५	१२	३७.५	१०	३१.२५
१०	रिक्त	१९	५९.३७	२०	६२.५	१३	४०.६२	१२	३७.५
	औसत	२४२	७५.६२	२४०	७५	७८	२४.३७	८०	२५

माथिको तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्क अनुसार सबभन्दा धेरै ५० प्रतिशत छात्रले ‘ऋचा’ शब्दको लेखनमा र ४६.८७ प्रतिशत छात्राले ‘कृष्ण’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको देखिन्छ । त्यसै गरी सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशत छात्रले ‘रिक्सा’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने ९.३७ प्रतिशत छात्राले ‘कृषि’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । ‘रिन’ र ‘रिस’ शब्दमा कसैले पनि त्रुटि गरेका छैनन् । औसत ७५.६२ प्रतिशत छात्र र ७५ प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखन गरेको पाइएको छ

भने २४.३७ प्रतिशत छात्र र २५ प्रतिशत छात्राले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । त्रुटि उपर्युक्त वर्णको प्रयोगसम्बन्धी ज्ञान र अभ्यासको कमीले भएको देखिएको छ ।

तालिका ३६ : ऋ र रि वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	ऋषि	२८	८७.५	२३	७१.८७	०४	१२.५	०९	२८.१२
२	ऋतु	२१	६५.६२	१७	५३.१२	११	३४.३७	१५	४६.८७
३	ऋचा	१८	५६.२५	१६	५०	१४	४३.७५	१६	५०
४	कृष्ण	२०	६२.५	१६	५०	१२	३७.५	१६	५०
५	कृषि	२८	८७.५	२८	८७.५	०४	१२.५	०४	१२.५
६	रिन	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
७	रिस	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
८	रिक्सा	३०	९३.७५	२८	८७.५	०२	६.२५	०४	१२.५
९	रिवाज	१८	५६.२५	२४	७५	१४	४३.७५	०८	२५
१०	रिक्त	२०	६२.५	१९	५९.३७	१२	३७.५	१३	४०.६२
	औसत	२४७	७७.१८	२३५	७३.४३	७३	२२.८१	८५	२६.५६

माथिको तालिकालाई हेर्दा सबभन्दा बढी ४३.७५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'ऋचा' र 'रिवाज' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने ५० प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'ऋचा' र 'कृष्ण' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । त्यसै गरी सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'रिक्सा' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको देखिन्छ भने १२.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'कृषि' र 'रिक्सा' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको देखिन्छ । औसत ७७.१८ प्रतिशत मातृभाषी र ७३.४३ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने २२.८१ प्रतिशत मातृभाषी र २६.५६ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । त्रुटि वर्ण प्रयोगसम्बन्धी ज्ञान र अभ्यासको कमीले भएको अनुमान गरिएको छ ।

४.७ क्ष र छ वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषाका शब्दमा 'क्ष' वर्णको प्रयोग संस्कृत तत्सम शब्दमा मात्र पाइन्छ । जस्तै: क्षण, क्षेत्र, क्षीण, अक्षर, राक्षस, अक्षता, पक्षी, परीक्षा आदि । नेपाली भाषामा 'क्ष' वर्णको ठाउँमा 'छ' वर्णको प्रयोग गरिन्छ । 'छ' वर्णको प्रयोग तत्सम, तत्भव र आगन्तुक शब्दमा गरिन्छ । जस्तै : छन्द, छद्म, छटा, छिद्र, इच्छा, छक्क, छडछड, छरपस्ट, छेपारो, छेस्को, छोरी, ओछ्यान, छायाँ आदि । कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले 'क्ष' वर्ण प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा 'छ' वर्णको प्रयोग गरी त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । यस्तो त्रुटिलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरी विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका ३७ : क्ष र छ वर्णको प्रयोगमा त्रुटिगर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	क्षति	४४	६८.७५	२०	३१.२५	छेति
२	भिक्षा	४९	७६.५६	१५	२३.४३	भिछा
३	क्षेत्र	५४	८४.३७	१०	१५.६२	छेत्र
४	विपक्ष	५०	७८.१२	१४	२१.८७	विपच्छे
५	वृक्ष	३८	५९.३७	२६	४०.६२	त्रिच्छ
६	छेउ	६४	१००	-	-	छेउ
७	छेस्को	६४	१००	-	-	छेस्को
८	छत्र	४८	७५	१६	२५	क्षत्र
९	तुच्छ	३८	५९.३७	२६	४०.६२	तुक्ष
१०	इच्छा	४२	६५.६२	२२	३४.३७	इक्षा
औसत		४९१	७६.७१	१४९	२३.२८	

क्ष र छ वर्णको प्रयोगसम्बन्धी माथिको तालिका हेर्दा सबभन्दा धेरै ४०.६२ प्रतिशत विद्यार्थीले 'वृक्ष' र 'तुच्छ' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम १५.६२ प्रतिशतले 'क्षेत्र' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । 'छेउ' र 'छेस्को' शब्दको लेखनमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । औसत ७६.७१ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने २३.२८ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । त्रुटि विद्यार्थीको लेखन अभ्यासको कमी र असचेतताका कारणले भएको देखिन्छ ।

तालिका ३८: क्ष र छ वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	क्षति	२३	७१.८७	२१	६५.६२	०९	२८.१२	११	३४.३७
२	भिक्षा	२४	७५	२५	७८.१२	०८	२५	०७	२१.८७
३	क्षेत्र	२८	८७.५	२६	८१.२५	०४	१२.५	०६	१८.७५
४	विपक्ष	२८	८७.५	२२	६८.७५	०४	१२.५	१०	३१.२५
५	वृक्ष	२०	६२.५	१८	५६.२५	१२	३७.५	१४	४३.७५
६	छेउ	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
७	छेस्को	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
८	छत्र	२३	७१.८७	२५	७८.१२	०९	२८.१२	०७	२१.८७
९	तुच्छ	२०	६२.५	१८	५६.२५	१२	३७.५	१४	४३.७५
१०	इच्छा	२२	६८.७५	२०	६२.५	१०	३१.२५	१२	३७.५
औसत		१५२	७८.७५	२३९	७४.६८	६८	२१.२५	८१	२५.३१

‘क्ष’ र ‘छ’ वर्ण प्रयोग भएका माथिको तालिकामा प्रस्तुत शब्दहरूलाई श्रुतिलेखन गराउँदा सबभन्दा धेरै ३७.५ प्रतिशत छात्र र ४३.७५ प्रतिशत छात्राले ‘वृक्ष’ र ‘तुच्छ’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्यसै गरी सबभन्दा कम १२.५ प्रतिशत छात्रले ‘क्षेत्र’ र ‘विपक्ष’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने १८.७५ प्रतिशत छात्राले ‘क्षेत्र’ शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । औसत ७८.७५ प्रतिशत छात्र र ७४.६८ प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखन गरेको देखिन्छ भने २१.२५ प्रतिशत छात्र र २५.३१ प्रतिशत छात्राले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । छात्रको तुलनामा छात्राले बढी त्रुटि गरेका छन् । वर्णको प्रयोगसम्बन्धी ज्ञान र अभ्यासको कमीले त्रुटि भएको पाइन्छ ।

तालिका ३९: क्ष र छ वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	क्षति	२४	७५	२०	६२.५	०८	२५	१२	३७.५
२	भिक्षा	२६	८१.२५	२३	७१.८७	०६	१८.७५	०९	२८.१२
३	क्षेत्र	२८	८७.५	२६	८१.२५	०४	१२.५	०६	१८.७५
४	विपक्ष	२५	७८.१२	२५	७८.१२	०७	२१.८७	०७	२१.८७
५	वृक्ष	२०	६२.५	१८	५६.२५	१२	३७.५	१४	४३.७५
६	छेउ	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
७	छेस्को	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
८	छत्र	२७	८४.३७	२१	६५.६२	०५	१५.६२	११	३४.३७
९	तुच्छ	२२	६८.७५	१६	५०	१०	३१.२५	१६	५०
१०	इच्छा	२३	७१.८७	१९	५९.३७	०९	२८.१२	१३	४०.६२
	औसत	२५९	८०.९३	२३२	७२.५	६१	१९.०६	८८	२७.५

माथिको तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कका आधारमा औसत १९.०६ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ भने २७.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ । सबभन्दा धेरै ३७.५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'वृक्ष' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने ५० प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'तुच्छ' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । त्यसै गरी सबभन्दा कम १२.५ प्रतिशत मातृभाषी र १८.७५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'क्षेत्र' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । 'छेउ' र 'छेस्को' शब्दको लेखनमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । औसत ८०.९३ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थी र ७२.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् । मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेको पाइएकाले त्रुटि हुनुमा केही हदसम्म मातृभाषाको प्रभाव र अभ्यासको कमीलाई मान्न सकिन्छ ।

४.८ ज्ञ र ग्यँ प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषामा प्रयोग हुने केही वर्णहरू लिपिगत रूपमा भिन्न लेखिए तापनि उच्चारण र सुनाइमा समानता पाइन्छ । नेपाली भाषामा ज्ञ को उच्चारण ग्यँ गरिन्छ । जस्तै: ज्ञान-ग्याँन, विज्ञान-विग्याँन, आज्ञा-आग्याँ आदि । 'ज्ञ' वर्णको प्रयोग संस्कृत तत्सम शब्दहरूमा मात्र गरिन्छ । 'ग्यँ' को प्रयोग तद्भव र आगन्तुक नेपाली शब्दहरूमा गरिन्छ । नेपाली भाषामा 'ज्ञ' को प्रयोग तद्भव र आगन्तुक शब्दमा हुँदैन । यसको सट्टामा ग्यँ प्रयोग गरिन्छ । 'ग्यँ' को ठाउँमा 'ज्ञ' र 'ज्ञ' को ठाउँमा 'ग्यँ' को प्रयोग गर्दा यस प्रकारको त्रुटि हुने गर्दछ । यस्तो त्रुटिले भाषालाई अशुद्ध बनाउँछ । 'ज्ञ' र 'ग्यँ' प्रयोगले वर्ण विन्यासमा धेरै त्रुटिहरू देखा पर्ने गर्दछन् । कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले ज्ञ र ग्यँ प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको अभावले गर्दा यसको प्रयोगमा त्रुटि गरेको देखिन्छ । जसलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरी अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका ४० : ज्ञ र ग्यँको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	ज्ञाता	६०	९३.७५	०४	६.२५	ग्याँता
२	आज्ञा	६४	१००	-	-	आज्ञा
३	विज्ञापन	५८	९०.६२	०६	९.३७	विग्यापन
४	विज्ञान	६४	१००	-	-	विज्ञान
५	यज्ञ	५६	८७.५	०८	१२.५	यगे
६	ग्याँचे	३८	५९.३७	२६	४०.६२	ज्ञाचे
७	ग्याँस	६४	१००	-	-	ग्याँस
८	ग्याङ्	५२	८१.२५	१२	१८.७५	ज्ञाङ्
९	ग्यारेन्टी	५४	८४.३७	१०	१५.६२	गेरेन्टी
१०	ग्याप	४८	७५	१६	२५	गेप
औसत		५५८	८७.१८	८२	१२.८१	

माथिको तालिकालाई हेर्दा विद्यार्थीहरूले 'ज्ञ' लेख्नुपर्ने ठाउँमा 'ग्यँ' र 'ग्यँ' लेख्नुपर्ने ठाउँमा 'ज्ञ' वा 'गे' लेखी त्रुटि गरेको देखिन्छ । सबभन्दा धेरै ४०.६२ प्रतिशत विद्यार्थीले 'ग्याँचे' शब्दको

लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशत विद्यार्थीले 'ज्ञाता' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ८७.१८ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने १२.८१ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । 'विज्ञान' र 'ग्याँस' शब्दको लेखनमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । 'ग्यँ' र 'ज्ञ' वर्णको उच्चारणको भिन्नता छुट्याउन नसकिने र विद्यार्थीमा उक्त वर्ण प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको कमीले त्रुटि भएको देखिन्छ ।

तालिका ४१ : ज्ञ र ग्यँको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	ज्ञाता	२९	९०.६२	३१	९६.८७	०३	९.३७	०१	३.१२
२	आज्ञा	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
३	विज्ञापन	३०	९३.७५	२८	८७.५	०२	६.२५	०४	१२.५
४	विज्ञान	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
५	यज्ञ	२९	९०.६२	२७	८४.३७	०३	९.३७	०५	१५.६२
६	ग्याँचे	१८	५६.२५	२०	६२.५	१४	४३.७५	१२	३७.५
७	ग्याँस	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
८	ग्याड	२५	७८.१२	२७	८४.३७	०७	२१.८७	०५	१५.६२
९	ग्यारेन्टी	२८	८७.५	२६	८१.२५	०४	१२.५	०६	१८.७५
१०	ग्याप	२५	७८.१२	२३	७१.८७	०७	२१.८७	०९	२८.१२
औसत		२८०	८७.५	२७८	८६.८७	४०	१२.५	४२	१३.१२

'ज्ञ' र 'ग्यँ' को प्रयोगमा १२.५ प्रतिशत छात्र र १३.१२ प्रतिशत छात्राले त्रुटि गरेको पाइएको छ । उपर्युक्त तालिका अनुसार सबभन्दा धेरै ४३.७५ प्रतिशत छात्र र ३७.५ प्रतिशत छात्राले 'ग्याँचे' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशत छात्रले 'विज्ञापन' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने ३.१२ प्रतिशत छात्राले 'ज्ञाता' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । औसत प्रतिशतमा छात्रको तुलनामा छात्राले त्रुटि बढी गरेको देखिन्छ । ८७.५ प्रतिशत छात्र र ८६.८७ प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखन गरेको पाइयो 'आज्ञा', 'विज्ञान' र 'ग्याँस' शब्दको लेखनमा

कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । त्रुटि विद्यार्थीमा वर्ण विन्याससम्बन्धी नियमको अज्ञानता र अभ्यासको कमीले भएको देखिन्छ ।

तालिका ४२ : ज्ञ र ग्यँको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	ज्ञाता	३२	१००	२८	८७.५	-	-	०४	१२.५
२	आज्ञा	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
३	विज्ञापन	३२	१००	२६	८१.२५	-	-	०६	१८.७५
४	विज्ञान	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
५	यज्ञ	२६	८१.२५	३०	९३.७५	०६	१८.७५	०२	६.२५
६	ग्याँचे	२०	६२.५	१८	५६.२५	१२	३७.५	१४	४३.७५
७	ग्याँस	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
८	ग्याड	२७	८४.३७	२५	७८.१२	०५	१५.६२	०७	२१.८७
९	ग्यारेन्टी	२८	८७.५	२६	८१.२५	०४	१२.५	०६	१८.७५
१०	ग्याप	२४	७५	२४	७५	०८	२५	०८	२५
औसत		२८५	८९.०६	२७३	८५.३१	३५	१०.९३	४७	१४.६८

प्रस्तुत तालिकालाई हेर्दा सबभन्दा धेरै ३७.५ प्रतिशत मातृभाषी र ४३.७५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'ग्याँचे' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी सबभन्दा कम १२.५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'ग्यारेन्टी' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने ६.२५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'यज्ञ' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । 'ज्ञाता', 'आज्ञा', 'विज्ञापन', 'विज्ञान' र 'ग्याँस' शब्दको लेखनमा कुनै पनि मातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् भने 'ज्ञाता', 'विज्ञान' र 'ग्याँस' शब्दको लेखनमा विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । औसत ८९.०६ प्रतिशत मातृभाषी र ८५.३१ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेका छन् भने औसत १०.९३ प्रतिशत मातृभाषी र १४.६८ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । 'ज्ञ' र 'ग्यँ' को प्रयोगमा मातृभाषाको प्रभाव र अभ्यासको कमीले त्रुटि भएको देखिन्छ ।

४.९ पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

परम्परागत वर्णमालाका ड, ञ, ण, न, म लाई पञ्चम वर्ण भनिन्छ । क, च, ट, त, प वर्णका वर्गमा यी पाँचौँ वर्ण हुन् । यी नासिक्य वर्णका रूपमा पनि चिनिन्छन् । तत्सम शब्दको विन्यासमा यी वर्णहरू हलन्त रूपमा आउँदा क वर्गको अगाडि ड, च, वर्गको अगाडि ञ, ट वर्गको अगाडि ण् र त वर्गको वर्णका अगाडि न् को प्रयोग गरिन्छ । जस्तै: अड्क, मञ्च, कण्ठ, वन्दना, अम्बा आदि । तत्सम शब्दहरू बाहेक अरु शब्दमा उच्चारण अनुसार ड्, न्, म् प्रयोग हुन्छ । विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्याससम्बन्धी ज्ञानको अभावमा त्रुटिहरू गर्ने गरेको देखिन्छ ।

नाकबाट सास निस्केर उच्चारित हुने ध्वनि शिरविन्दु वा अनुस्वार हो । अक्षरमाथि थोप्लो (विन्दु) लाग्ने भएकाले यसलाई शिरविन्दु भनिन्छ । पञ्चम वर्णहरू हलन्त रूपमा आउँदा शिरविन्दुको प्रयोग संस्कृत भाषाको वर्ण विन्यासमा वैकल्पिक रूपमा गरिन्छ । नेपाली वर्ण विन्यास अनुसार अन्तःस्थ (य, र, ल, व) र ऊष्म (स, श, ष, ह) वर्णभन्दा अगाडि आउने म् शिरविन्दुका रूपमा प्रयोग गरिन्छ । यस्तो नियम नजानेर विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ ।

अनुनासिक स्वरको उच्चारणमा सासको उन्मोचन नाक र मुखबाट हुन्छ । यस्तो उच्चारण तत्सम् शब्दमा हुँदैन । तद्भव र आगन्तुक शब्दमा मात्र यसको प्रयोग भएको पाइन्छ । नेपाली भाषामा मूलतः स्वर वर्ण अ, आ, इ, उ सँग मिलेर आउने व्यञ्जन वर्णका माथि चन्द्र विन्दुको प्रयोग हुन्छ । जस्तै: आँखा, जाँच, गाउँ आदि ।

सामान्यतया: पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोग एकै जस्तो लागे पनि तिनको प्रयोग बेगलाबेगलै रूपमा हुन्छ । विद्यार्थीले पञ्चम वर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगसम्बन्धी नियमका विपरीत यसको प्रयोग हुनु यससम्बन्धी त्रुटि हो । विद्यार्थीमा यससम्बन्धी नियमको अभाव र अभ्यासको कमीका कारण यस प्रकारको त्रुटि हुने गर्दछ । कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले पनि पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगसम्बन्धी थुप्रै त्रुटिहरू गरेको देखिन्छ । जसलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरी विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका ४३ : पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	शङ्ख	३२	५०	३२	५०	शँख
२	पुञ्ज	३४	५३.१२	३०	४६.८७	पुन्ज
३	कुण्ड	४०	६२.५	२४	३७.५	कुन्ड
४	सन्त	६४	१००	-	-	सन्त
५	स्तम्भ	६४	१००	-	-	स्तम्भ
६	बन्चरो	६४	१००	-	-	बन्चरो
७	संवाद	३८	५९.३७	२६	४०.६२	सम्वाद
८	संसार	५८	९०.६२	०६	९.३७	सन्सार
९	बाँदर	४८	७५	१६	२५	बादर
१०	जाउँला	३२	५०	३२	५०	जाउला
औसत		४७४	७४.०६	१६६	२५.९३	

माथिको तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा थुप्रै विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । विद्यार्थीहरूले गरेको वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटि हेर्दा एउटा पञ्चम वर्णको ठाउँमा अर्को पञ्चम वर्ण वा चन्द्र विन्दुको प्रयोग, शिरविन्दुको ठाउँमा पञ्चम वर्ण र चन्द्र विन्दुको ठाउँमा कुनै पनि चिह्न प्रयोग नगरी त्रुटि गरेको पाइएको छ । सबभन्दा धेरै ५० प्रतिशत विद्यार्थीले 'शङ्ख' र 'जाउँला' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम ९.३७ प्रतिशत विद्यार्थीले 'संसार' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ७४.०६ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेको देखिन्छ भने २५.९३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् । विद्यार्थीमा वर्ण प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको अभावमा त्रुटि भएको देखिन्छ ।

तालिका ४४ पञ्चमवर्ण शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा
छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	शङ्ख	१४	४३.७५	१८	५६.२५	१८	५६.२५	१४	४३.७५
२	पुञ्ज	१७	५३.१२	१७	५३.१२	१५	४६.८७	१५	४६.८७
३	कुण्ड	२२	६८.७५	१८	५६.२५	१०	३१.२५	१४	४३.७५
४	सन्त	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
५	स्तम्भ	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
६	बन्चरो	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
७	संवाद	२१	६५.६२	१७	५३.१२	११	३४.३७	१५	४६.८७
८	संसार	२८	८७.५	३०	९३.७५	०४	१२.५	०२	६.२५
९	बाँदर	२५	७८.१२	२३	७१.८७	०७	२१.८७	०९	२८.१२
१०	जाउँला	१५	४६.८७	१७	५३.१२	१७	५३.१२	१५	४६.८७
औसत		२३८	७४.३७	२३६	७३.७५	८२	२५.६२	८४	२६.२५

पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा सबभन्दा बढी ५६.२५ प्रतिशत छात्रले 'शङ्ख' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने ४६.८७ प्रतिशत छात्राले 'पुञ्ज', 'संवाद' र 'जाउँला' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । त्यसै गरी सबभन्दा कम १२.५ प्रतिशत छात्र र ६.२५ प्रतिशत छात्राले 'संसार' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । 'सन्त', 'स्तम्भ' र 'बन्चरो' शब्दको लेखनमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । औसत ७४.३७ प्रतिशत छात्र र ७३.७५ प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखन गरेको देखिएको छ भने २५.६२ प्रतिशत छात्र र २६.२५ प्रतिशत छात्राले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको देखिन्छ । समग्रमा छात्रभन्दा छात्राले बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्रुटि वर्ण प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको अभाव र अभ्यासको कमीले भएको देखिन्छ ।

तालिका ४५ : पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी-विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	शङ्ख	१७	५३.१२	१५	४६.८७	१५	४६.८७	१७	५३.१२
२	पुञ्ज	१८	५६.२५	१६	५०	१४	४३.७५	१६	५०
३	कुण्ड	२२	६८.७५	१८	५६.२५	१०	३१.२५	१४	४३.७५
४	सन्त	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
५	स्तम्भ	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
६	बन्चरो	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
७	संवाद	२०	६२.५	१८	५६.२५	१२	३७.५	१४	४३.७५
८	संसार	२८	८७.५	३०	९३.७५	०४	१२.५	०२	६.२५
९	बाँदर	२४	७५	२४	७५	०८	२५	०८	२५
१०	जाउँला	१७	५३.१२	१५	४६.८७	१५	४६.८७	१७	५३.१२
औसत		२४२	७५.६२	२३२	७२.५	७८	२४.३७	८८	२७.५

उपर्युक्त तालिका अनुसार पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा सबभन्दा धेरै ४६.८७ प्रतिशत मातृभाषी र ५३.१२ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'शङ्ख' र 'जाउँला' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । त्यसै गरी सबभन्दा कम १२.५ प्रतिशत मातृभाषी र ६.२५ विमातृभाषी विद्यार्थीले 'संसार' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । 'सन्त', 'स्तम्भ' र 'बन्चरो' शब्दको लेखनमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । औसत ७५.६२ प्रतिशत मातृभाषी र ७२.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेको पाइएको छ भने २४.३७ प्रतिशत मातृभाषी र २७.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । माथिको तथ्याङ्कका आधारमा मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटि बढी गरेको देखिन्छ । त्रुटि मातृभाषाको प्रभाव, वर्ण प्रयोगसम्बन्धी ज्ञान र अभ्यासको कमीले भएको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

४.१० हलन्त र अजन्त वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

‘हल्’ भनेको व्यञ्जन हो । अन्तमा व्यञ्जन वर्णको उच्चारण हुनेलाई हलन्त भनिन्छ । ‘अच्’ भनेको स्वर हो । ‘अच्’ आधार पदमा ‘अन्त’ प्रत्यय लागेर अजन्त शब्द व्युत्पन्न हुन्छ । शब्द उच्चारणको क्रममा शब्दको अन्त्यमा खुट्टा नकाटिने प्रक्रिया भएका स्थानमा लेख्य रूपमा परिणत गर्दा सिङ्गो अक्षर लेखिने वा खुट्टा नकाटिने स्थिति रहेको अवस्थामा अजन्तको प्रयोग गरिन्छ । उच्चारण अनुसार क्रियापदको अन्तिम अक्षरमा हलन्तको प्रयोग गरिन्छ ।

नेपाली भाषामा खुट्टा काटिएका वर्णलाई हल् भन्ने चलन छ । जसलाई आधार अक्षर बोल्ने वा लेख्ने काइदा पनि भनिन्छ । त्यसैले यस्ता वर्णको प्रयोग गर्दा आधा वर्ण वा (्) यस्तो चिह्न वर्णको तल लगाउनुलाई नै खुट्टा काट्नु वा हलन्त भनिन्छ । नेपाली भाषाका ड, छ, ट, ठ, ड, ढ, ह लाई आधा अक्षरमा लेख्न नसकिने भएकाले यस्ता अक्षरहरूलाई हलन्त लेख्नु पर्दछ । अन्य वर्णहरूलाई आधा अक्षरमा पनि लेख्न सकिने भएकाले हल् गर्दा आधा अक्षरमा पनि लेखिन्छ । कुनै पनि शब्दको अन्तिम वर्ण हलन्त उच्चारण हुने भएमा आधा लेख्न नसकिने भएकाले हलन्त लेखिन्छ ।

कुनै पनि शब्दको अधिल्लो वा विचको अक्षर हल् भएमा त्यसलाई अर्को वर्णमा भुन्ड्याइन्छ । कतिपय यस्ता अक्षर पनि छुन् जो अगाडि वा विचमा आए पनि सबै वर्णसँग भुन्ड्याउन मिल्दैन, त्यस्ता वर्णहरू जहाँ आए पनि खुट्टा काटेर लेख्ने चलन रहेको छ । सबै वर्ण वा अक्षरहरू हल् हुँदैनन् । उच्चारणको आधारबाट छुट्याउँदा स्वर भिकिएको व्यञ्जन वर्ण वा अक्षर मात्र हल् हुन्छ । अजन्त वर्णहरू शब्दको आदि, मध्य र अन्त्यमा जहाँ आए पनि खुट्टा काट्नु पर्दैन । यस्ता वर्णमा स्वर र व्यञ्जन दुवै सँगै आएका हुन्छन् । अजन्त लेखिने वर्ण सिङ्गो वर्णमा स्वर र व्यञ्जन दुवैसँगै आएका हुन्छन् । अजन्त लेखिने वर्ण सिङ्गो वर्ण हो । भाषा सिकाइका क्रममा हलन्त र अजन्तसम्बन्धी त्रुटिहरू विद्यार्थीहरूले गरि नै रहन्छन् । कतिपय शब्द उच्चारणमा हलन्त उच्चारण गरिए पनि अजन्त नै लेखिन्छन् । त्यस्ता शब्दहरूमा विद्यार्थी हलन्तको प्रयोग गरी त्रुटि गर्दछन् । त्यस्तै कतिपय शब्दमा हलन्त लेख्नुपर्ने भए पनि अजन्तको प्रयोग गरी त्रुटि गर्ने गर्दछन् । हल्को सही तरिकाबाट भाषामा प्रयोग गर्न नसकेको खण्डमा यसले शब्दले भन्न खोजेको मूल कुराको अर्थ अर्को हुन जान्छ । विषय र प्रसङ्गमा असर पर्दछ । जस्तै: गइन् (जाने काम भएको), गइन (जाने काम नभएको) । विद्यार्थीहरूमा हलन्त र अजन्त प्रयोगसम्बन्धी ज्ञान हुँदैन । त्यसैले अधिकांश विद्यार्थीहरूले यस क्षेत्रमा त्रुटि गरेको देखिन्छ । प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा कक्षा ६ मा अध्ययनरत

विद्यार्थीहरूले हलन्त र अजन्तको प्रयोगसम्बन्धी क्षेत्रमा गरेको त्रुटिलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरी विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका ४६ : हलन्त र अजन्त वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन		त्रुटिपूर्ण लेखन		लेखिएको शब्द
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	स्वयम्	३४	५३.१२	३०	४६.८७	स्वयम
२	भगवान्	६४	१००	-	-	भगवान्
३	लेख्छन्	४४	६८.७५	२०	३१.२५	लेख्छन
४	स्वागतम्	४८	७५	१६	२५	स्वागतम
५	श्रीमान्	५०	७८.१२	१४	२१.८७	श्रीमान
६	सरर	५४	८४.३७	१०	१५.६२	सरर्
७	रिजल्ट	४६	७१.८७	१८	२८.१२	रिजलट
८	अठार	६४	१००	-	-	अठार
९	घर	६४	१००	-	-	घर
१०	राम	५६	८७.५	०८	१२.५	राम्
औसत		५२४	८१.८७	११६	१८.१२	

हलन्त र अजन्त वर्णको प्रयोगसम्बन्धी श्रुति लेखन कार्यमा प्रयुक्त शब्द भएको माथिको तालिका हेर्दा हलन्तको प्रयोगमा सबभन्दा बढी ४६.८७ प्रतिशत विद्यार्थीले 'स्वयम्' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम २१.८७ प्रतिशत विद्यार्थीले 'श्रीमान्' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । त्यसै गरी अजन्त वर्णको प्रयोगमा सबभन्दा धेरै १५.६२ प्रतिशतले 'सरर' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम १२.५ प्रतिशत विद्यार्थीले 'राम' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । 'भगवान्', 'अठार' र 'घर' शब्दको लेखनमा कुनै पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छैनन् । औसत ८१.८७ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेको पाइएको छ भने १८.१२ प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । कतिपय शब्दमा उच्चारण अनुसार लेख्दा र कतिपय शब्दमा उच्चारण अनुसार नलेख्दा त्रुटि भएको देखिन्छ । यसरी त्रुटि वर्ण विन्यासगत नियमको ज्ञान र अभ्यासको कमीले भएको देखिएको छ ।

तालिका ४७ : हलन्त र अजन्त वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीमा छात्रछात्राको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		छात्र		छात्रा		छात्र		छात्रा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	स्वयम्	२०	६२.५	१४	४३.७५	१२	३७.५	१८	५६.२५
२	भगवान्	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
३	लेख्छन्	२३	७१.८७	२१	६५.६२	०९	२८.१२	११	३४.३७
४	स्वागतम्	२५	७८.१२	२३	७१.८७	०७	२१.८७	०९	२८.१२
५	श्रीमान्	२४	७५	२६	८१.२५	०८	२५	०६	१८.७५
६	सरर	२६	८१.२५	२८	८७.५	०६	१८.७५	०४	१२.५
७	रिजल्ट	२४	७५	२२	६८.७५	०८	२५	१०	३१.२५
८	अठार	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
९	घर	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
१०	राम	३०	९३.७५	२६	८१.२५	०२	६.२५	०६	१८.७५
औसत		२६८	८३.७५	२५६	८०	५२	१६.२५	६४	२०

माथिको तालिका अनुसार हलन्त र अजन्त वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि थुप्रै विद्यार्थीले गरेको पाइएको छ । हलन्त अजन्त वर्णको प्रयोगमा सबभन्दा धेरै ३७.५ प्रतिशत छात्र र ५६.२५ प्रतिशत छात्राले 'स्वयम्' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम ६.२५ प्रतिशत छात्रले 'राम' शब्दको लेखनमा र १२.५ प्रतिशत छात्राले 'सरर' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ८३.७५ प्रतिशत छात्र र ८० प्रतिशत छात्राले शुद्ध लेखन गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी औसत १६.२५ प्रतिशत छात्र र २० प्रतिशत छात्राले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । त्रुटि विद्यार्थीमा वर्ण विन्याससम्बन्धी ज्ञान र अभ्यासको कमीले भएको देखिन्छ ।

तालिका ४८ : हलन्त र अजन्त वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने मातृभाषी विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति

क्र.सं.	शब्दहरू	शुद्ध लेखन				त्रुटिपूर्ण लेखन			
		मातृभाषी		विमातृभाषी		मातृभाषी		विमातृभाषी	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	स्वयम्	१८	५६.२५	१६	५०	१४	४३.७५	१६	५०
२	भगवान्	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
३	लेख्छन्	२२	६८.७५	२२	६८.७५	१०	३१.२५	१०	३१.२५
४	स्वागतम्	२८	८७.५	२०	६२.५	०४	१२.५	१२	३७.५
५	श्रीमान्	२७	८४.३७	२३	७१.८७	०५	१५.६२	०९	२८.१२
६	सरर	३०	९३.७५	२४	७५	०२	६.२५	०८	२५
७	रिजल्ट	२४	७५	२२	६८.७५	०८	२५	१०	३१.२५
८	अठार	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
९	घर	३२	१००	३२	१००	-	-	-	-
१०	राम	२७	८४.३७	२९	९०.६२	०५	१५.६२	०३	९.३७
औसत		२७२	८५	२५२	७८.७५	४८	१५	६८	२१.२५

माथिको तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कको आधारमा सबभन्दा धेरै ४३.७५ प्रतिशत मातृभाषी र ५० प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'स्वयम्' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् भने सबैभन्दा कम ६.२५ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थीले 'सरर' शब्दको लेखन र ९.३७ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले 'राम' शब्दको लेखनमा त्रुटि गरेका छन् । औसत ८५ प्रतिशत मातृभाषी र ७८.७५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले शुद्ध लेखन गरेको पाइएको छ भने १५ प्रतिशत मातृभाषी र २१.२५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइएको छ । हलन्त अजन्त वर्णको प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको कमी मातृभाषाको प्रभाव र अभ्यासको कमीले गर्दा विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

४.११ सारांश

एउटा वर्णको प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा अर्को वर्णको प्रयोग भई हुने त्रुटिलाई वर्णहरूको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि भनिन्छ । अर्थात् उस्तै उच्चारण हुने एउटा वर्ण प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा अर्को वर्ण प्रयोग गर्नु यस प्रकारको त्रुटि हो । यसअन्तर्गत स/श/ष, ओ/व/ब, ए/य, रि/ऋ, क्ष/छ, ज्ञ/ग्यँ, ङ्/ञ्/ण्/न्/म्, त/ट वर्ग, शिरविन्दु, चन्द्रविन्दु, हलन्त, अजन्त आदि पर्दछन् । वर्ण प्रयोगमा पनि थुप्रै विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

सवैभन्दा धेरै त र ट वर्णको वर्णको प्रयोगमा विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् भने सबभन्दा कम ज्ञ/ग्यँ को प्रयोगमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्यसपछि क्रमशः स/श/ष वर्णको प्रयोगमा पनि थुप्रै विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । रि/ऋ वर्णको प्रयोगमा तत्सम् शब्दहरूमा अधिक त्रुटि भएको पाइएको छ । क्ष/छ वर्णको प्रयोगमा धेरै विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । पञ्चम वर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा विद्यार्थीले एउटाको ठाउँमा अर्को वर्णको प्रयोग गरी त्रुटि गरेका छन् भने ओ/व/ब र ए/य वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि औसतमा समान देखिएको छ । त्रुटि छात्रको तुलनामा छात्रा र मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले धेरै गरेको पाइएको छ ।

उपर्युक्त वर्णहरूको प्रयोगसम्बन्धी अनेक त्रुटिका पछाडि विद्यार्थीको मातृभाषाको प्रभाव, अभ्यासको कमी, उच्चारणमा कठिनाई हुनु, भाषिक नियमसम्बन्धी ज्ञानको कमी आदि कारणहरू रहेको पाइन्छ ।

अध्याय : पाँच

उपसंहार

५.१ निष्कर्ष

त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन रहेको छ । यस शोधकार्यलाई कैलाली जिल्लाका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लेखनमा गर्ने वर्णविन्यासगत त्रुटिमा केन्द्रित गरिएको छ । यस शोधकार्यको उद्देश्य कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटि र त्रुटिका कारण पत्ता लगाई त्रुटि निराकरणका लागि आवश्यक सुझाव प्रस्तुत गर्नु रहेको छ । यस अध्ययनमा विभिन्न अध्ययेताका यस शोधकार्यसँग मिल्दा अध्ययनहरूलाई पूर्वकार्यका रूपमा प्रस्तुत गर्दै अध्ययनको औचित्य, अध्ययनको क्षेत्र र सीमाहरू, अध्ययन विधि र शोधपत्रको रूपरेखा समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधकार्य त्रुटि विश्लेषणसँग सम्बन्धित अध्ययन हो । सिकारुले भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, व्याख्या र विश्लेषणलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । त्रुटि विश्लेषण एक नवीन दृष्टिकोण हो । यसमा त्रुटि विश्लेषणका उद्देश्य, महत्त्व तथा त्रुटिका स्रोत र कारक तत्त्व आदिका बारेमा अध्ययन विश्लेषण गरिनुका साथै त्रुटि वर्गीकरणका आधारहरू स्पष्ट गरिएको छ । यसका साथै त्रुटि विश्लेषण पद्धति र प्रक्रिया प्रष्ट गरिएको छ । अन्तमा त्रुटि निराकरणका उपायहरू समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लेखनमा गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययनमा गरिएका विश्लेषण अनुसार विभिन्न पक्षसँग सम्बद्ध त्रुटिहरूको निष्कर्ष बुँदागत रूपमा निम्नानुसार देखाइएको छ :

क) शब्दादिमा ह्रस्व लेखनुपर्नेमा दीर्घ लेखी ४३.९० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्रुटि गर्नेमा ४३.४३ प्रतिशत छात्र, ४४.३७ प्रतिशत छात्रा, ४१.२५ प्रतिशत मातृभाषी र ४६.५६ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी रहेका छन् । छात्रको तुलनामा छात्रा र मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

- ख) शब्द मध्यमा ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा दीर्घ लेखी ४४.६८ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्रुटि गर्नेमा ४५ प्रतिशत छात्र, ४४.३७ प्रतिशत छात्रा, ४९.८७ प्रतिशत मातृभाषी र ४७.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी रहेका छन् । शब्द मध्यमा छात्र र विमातृभाषी विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ ।
- ग) शब्दान्तमा ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा दीर्घ लेखी ५२.०३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्रुटि गर्नेमा ५० प्रतिशत छात्र, ५४.०६ प्रतिशत छात्रा, ४९.६८ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थी र ५४.३७ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी भएको देखिन्छ । शब्दान्तमा छात्रको तुलनामा छात्रा र मातृभाषीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले धेरै त्रुटि गरेका छन् ।
- घ) शब्दादिमा दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखी ३९.२९ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइयो । त्रुटि गर्नेमा ३८.९२ प्रतिशत छात्र, ४०.३९ प्रतिशत छात्रा, ३६.२५ प्रतिशत मातृभाषी र ४२.९८ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी रहेका छन् । शब्दादिमा ह्रस्व लेखी छात्रको तुलनामा छात्रा र मातृभाषीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ ।
- ङ) शब्द मध्यमा दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखी ४२.०३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्रुटि गर्नेमा ३९.३८ प्रतिशत छात्र, ४४.३७ प्रतिशत छात्रा, ३७.५ प्रतिशत मातृभाषी र ४६.५६ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी रहेका छन् । शब्द मध्यमा छात्रा र विमातृभाषी विद्यार्थीले धेरै त्रुटि गरेको देखिन्छ ।
- च) शब्दान्तमा दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखी २५.९३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्रुटि गर्नेमा २५.६२ प्रतिशत छात्र, २६.२५ प्रतिशत छात्रा, २३.७५ प्रतिशत मातृभाषी र २८.९२ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी रहेका छन् । विमातृभाषी विद्यार्थी र छात्राहरूले बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।
- छ) स को प्रयोग गर्नुपर्नेमा ठाउँमा श/ष प्रयोग, श को ठाउँमा स/ष को प्रयोग र ष को ठाउँमा स/श को प्रयोग गरी ३५.९५ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्रुटि गर्नेमा ३४.०६ प्रतिशत छात्र, ३६.२५ प्रतिशत छात्रा, ३२.८९ प्रतिशत मातृभाषी र ३७.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी भएको पाइएको छ । स/श/ष वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि गर्नेमा छात्रको तुलनामा छात्रा र मातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थी बढी भएको देखिन्छ ।
- ज) ओ, व र ब वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिको अध्ययनमा विद्यार्थीले एउटा वर्णको सट्टा अर्को वर्ण प्रयोग गरी ९९.८४ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्रुटि गर्नेमा ९९.३७

प्रतिशत छात्र, २०.३१ प्रतिशत छात्रा, १८.७५ प्रतिशत मातृभाषी र २०.९३ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी रहेका छन् । लेखनमा असचेतता र अभ्यासको कमीका कारण त्रुटि भएको देखिन्छ ।

- भ) य वर्णको प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा ए वर्णको प्रयोग र ए वर्णको प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा य वर्णको प्रयोग गरी १९.२१ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्रुटि गर्नेमा १८.७५ प्रतिशत छात्र, १९.६८ प्रतिशत छात्रा, १६.८७ प्रतिशत मातृभाषी र २१.५६ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी भएको पाइएको छ ।
- ज) त वर्गका वर्णको प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा ट वर्गका वर्णको प्रयोग र ट वर्गका वर्णको प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा त वर्गका वर्णको प्रयोग गरी ३९.८४ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्रुटि गर्नेमा ३९.०६ प्रतिशत छात्र, ४०.६२ प्रतिशत छात्रा, ३.१२ प्रतिशत मातृभाषी विद्यार्थी र ७६.५६ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी रहेका छन् । अध्ययनमा विमातृभाषी विद्यार्थीले धेरै त्रुटि गरेको देखिएको छ । त्रुटि मातृभाषाको प्रभावले भएको देखिन्छ ।
- ट) रि वर्ण प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा ऋ वर्णको प्रयोग र ऋ वर्णको ठाउँमा रि वर्णको प्रयोग गरी २४.६८ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्रुटि गर्नेमा २४.३७ प्रतिशत छात्र, २५ प्रतिशत छात्रा, २२.८१ प्रतिशत मातृभाषी र २६.५६ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी रहेका छन् । वर्ण प्रयोगसम्बन्धी ज्ञान र अभ्यासको कमीले त्रुटि भएको देखिएको छ ।
- ठ) क्ष वर्णको ठाउँमा छ वर्णको प्रयोग र छ वर्णको ठाउँमा क्ष वर्णको प्रयोग गरी २३.२८ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्रुटि २१.२५ प्रतिशत छात्र, २५.३१ प्रतिशत छात्रा, १९.०६ प्रतिशत मातृभाषी र २७.५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले गरेको देखिएको छ । त्रुटि हुनुमा विद्यार्थीको असचेतता र अभ्यासको कमी मुख्य कारण भएको देखिन्छ ।
- ड) ज्ञ वर्णको ठाउँमा ग्यँ र ग्यँ को ठाउँमा ज्ञ वर्णको प्रयोग गरी २८.८१ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्रुटि गर्नेमा १२.५ प्रतिशत छात्र, १३.१२ प्रतिशत छात्रा, १०.९३ प्रतिशत मातृभाषी र १४.६८ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी रहेका छन् । छात्रको तुलनामा छात्रा र मातृभाषीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीले अधिक त्रुटि गरेको पाइएको छ । अभ्यासको कमी र मातृभाषीको प्रभाव त्रुटि हुनुको मुख्य कारणका रूपमा रहेको देखिन्छ ।
- ढ) पञ्चमवर्ण, शिरविन्दु र चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा २५.९३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्रुटि २५.६२ प्रतिशत छात्र, २६.२५ प्रतिशत छात्रा, २४.३७ प्रतिशत मातृभाषी र २७.५

प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थीले गरेको पाइएको छ । त्रुटि हुनुमा अभ्यासको कमी र वर्ण प्रयोगसम्बन्धी ज्ञानको अभाव मुख्य कारण भएको देखिन्छ ।

ण) हलन्त लेख्नुपर्ने ठाउँमा अजन्त र अजन्त लेख्नुपर्ने ठाउँमा हलन्त लेखी १८.१२ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्रुटि गर्नेमा १६.२५ प्रतिशत छात्र, २० प्रतिशत छात्रा, १५ प्रतिशत मातृभाषी र २१.२५ प्रतिशत विमातृभाषी विद्यार्थी रहेका छन् ।

त) ह्रस्वदीर्घ र वर्ण प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिका पछाडि विद्यार्थीहरूको मातृभाषाको प्रभाव, अभ्यासको कमी, शिक्षण सामग्रीको न्यून प्रयोग, अर्थमा भिन्नता नआउने ठान्नु, उच्चारणमा कठिनाइ हुनु, भाषिक नियमसम्बन्धी ज्ञानको अभाव, नेपाली भाषाको संरचनागत जटिलता, स्तरीय शैक्षिक व्याकरणको कमी, वर्ण विन्याससम्बन्धी नियमको परिवर्तन आदि जस्ता कारणहरू रहेको अध्ययनले देखाएको छ ।

५.२ सुभावहरू

नेपाली भाषाका विविध क्षेत्रमा धेरै किसिमका त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । ती सम्पूर्ण त्रुटिहरूलाई एकै पटक निराकरण गर्न सम्भव हुँदैन । वर्ण विन्यासका क्षेत्रहरूमा हुने त्रुटिहरूलाई शिक्षणकै क्रममा विद्यार्थीलाई सिकाउने गर्नु पर्दछ । शिक्षण गर्दा प्रत्येक पाठमा आउने नयाँ शब्दहरूको ख्याल गर्ने बानी बसाल्न कालो पाटीमा लेखिदिने वा पाठ्य पुस्तकमै देखाएर सचेत गराउने गर्नु पर्दछ । खास गरी विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्यासका क्षेत्रमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्ने गर्दछन् र ती त्रुटिका क्षेत्र के के हुन् ? त्यस सम्बन्धमा विषय शिक्षकले विशेष ध्यान दिन आवश्यक हुन्छ । त्रुटिबाट नै सिकाइको प्रारम्भ हुन्छ । उत्सुकता र खोजी गर्ने चाहनाबाट त्रुटिको प्रारम्भ हुन्छ । नयाँ कुराको सिको गर्ने र ज्ञानको वृद्धि गर्ने बानी मानव सभ्यता विकासको प्रारम्भ देखि नै हुँदै आएको छ । त्रुटि गर्दैजाँदा प्राप्त हुने ज्ञानको परिणाम स्वरूप मानिस महत्त्वपूर्ण अविष्कार गर्न सक्षम भएको पाइन्छ । तसर्थ एक वाक्यमा भन्नु पर्दा त्रुटिमा मानव सभ्यता र संस्कृतिको इतिहास लुकेको हुन्छ । वर्ण विन्यासगत, वाक्य रचनागत र शब्द प्रयोगगत त्रुटिहरू बोलाइबाट पनि प्रभावित हुन सक्छन् र बोलाइभन्दा भिन्न लेख्य भाषाका विशेषताहरूमा अभ्यासको कमीले पनि त्रुटि हुन सक्छन् । मूलतः दोस्रो भाषा सिकाइमा विभिन्नताका कारण स्तरीय भाषा सिक्न कठिनाइ हुन्छ । भाषा सिकाइमा भाषिक शुद्धता कायम गर्न त्रुटिहरूको निराकरण गर्न आवश्यक हुन्छ । नेपाल बहुजाति, बहुधार्मिक बहुभाषिक मुलुक भएको हुँदा मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको शुद्ध प्रयोग गर्न, उच्चारण र लेखाइमा शुद्धता ल्याउन आवश्यक देखिन्छ । निम्न माध्यमिक तहमा

अध्ययनरत विद्यार्थीले नेपाली भाषाको प्रयोगमा वर्ण विन्यासगत त्रुटि निराकरणका लागि अपनाउनुपर्ने सुझावहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

- क) विद्यालयहरूमा नेपाली विषयलाई जुनसुकै शिक्षकले पढाए पनि हुन्छ भन्ने धारणा रहेको पाइन्छ भने विद्यार्थीमा पनि नेपाली भाषालाई जसरी बोल्दा पनि हुन्छ भन्ने धारणा रहेको छ । राष्ट्र भाषा कुनै पनि देशको गरिमासँग जोडिएको हुने र नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्र भाषा भएकाले यसको उत्थान र विकासका लागि योग्य, दक्ष र तालिम प्राप्त शिक्षकद्वारा शिक्षण क्रियाकलाप गर्न लगाउनु पर्दछ ।
- ख) विमातृभाषी विद्यार्थीका लागि विशेष पाठ्यक्रम, तालिम प्राप्त शिक्षक र अनुकूल कक्षा शिक्षणको व्यवस्था गरिनु पर्दछ ।
- ग) भाषा शिक्षण एक जटिल प्रक्रिया हो । त्रुटि निराकरण गर्न समय समयमा नेपाली विषय शिक्षकलाई पुनर्ताजगी तालिमको व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।
- घ) प्राथमिक तहदेखि नै व्याकरण शिक्षणको उपयुक्त व्यवस्था गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।
- ङ) नेपाली विषय शिक्षकले विद्यार्थीलाई बढी क्रियाशील बनाउन प्रतिस्पर्धी वातावरण सिर्जना गर्नुपर्ने देखिन्छ । विशेष गरी शुद्ध बोल्ने र पढ्ने विद्यार्थीलाई पुरस्कारको व्यवस्था गरी प्रोत्साहित गर्नु पर्दछ ।
- च) शिक्षकले शिक्षणलाई प्रभावकारी र त्रुटिलाई निराकरण गर्न विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण विधि र बढीभन्दा बढी शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- छ) नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको लेखनमा अधिक त्रुटि गरेको पाइएकाले प्रशस्त अवसर कक्षा कोठामै प्रदान गर्नुका साथै अन्तरक्रिया, शैक्षिक भ्रमण, वादविवाद, प्रश्नोत्तर र संवाद जस्ता क्रियाकलाप निरन्तर रूपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- ज) विद्यार्थीहरूमा अभ्यासको कमी र भाषातत्वको ज्ञानको कमी त्रुटिको प्रमुख कारण देखिएकाले प्रत्येक पाठको अध्यापन पश्चात् मूल्याङ्कन गर्ने र निरन्तर मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- झ) वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटि निराकरण गर्न स्वतन्त्र लेखन, श्रुति लेखन हिज्जे लेखन जस्ता क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- ञ) खास खास गल्ती क्षेत्रका वर्णहरूलाई वर्ण, अक्षर, शब्द, वाक्य र अनुच्छेद तहमा आवृत्ति हुने गरी पाठ्य सामग्री निर्माण गरेर सस्वर वाचन गर्न लगाई बारम्बार लेखनकार्य समेत गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

- ट) नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीहरूसँगै बसेर सिक्नुपर्ने परिस्थितिमा शिक्षकले त्रुटिको क्षेत्र पहिचान गर्दै सहयोगात्मक भावनाको विकास गराइ उच्चारण, वाक्य गठन, शब्द प्रयोग, वर्ण विन्यासमा विशेष जोड दिई सिक्ने अनुकूल वातावरण सिर्जना गरी दिनु आवश्यक हुन्छ ।
- ठ) उच्चारणमा कठिन हुने संयुक्त र मिश्र अक्षरलाई टुक्र्याएर प्रदर्शन गरी छुट्टै उच्चारण गर्न र लेख्न लगाउनु पर्ने देखिन्छ । साथै विद्यार्थीहरूको अनुभवका सेरोफेरोभित्र नपरेका विभिन्न किसिमका वस्तु तथा धारणाको प्रतिनिधित्व गर्ने चित्रहरू देखाएर, हाउभाउ प्रदर्शन गरेर शब्दको व्युत्पत्ति तथा शब्द निर्माण गरेर, नयाँ-नयाँ विधि र शैली अपनाएर शिक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- ड) एउटै वर्णको भिन्नताले अर्थ भेदक र अर्थ अभेदक भएका शब्द युग्महरू खोजी श्रुति लेखन गराउने र त्यसपछि उच्चारण गराइ कक्षामा लेख्न लगाउने गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- ढ) विद्यार्थीको एकीकृत कार्यक्रमका रूपमा अङ्ग्रेजी भाषा बाहेक अन्य विषयको शिक्षण गर्दा सबै शिक्षकले नेपाली भाषा प्रयोगमा सही र स्पष्ट उच्चारणका साथै लेखनमा पनि शुद्ध भाषा प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूलाई पनि त्यसतर्फ प्रेरित गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- ण) हरेक विद्यालयहरूमा व्याकरणका सैद्धान्तिक नियमहरूलाई शिक्षक स्वयम्ले राम्रोसँग अध्ययन नगरी अध्यापन गर्ने गर्दछन् । शुद्ध भाषिक सिप प्रदान गर्नका लागि शिक्षक र विद्यार्थीहरूले सम्बन्धित विषयमा गहिरिएर अध्ययन गर्नुपर्ने हुन्छ । शिक्षक एउटा सिकाउने व्यक्ति हो । उसले सम्बन्धित पाठ्य पुस्तकको अध्ययन गरी भाषामा निपूर्णता प्राप्त गरेपछि मात्र शिक्षण गर्नुपर्ने हुन्छ । पाठ्य पुस्तकमा मात्र केन्द्रित भएर शिक्षण नगरी सान्दर्भिक शिक्षण सामग्री प्रयोग गर्न आवश्यक देखिन्छ ।
- त) भाषा ज्ञानमूलक नभई सीपमूलक हुने भएकाले त्यसको विकासका लागि अभ्यास तथा प्रयोगात्मक विधि अपनाउनु पर्ने देखिन्छ । विद्यालयहरूमा विद्यार्थीहरूलाई भाषा पढाउँदा व्याख्यान विधिलाई मात्र प्रयोग गरिएको देखिन्छ । भाषिक अभिव्यक्तिमा वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूलाई हटाउनका लागि किताब नहेरी लेख्न लगाउने, विद्यार्थीलाई सचेत गराउने जस्ता क्रियाकलाप बराबर गराउनु पर्ने देखिन्छ ।
- थ) यस तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्याससम्बन्धी सामान्यभन्दा सामान्य कुराहरूमा त्रुटि गरेका छन् । त्यस्ता त्रुटि पक्षलाई तल्लो तहदेखि नै निराकरणका उपायहरूमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

५.३ शोध कार्यको शैक्षणिक उपयोगिता

यस शोध कार्यको शैक्षणिक उपयोगितालाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

- क) विद्यार्थीले गर्ने त्रुटि क्षेत्र पत्ता लगाउनु र वर्गीकरण गर्न ,
- ख) विद्यार्थीमा देखिएका वर्ण विन्याससम्बन्धी समस्याको समाधान गर्न ,
- ग) वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरू निराकरणका उपायहरू खोज्न ,
- घ) कक्षा कोठामा नेपाली भाषा शुद्ध र स्पष्टसँग शिक्षण गर्न ,
- ङ) पाठ्य पुस्तक र पत्रपत्रिका सम्पादन गर्न ,
- च) शुद्ध र मानक नेपाली भाषाको प्रयोग गर्न ।

५.४ भावी अध्ययनका लागि सम्भाव्य शीर्षकहरू

यस शोधपत्रको अध्ययनका लागि कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्यासका क्षेत्रमा गरेका त्रुटिहरूको अध्ययनमा सीमित रहेर अध्ययन गरिएकाले यसबाट मात्र समग्र विद्यार्थीहरूको अध्ययन हुन सक्दैन । तसर्थ थप अध्ययनका लागि निम्न लिखित विषय क्षेत्रहरूमा शोधकार्य गर्न सकिन्छ :

- क) विद्यार्थीहरूले गर्ने वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन,
- ख) भाषाका विशिष्ट पक्षहरूको अध्ययन,
- ग) विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको प्रयोगमा गर्ने पदसङ्गतिसम्बन्धी अध्ययन,
- घ) नेपाली भाषाको लेखनमा विद्यार्थीहरूले गर्ने कारक र विभक्तिको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन,
- ङ) नेपाली भाषाको सिकाइमा नेपाली र थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूको वर्ण विन्याससम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययन ।

सन्दर्भ सूची

क) कृतिगत सूची

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५७), नेपाली भाषा शिक्षण (चौ.स.), काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५९), भाषा शिक्षण केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति (चौ.स.), काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६२), सामाजिक र प्रायोगिक भाषा विज्ञान (ते.स.), काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज र बट्टी विशाल भट्टराई (२०६६), प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश (प्र.स.), काठमाडौं : विद्यार्थी प्रकाशन ।

गौतम, रामप्रसाद (२०६९), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : दीक्षान्त पुस्तक भण्डार ।

ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०६०), प्रायोगिक भाषाविज्ञान (ते.स.), काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार

ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०७०), सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।

ढुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल (२०५८), प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : एम.के.पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

पराजुली, कृष्णप्रसाद र अन्य (२०४०) नेपाली बृहत् शब्दकोश (प्र.स.), ने.रा.प्र.प्र. ।

पराजुली, कृष्णप्रसाद (२०६९), राम्रो रचना मिठो नेपाली, काठमाडौं: सहयोगी प्रेस प्रा.लि. ।

बन्धु, चूडामणि (२०५२), अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन, काठमाडौं : रत्न बुक्स भण्डार ।

भट्टराई, राम प्रसाद (२०६८), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।

भण्डारी, पारसमणि (२०५४), प्रायोगिक भाषाविज्ञानका केही पक्ष, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

लामिछाने, यादवप्रकाश (२०५४), अनिवार्य नेपाली व्याकरण र रचना, काठमाडौं : अठराई पुस्तक भण्डार ।

लामिछाने, यादवप्रकाश (२०६८), सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान (प्र.स.), काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, मोहनराज (२०६३), शब्द रचना र वर्ण विन्यास, काठमाडौं : नविन प्रकाशन भोटाहिटी ।

ख) शोध तथा लघु अनुसन्धान

अधिकारी, उमा (२०४४), प्रवीणता प्रमाण-पत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको लेखन अभिव्यक्तिसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण, अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०४०), नेपाली भाषाका विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनका सिलसिलामा पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूका वाक्य गठनमा पाइने त्रुटिहरू, लघु अनुसन्धान ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०४२), नेपाली वर्ण विन्यासमा पाइने त्रुटिहरू, लघु अनुसन्धान ।

के.सी., गङ्गाबहादुर (२०५५), सुर्खेत जिल्लाका कक्षा पाँच उत्तीर्ण मगरभाषी विद्यार्थीहरूमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

चौधरी, तेजप्रताप प्रसाद (२०६४), बारा जिल्लाका कक्षा ८ मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

चौधरी, रामप्रसाद (२०६८), कैलाली जिल्लाका कक्षा १० मा अध्ययनरत थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

ढकाल, भोलाप्रसाद (२०५५), कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा पाइने वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

पौडेल, गणेश (२०६३), बारा जिल्लाका कक्षा १० मा पढ्ने थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषामा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषणात्मक अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

भट्टराई, रामप्रसाद (२०४३), प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली व्याकरणसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण, अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

मिश्र, सुशिला (२०५६), कक्षा ५ उत्तीर्ण थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

रेग्मी, लोकराज (२०६५), कैलाली जिल्लाका कक्षा ९ मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा लेखनमा गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

लम्साल, रामप्रसाद र अन्य (२०४०), निम्न माध्यमिक तह पुरा गरेका आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटि पक्षको तुलनात्मक अध्ययन, लघु अनुसन्धान ।

शर्मा, केदारप्रसाद (२०४२), माध्यमिक तहमा अवधीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यहरूको लेखनमा गर्ने पदसङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन, लघु अनुसन्धान ।

शिवाकोटी, बालाराम (२०४८), माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्यासमा गर्ने त्रुटिको एक अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

सापकोटा, अम्बिका (२०४८), कक्षा ७ पुरा गरेका विद्यार्थीहरूले वर्णविन्याससम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

त्रिपाठी, जगन्नाथ (२०३६), पद्मकन्या क्याम्पसका छात्राहरूको नेपाली व्याकरणसम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि.वि.वि.कीर्तिपुर ।

परिशिष्ट-क

अ) श्रुतिलेखनका लागि उपयोग गरिएका शब्दहरू

क्र.सं.	शब्द
१	बिहान
२	मिसावट
३	फुल
४	सिर्जना
५	मुहान
६	विशाल
७	रिसानी
८	यिनी
९	ठुलो
१०	निडर
११	आजित
१२	पढिन्
१३	बघिनी
१४	अँजुली
१५	चिन्तित
१६	भूमिका
१७	अनुकूल
१८	धार्मिक
१९	पसिना
२०	सजिलो
२१	ज्योति
२२	मूर्ति
२३	सृष्टि
२४	माथि

क्र.सं.	शब्द
२५	मुनि
२६	प्रकृति
२७	पनि
२८	जीवाणु
२९	अवधि
३०	आकृति
३१	पूर्णमा
३२	जीवन
३३	सूर्य
३४	धूर्त
३५	धीत
३६	दूषित
३७	कीटनाशक
३८	पीडा
३९	धूमधाम
४०	शीर्षक
४१	शारीरिक
४२	खेतीपाती
४३	अम्लीयपन
४४	कर्मशील
४५	परीक्षण
४६	प्राचीन
४७	प्रदूषण
४८	भेडीगोठ

क्र.सं.	शब्द
४९	रोदीघर
५०	विभूति
५१	समभदारी
५२	त्रिवेणी
५३	मोती
५४	भुमरी
५५	पाडी
५६	मिहिनेती
५७	साथी
५८	खैँजडी
५९	स्वार्थी
६०	यी
६१	समाज
६२	रासायनिक
६३	मानिस
६४	रिसानी
६५	शिक्षित
६६	जलाशय
६७	शत्रु
६८	विनाश
६९	षड्यन्त्र
७०	हर्ष
७१	ओखती
७२	ओठ

क्र.सं.	शब्द
७३	ओडार
७४	विशाल
७५	वन
७६	विसर्जन
७७	भगवान्
७८	दुर्बल
७९	कार्बन
८०	बेरोजगारी
८१	यति
८२	टायम
८३	न्याय
८४	भूक्षय
८५	यता
८६	एक
८७	एजेन्ट
८८	एघार
८९	देखाए
९०	आएको
९१	ताल
९२	थाल
९३	दाल
९४	धान
९५	धोती
९६	टाउको
९७	ठेकी
९८	डोरी

क्र.सं.	शब्द
९९	ढोका
१००	ऋण
१०१	ऋषि
१०२	ऋतु
१०३	ऋचा
१०४	कृष्ण
१०५	कृषि
१०६	रिन
१०७	रिस
१०८	रिक्सा
१०९	रिवाज
११०	रिक्त
१११	क्षति
११२	भिक्षा
११३	क्षेत्र
११४	विपक्ष
११५	वृक्ष
११६	छेउ
११७	छेस्को
११८	छत्र
११९	तुच्छ
१२०	इच्छा
१२१	ज्ञाता
१२२	आज्ञा
१२३	विज्ञापन
१२४	विज्ञान

क्र.सं.	शब्द
१२५	यज्ञ
१२६	ग्याँचे
१२७	ग्याँस
१२८	ग्याङ्
१२९	ग्यारेन्टी
१३०	ग्याप
१३१	शङ्ख
१३२	पुञ्ज
१३३	कुण्ड
१३४	सन्त
१३५	स्तम्भ
१३६	बन्चरो
१३७	संवाद
१३८	संसार
१३९	बाँदर
१४०	जाउँला
१४१	स्वयम्
१४२	विद्यार्थी
१४३	लेख्छन्
१४४	स्वागतम्
१४५	श्रीमान्

आ) मेरो विद्यालय शीर्षकमा १०० शब्दमा नघटाई निबन्ध लेख्नुहोस् ।

परिशिष्ट-ख

विद्यार्थीबाट प्राप्त उत्तरपुस्तिका

नाम = ललिता साउंढ			
कक्षा = ६			
रोल नं = २३			
स्कूल = श्री जनकलयाण नि. मा. वि., लायकपुर			
बिहान	स्पष्ट	परिक्षण	शत्रु
मीसावट	माथी	प्राचिन	विनाश
फूल	मुनि	प्रदूषण	षड्यन्त्र
सीर्जना	प्रकृती	झैडिगोठ	हर्सि
मुहान	पनी	रीदीघर	औखती
वीशाल	जीवाणु	विष्मृति	औठ
रीसानी	अवधी	समझदारी	बुहार
शीनी	आकृती	त्रिवेणी	बिश्वाल
डूली	पुठिमा	मौति	बन
बिडर	जीवन	भुमरी	बिष्पजीन
अजीत	सूर्य	पाडी	भगवान्
पछिन्	धुत	मिहिनैती	दुर्वल
बधिनी	धीत	साथी	कार्बन
अँजुली	युषित	खैँजडि	बैरीजगारी
चिबितल	किटनाशक	स्वार्थी	यति
भ्रुमीका	पिडा	थी	टारुम
अनुकूल	धुमधाम	समाज	हथारु
धार्मिक	शीर्षक	राशायनिक	भुजथ
पसीना	शारिरिक	मानिस	थला
सजिलो	खैतीपाती	रिशानी	रुक
ज्योती	अमिलथपत्र	सिद्धि	थजेकट
मूर्ति	कर्मशील	जलासथ	रुहार

देखारु	कृषि	आला	बादर
आथकी	रिन	विलापन	जाउला
ताल	रिस	विलाग	स्वयम्
थाल	रिक्सा	थल	विद्यलयथ
वाल	रिवाज	जाये	लेखन
थान	रिक्त	उथास	स्वागतम
मैत्री	धने	उथाइ	श्रीमान्
धौती	बिधा	उथारेटी	सरर
टाउकी	क्षेत्र	जाप	रिजलट
ठैकी	विपदी	शइख	अठार
डौरी	वृक्ष	पुणज	घर
ठौका	दंड	कुण्ड	राम

र मीडमहरू छन् । हामी विद्यालयमा बस्न र ~~विद्यालय~~ खेलनका लागि स्वयम् दुली यीर छ । त्यहाँ सबै विद्यार्थीहरू खेलथन । हामी विद्यालयमा २७० जना विद्यार्थीहरू छन् । हामी स्कूलमा धात्र भन्दा धात्राहरू बढी छन् । यी स्कूल लायकपुर गाउँकी बियमा पर्छ । यस स्कूलले धेरै मानिसलाई शिक्षित बनाएको छ । यहाँका शिक्षकहरू जिहिनैती छन् । मैरी विद्यालय धेरै राम्रो छ । म आफ्नी विद्यालयलाई धेरै माया गर्छु ।

परिशिष्ट-ग

छनोट भएका विद्यालयहरूको नाम र ठेगाना

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना
१.	श्री जनकल्याण निम्न माध्यमिक विद्यालय	दुर्गौली-६, लायकपुर, कैलाली
२.	श्री भृकुटी माध्यमिक विद्यालय	दुर्गौली-७, सुवर्णपुर, कैलाली
३.	श्री महेन्द्र शिशु उच्च माध्यमिक विद्यालय	दुर्गौली-५, धर्मापुर, कैलाली
४.	श्री बाल ज्योति माध्यमिक विद्यालय	दुर्गौली-९, जगतपुर, कैलाली
५.	श्री कालिका निम्न माध्यमिक विद्यालय	टीकापुर-८, राजीपुर, कैलाली
६.	श्री जनजागृती उच्च माध्यमिक विद्यालय	टीकापुर-८, सीतापुर, कैलाली
७.	श्री नव दुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय	टीकापुर-९/९, कैलाली
८.	श्री खड्ग स्मृति उच्च माध्यमिक विद्यालय	टीकापुर-९/५, कैलाली

परिशिष्ट-घ

छनोट भएका विद्यालयका सहभागी विद्यार्थीहरूको नामावली

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	कक्षा	रोल नं.	उमेर	विद्यालयको नाम
१	गोरख तिरुवा	६	०१	११	श्री जनकल्याण नि.मा.वि.
२	फुलकुमारी चौधरी	६	०९	१०	" " "
३	सचिन चौधरी	६	१०	१२	" " "
४	गङ्गा वि.क.	६	१२	१३	" " "
५	शङ्कर खड्का	६	१६	१२	" " "
६	ललिता साउँद	६	२३	१२	" " "
७	रचना चौधरी	६	२८	१२	" " "
८	वीरबहादुर चौधरी	६	३२	१४	" " "
९	अभिषेक चौधरी	६	०१	१२	श्री भृकुटी मा.वि.
१०	वीरबल चौधरी	६	०३	१३	" " "
११	रोशन वि.क.	६	०६	१३	" " "
१२	दीपिका बजगाँई	६	१०	११	" " "
१३	रञ्जना चौधरी	६	१२	१२	" " "
१४	सुस्मीता चौधरी	६	२९	१३	" " "
१५	सागर वि.क.	६	३०	१२	" " "
१६	लक्ष्मी साउँद	६	३५	११	" " "
१७	प्रमिला चौधरी	६	१३	१३	श्री महेन्द्र शिशु उ. मा. वि.
१८	एलिसा चौधरी	६	१६	१२	" " "
१९	राजकुमार चौधरी	६	१७	१३	" " "
२०	सञ्जिव चौधरी	६	२६	१३	" " "
२१	करिस्मा भुल	६	३२	१३	" " "

२२	सुमित्रा वि.क.	६	३४	१२	" " "
२३	आशिस वि.क.	६	४६	१३	" " "
२४	दीपक वि.क.	६	४८	१२	" " "
२५	मनिषा भुल	६	०१	१२	श्री बाल ज्योति मा.वि.
२६	दीपक शाही	६	०७	१२	" " "
२७	आशाराम चौधरी	६	०८	१२	" " "
२८	दिला न्यौपाने	६	११	१३	" " "
२९	निराजन चौधरी	६	१४	१२	" " "
३०	जीवन न्यौपाने	६	१६	१३	" " "
३१	रविना चौधरी	६	२०	११	" " "
३२	रञ्जिता चौधरी	६	२७	१३	" " "
३३	अञ्जु चौधरी	६	१०	१३	श्री कालिका नि. मा. वि.
३४	लक्ष्मी चौधरी	६	१२	१२	" " "
३५	अनिल चौधरी	६	१३	१२	" " "
३६	नवीन चौधरी	६	१४	१२	" " "
३७	रोहित सुनार	६	१८	१२	" " "
३८	नवीन जनाला	६	२०	१२	" " "
३९	पूजा वि.क.	६	२२	१४	" " "
४०	पार्वती परियार	६	४०	१३	" " "
४१	किरण चौधरी	६	११	११	श्री जनजागृती उ.मा.वि.
४२	नीता चौधरी	६	२०	११	" " "
४३	निरज चौधरी	६	२३	११	" " "
४४	निशा आउजी	६	३८	१३	" " "
४५	सविना चौधरी	६	६७	१२	" " "
४६	कमला बुढाथोकी	६	७१	१३	" " "
४७	नरेश कडायत	६	८३	१३	" " "
४८	योगेश थापा	६	८९	१२	" " "

४९	रेशमा वि.क.	६	०१	१२	श्री नव दुर्गा नि. मा.वि.
५०	जङ्गबहादुर साउँद	६	०७	१३	" " "
५१	धना ढुङ्गाना	६	०९	१५	" " "
५२	दीपा साउँद	६	१०	१३	" " "
५३	चक्र वि.क.	६	२४	१३	" " "
५४	कमला पुन मगर	६	२७	१४	" " "
५५	राजेश थापा	६	२९	१३	" " "
५६	रतन दास	६	३१	१४	" " "
५७	प्रशुना शर्मा	६	०१	१२	श्री खड्ग स्मृति उ. मा.वि.
५८	पुष्पा चौधरी	६	०२	१६	" " "
५९	मनकला रामजाली मगर	६	०५	१४	" " "
६०	विर्सना चौधरी	६	११	११	" " "
६१	सौगात चौधरी	६	२६	१५	" " "
६२	विशाल चौधरी	६	४०	११	" " "
६३	निसत चौधरी	६	५९	१२	" " "
६४	अङ्केश चौधरी	६	६४	१५	" " "

व्यक्तिगत विवरण

नाम : हेमन्त रेग्मी
जन्ममिति : २०३४/१०/०१
बुबाको नाम : जगन्नाथ रेग्मी
आमाको नाम : विन्द्रादेवी रेग्मी
लिङ्ग : पुरुष
वैवाहिक स्थिति : विवाहित
नागरिकता : नेपाली
भाषा : नेपाली, हिन्दी, अङ्ग्रेजी
स्थायी ठेगाना : दुर्गौली-६, लायकपुर, कैलाली
सम्पर्क नं. : ९८४८५००५१५
धर्म : हिन्दु
पेसा : शिक्षण

शैक्षिक योग्यता

क्र.सं.	तह	उत्तीर्ण वर्ष	शिक्षण संस्थाको नाम
१	एस.एल.सी.	२०५३	श्री वीरेन्द्र विद्या मन्दिर उ.मा.वि. टीकापुर, कैलाली
२	आइ.ए.	२०६१	त्रि.वि.वि.(कैलाली बहुमुखी क्याम्पस धनगढी, कैलाली)
३	बी.एड.	२०६४	त्रि.वि.वि.(टीकापुर, बहुमुखी क्याम्पस टीकापुर, कैलाली)
४	एम.एड.	२०७१	त्रि.वि.वि.(टीकापुर बहुमुखी क्याम्पस टीकापुर, कैलाली)